آؤ اسی پاک کلام نوں پڑھن توں پہلاں دُعا کریئے:

اے خُداوند اسی تیرے پیار دے لئی تیرا شُکر ادا کردے آں۔ تیرے جسم اختیار کرن دے لئی پئی تُو سانوں ہنیرے وچوں کڈھ کے روشنی وچ لیایا ایں۔ اسی تیری پاک مرضی تے تیرے بے پناہ فضل دے لئی تیرا شُکر ادا کردے آں۔ اَج دی ایس شام دے لئی تیرا شُکر ادا کردے آں پئی تُو سانوں شُکر ادا کرن دا موقع دِتا اے تاں پئی اسی سارے اکٹھے ہو سکئیے تے تیرے توں سِکھدیاں ہوئیاں تیرے فضل دے وچ اگے وہد سکئیے۔ اسی ایہہ سارا کُجھ تیرے سوہنے پُتر اپنے خُداوند یسوع مسیح دا ناں لیندیاں ہوئیاں منگدے آں۔ آمین۔

ایہہ کافی تفصیل دے نال اے تے ایہدے وچ کُجھ نقشے وی پائے جاندے نے تے ایہناں نقشیاں توں علاوہ ایہدے وچ خُداوند یسوع مسیح دا نسب نامہ وی پایا جاندا اے۔ یسوع مسیح مُقدس یوسف تے مُقدسہ مریم دی نسل دے وچوں سی۔

اپنے کول پائے جاون والے تحریر خاکے دی لو دے وچ وگے وہددے آں تے اسی ویکھدے آں پئی ایتھے ایہہ گل بات بنی اسرائیل دی بابلی دیس نکالے دے نال شروع ہُندی اے۔

آؤ اسی پہلے ورقے توں شروع کردے آں۔ ایہہ بنی اسرائیل دے بابلی دیس نکالے دے نال شروع ہُندی اے۔ بنی اسرائیل نے بابل دے وچ اسیری دا دُکھ برداشت کیتا سی۔ او ۵۸۶ ورے مسیح توں پہلاں بابلی قوم دی اسیری وچ گئے سن، ایتھے ساڈے کول اِک چِٹا تختہ اے۔

نقشے اُتے وچکار دے لکیر یروشلیم دی ہے تے میں ایہنوں نقشے اُتے مارکر دے نال واضح کردا جاواں گا۔ ایہہ نقشہ مشرقِ وسطہ دی بدترین صورتِ حال نوں پیش کردا پیا اے۔ یروشلیم دے نال نال بحرِ اوقیانوس وگدا اے۔ ایہدے نال نال اصل وچ بنی اسرائیل دی موجودہ سلطنت اے تے ایہدے جنوب دے وچ مصر دا مُلک اے۔ ایتھے بالُکل سیدھ دے وچ دشتِ عرب تے اعراق دا دریائے فرات اے، تے ایہدے نال نال ای شام تے تُرکی نے۔ایہہ نوئے مشرقِ وسطی دا نقشہ اے۔

خُدا دے پاک کلام دے مُطابق بنی اسرائیل دی تاریخ ابرہام توں شروع ہُندی اے۔ ایویں لِکھیا ہویا اے:

تے خُداوند نے ابرہام نوں آکھیا پئی تُو اپنے وطن تے اپنے ناطے داراں دے وچوں تے اپنے پئیو دے گھر دے وچوں نکل کے اوس مُلک دے وچ جا جیہڑا میں تینوں وکھاواں گا تے میں تینوں اِک وہڈی قوم بناواں گا تے برکت دیواں گا۔ تے تیرا ناں سرفراز کراں گا۔ایویں توں برکت دا سبب ہویں گا۔ جیہڑے تینوں مُبارک آکھن گے میں اوہناں نوں برکت دیواں گا تے جیہڑے تیرے اُتے لعنت کرن گے میں اوہناں دے اُتے لعنت کراں گا تے زمین دے سارے قبیلے تیرے سببوں برکت پاون گے۔ سو ابرہام خُدا دے آکھن دے مُطابق ٹُر پیا۔ تے لُوط اوہدے نال گیا تے ابرہام پچھتر وریاں دا سی جدوں او حاراں توں روانہ ہویا سی۔ تے ابرہام نے اپنی بیوی ساری تے اپنے بھتیجے لوط نوں تے اوس سارے نال نوں جیہڑا اوہناں نے اکٹھا

کیتا سی تے اوہناں بندیاں نوں جیہڑے جیہڑے اوہناں نوں حاران وچ مل گئے سن نال لیا تے اوکنعان دے مُلک نوں ٹُر پیٔے سن۔ تے او کعنان دے مُلک دے وچ آئے۔

ابرہام کسدیاں دے اُور توں روانہ ہویا تے اوہنوں تے اوہنوں بُلاہٹ ہوئی پئی اوتھوں نکل کھلو۔ تے اوہنے او راہ ملیا جہدے اُتے کئی لوکی ٹُردے ہُندے سن کیوں جے قوماں اِک دوجے دے نال تجارت کردیاں ہُندیاں سن۔ بابل دے وچ ایویں دے پانڈے مِلے نے جہناں نوں مشرق دے ولوں تے فارس تے مغرب دے ولوں کریتے توں لیایا جاندا سی۔ لُبنان توں دیودار دی لکڑ لیائی جاندی سی تے رال مِلیا ہویا عمارتی مصالحہ بحیرہ مُردار توں۔

اُور دا علاقہ روشنیاں دا شہر اکھواندا سی تے اوتھے کئی تھاواں تے دو منزلہ مکان پائے جاندے سن۔ اوتھے عبادتخانے وسی سن۔ پُرانیاں شیوا نکبھن والیاں دا آکھنا اے پئی کسدیاں دے اُور توں کتاب خانے تے کتاب خانیاں توں لُغت دیاں کتاباں علمِ ریاضی دیاں فہرستاں تے طالب علماں دیاں کاپیاں لبھیاں سن۔ ایس زمانے دے وچ ادب تے لٹریچر دے وچ کافی ترقی ہوئی سی۔

خُدا نے ابرہام دے نال وعدہ کیتا سی پئی میں تینوں اِک وہڈی قوم بناواں گا۔ تے ایویں عبرانی قوم دا آغاز ابرہام توں ہویا سی۔ واحدانیت دے سارے منن والے ایس گل نوں مننڈے نے پئی خُدا نے ابرہام دے نال برکت دا وعدہ کیتا سی۔ پیدائش دی کتاب دے مُطابق ابرہام نوں خُدا نے چُنیا سی۔ خُدا نے اوہنوں کسدیاں دے اُور یعنی موجودہ عراق توں

سدیا سی۔ خُدا نے اوہدے نال وعدہ کیتا سی پئی او اوہنوں وعدہ کیتی ہوئی سرزمین یعنی اوس مُلک وچ لے جاوئے گا جیہڑا اوہنے اوہناں دے لئی مُقرر کیتا اے۔ ایویں ابرہام اپنے بھتیجے لوط تے اپنی بیوی ساری نوں تے اوس سارے کُجھ نوں اکٹھا کر کے جیہڑا اوہناں نے جمع کیتا سی دشتِ حاران نوں چل پئے سن۔ ایتھے اوہدے وہڈیاں دے وچوں کوئی وی اوہدے نال نہیں سی۔ او دشتِ حاران دے وچ اپنے بھتیجے تے اپنی بیوی ساری دے نال رہیا سی تے اوہنے اوس مُلک دے ول نوں اپنے سفر نوں جاری رکھیا سی۔

تے فیر خُداوند ابرہام نوں وکھالی دِتا تے آکھیا پئی میں ایہہ ای مُلک تیری نسل نوں دیواں گا تے اوہنے اوتھے خُداوند دی لئی جیہڑا اوہنوں وکھالی دِتا سی اِک قُربانی گاہ بنائی۔

خُدا نے ابرہام دے نال وعدہ کیتا سی پئی او مُلک جہدے وچ او چلدا پیا سی او اوہنوں اوہدیاں بچیاں نوں دیوئے گا۔ ابرہام دا مطلب اے قوماں دا باپ۔ایویں ای خُدا نے اوہدی بیوی دا ناں ساری توں بدل کے سارہ رکھ دِتا سی۔ پر اجے تیکر اوہناں دی کوئی اولاد نہیں ہوئی سی۔ پر مُقرر کیتے ہوئے ویلے تے خُدا نے اوہناں نوں اوہناں دا اکلوتا پُتر اضحاق دِتا سی جِدوں ابرہام دی عُمر ۹۹ سال ہوگئی سی۔ خُدا نے ابرہام نوں اولاد دیندیاں ہوئیاں اوہدے نال کیتے گئے وعدے نوں پُورا کیتا سی۔ اوہدے بارے دے وچ ایویں لِکھیا ہویا اے:

فیر خُدا اوہنوں ممرے دے بلوطاں دے وچوں نظر آیا او اوس ویلے دن نوں گرمی دے ویلے اپنے خیمے دے بُوہے وچ بیٹھیا ہویا سی۔ تے اوہنے اپنیاں اکھیاں چُک کے نظر کیتی تے کیہ

ویکھدا اے پئی تِن بندے اوہدے اگے کھلوتے نے تے او اپنے خیمے دے بُوہے توں اوہناں نوں مِلن دے لئی دوڑیا تے زمین تیکر جھکیا تے آکھن لگیا پئی اے میرے خُداوند جے میرے اُتے تُہاڈے کرم دی نظر ہوئے تے اپنے خادم دے کولوں ٹُر نہ جاوٗ۔ سگوں تھوڑا جیہا پانی لیایا جاوئے تے تُسی اوس رُکھ دے ہیٹھاں آرام کرو۔ تے میں تُہاڈے لئی روٹی لے کے آوندا آں تے فیر تُسی اگے وہدو۔ کیوں جے تُسی ایس ای لئی اپنے خادم دے کول آئے او۔ تے اوہناں نے اوہنوں آکھیا پئی جیویں تُوں آکھیا اے اویں ای کر۔ تے ابرہام ڈیرے وچ سارہ دے کول دوڑا گیا تے اوہنوں آکھیا پئی تِن پیمانہ باریک آٹا لے تے چھیتی دے نال اوہنوں گُونھ کے پھُلکے بنا۔ تے ابرہام چھیتی دے نال گلے ول نوں گیا تے اِک موٹا تازہ بچھڑا لیا کے اِک خادم نوں دِتا تے اوہنے چھیتی دے نال اوہنوں تیار کیتا۔ فیر اوہنے مکھن تے دُودھ تے اوس بچھڑے نوں جیہڑا اوہنے پکوایا سی لے کے اوہناں دے اگے رکھیا تے آپ اوہناں دے کول اوس رُکھ دے ہیٹھاں کھلوتا رہیا تے اوہناں نے کھایا۔ فیر اوہناں نے پچُھیا پئی تیری بیوی ساری کِتھے ہے؟ فیر اوہنے آکھیا پئی میں بہاردے موسم دے وچ فیر تیرے کول آواں گا تے ویکھ تیری بیوی ساری دے پُتر ہوئے گا۔

ایویں ابرہام خُدا دے وعدے نوں یاد رکھدیاں ہوئیاں اوس وعدے کیتے ہوئے مُلک ول نوں وہدا رہیا سی۔ ایس ای دوران اوہنوں خُدا دے نال بہت سارے تجربے ہوئے سن۔ خُدا نے اوہنوں پُتر دِتا جہدا ناں اضحاق سی۔

جدوں او وڈا ہویا تے ابرہام نے اپنے نوکر نوں حاران وچ گھلیا تاں پئی او اوہدے پُتر دے لئی بیوی لے کے آوئے۔ اوس نوکر نے ربقہ نوں چُنیا تے اوہدے توں توام پُتر یعنی یعقوب تے عیسو جمے سن۔ یعقوب اپنی بھائی عیسو نوں اپنے پہلوٹھے دا حق ویچن تے راضی کر لیندا اے تے فیر باہجوں جدوں اضحاق عیسو نوں برکت دینا چاہندا اے تے اوہدوں وی یعقوب اپنی ماں دی مدد دے نال او برکت وی حاصل کرلیندا اے۔ ایہہ ویکھدیاں ہوئیاں عیسو بڑا غضبناک ہُندا اے تے یعقوب اپنی بھائی توں ڈردیاں ہوئیاں حاراں نوں نس جاندا اے۔ ایس ای راہ دے وچ اوہنے اِک سیڑھی ویکھی سی جہدا اِک سِرا اَسمان تے تے اِک سرا زمین تے سی۔ تے ایویں خُدا نے اوہدی برکت دے تصدیق کر دِتی سی۔ یعقوب نے بارہ ورے اپنے ماموں لابن دی سیوا کیتی سی جہدے بدلے اوہنے اوہدیاں دو دِھیاں لیاہ تے راخل دے نال ویاہ کر لیا سی تے اوہناں دے نال دو لونڈیاں وی سن۔ تے ایہناں توں یعقوب دے گھر وچ بارہ پُترجمے سن۔ ایہہ ای بارہ پُتر بارہ قبیلے اکھوائے سن تے ایہہ وہددے وہددے اسرائیل قوم بن گئے سن۔ پیشے دے لحاظ دے نال ایہہ ایالی سن تے ایہہ بہت ای ڈاہڈے تے مضبوط لوک سن۔ یعقوب حاران توں اپنیاں بیویاں ،بچیاں تے بہت سارے مال و دولت نوں لے کے کنعان دے مُلک دے وچ آیا گیا تے اوہدے بھرا عیسو نے اوہدا استقبال کیتا سی۔

تے یعقوب مُلک کنعان دے وچ رہند سی، یعقوب دی نسل دا حال ایہہ ہے۔ یوسف سترہ ورے دی عُمر دے وچ اپنیاں بھراواں دے نال بھیڈ بکریاں چراندا سی۔ او اپنیاں بھراواں

دیاں ساریاں پیہڑیاں کماں دا حال آ کے اپنے پئیو نوں دسدا ہُندا سی۔ یعقوب اپنیاں ساریاں پُتراں توں بہتاں یوسف نوں پیار کردا سی۔ کیوں جے او اوہدے بُڈّے ویلے دا پُتر سی۔ اوہدے پئیو نے اوہنوں اِک بہت سوہنی پوشاک بنا کے دِتی ہوئی سی۔ تے یوسف نے اِک خواب ویکھیا پئی اسی سارے ای اِک کھیت دے وچ کھلوتے آں تے میرا پُولا اُٹھ کے کھلو گیا سی تے تُہاڈیاں پُولیاں نے میرے پُولے نوں سجدہ کیتا اے۔ایس وجہ توں وی اوہدے بھائیاں نے اوہدے نال حسد کرنا شروع کر دِتا سی۔ اوہناں نے اوہنوں اسمٰعیلی قافلے والیاں نوں ویچ دِتا تے اپنے باپ نوں آکھیا پئی اوہنوں کسے جانور نے کھالیا اے۔ اوہنوں اِک مصری افسر فوطیفار نے خرید لیا سی تے اوہدی قابلیت دی وجہ توں اوہنوں اپنے سارے گھر دا مختار بنا دِتا سی۔ پر اِک الزام دی وجہ توں اوہنوں کئی سالاں تیکر قید دے وچ رہنا پیا سی۔ خُدا نے اوتھوں اوہنوں سرفراز کیتا۔

اوس ویلے دے بادشاہ فرعون نے اِک سُفنا ویکھا جہدی تعبیر اوہدیاں نجومیاں تے فالگیراں دے وچوں کوئی وی اوہنوں دس نہ سکیا سی پر یوسف نے اوہدی تعبیر بیان کیتی۔ فرعون نے اوہنوں اُچا عُہدہ دِتا تے اوہدا ویاہ مصر دے اِک مندر دے پُجاری دی دِھی دے نال کر دِتا سی۔ اوس ویلے کال سی تے کِتے وی کھاون نوں اناج نہیں مِلدا ہُندا سی۔پر یوسف دے کول ای صرف غلہ پایا جاندا سی۔ یوسف دے بھائی وی اوہدے کولوں غلہ لین لئی گئے تے اوہنے اوہناں نوں پچھان لیا سی۔ تے اوہنے اوہناں ساریاں نوں اپنے کول بُلا لیا سی۔

اوہناں نے مُلک مصر دے وچ جشن دے علاقے دے وچ وسنا شروع کر دِتا سی۔ تے فیر اِک نواں بادشاہ مصر دے وچ ہویا جیہڑا یوسف نوں نہیں جاندا سی۔ اوہنے آکھیا پئی ایہناں لوکاں نوں ویکھو پئی ایہہ بہت وہدے جاندے نے تے ایویں نہ ہوئے پئی ایہہ ساڈیاں ویریاں دے نال رل کے ساڈے اُتے قابض ہوجاون۔ اوہناں نے اسرائیلیاں نوں اپنا غُلام بنا لیا تے اوہناں دے اُتے ظُلم کرن لگ پئے۔تے ایویں او کئی چار سو وریاں تیکر مصریاں دی غُلامی دے وچ رہے سن۔

اسرائیلی اپنے لئی کسے اجہے بندے نوں اُڈیکدے پئے سن جیہڑا اوہناں نوں ایس ظُلم توں چھڈاوئے۔ تے اوس ویلے لاوی دے گھرانے دے وچ اِک بندے نے اِک کُڑی دے نال ویاہ کیتا تے اوہدے گھر پُتر جمیا۔ پہلاں تے اوہناں نے اوہنوں تِناں مہینیاں تیکر لُکائی رکھیا سی۔ کیوں جے اوہناں نوں حکومت ولوں ایہہ حُکم سی پئی او اپنیاں مُنڈیاں نوں جمدیاں ای مار دیون۔ پر اوہدی ماں اوہنوں ٹوکرے دے وچ بند کر کے دریائے نیل دے کنڈھے چھڈ آوندی اے۔ اوتھوں اوہنوں فرعون دی بیٹی لے جاندی اے تے اوہنوں اپنا پُتر بنا کے پالدی اے۔ اوہنے اوہدا ناں موسیٰ ایہہ آکھ کے رکھیا سی پئی میں ایہنوں پانی دے وچوں کڈھیا اے۔

موسیٰ جدوں وڈیا ہویا تے اوہنے ویکھیا پئی اوہدیاں بھائیاں دے اُتے ظُلم ہُندا پیا اے۔ خُدا اوہدے اُتے اپنے آپ نوں ظاہر کردا اے۔ او کیہ ویکھدا اے پئی اِک جھاڑی دے وچ اگ لگی ہوئی اے پر او جھاڑی سڑدی نہیں پئی اے۔خُدا نے اوہنوں جھاڑی دے وچوں ای پُکاریا تے

آکھیا اے موسیٰ! اے موسیٰ! اوہنے آکھیا پئی میں حاضر آں۔ خُدا نے موسی نوں آکھیا پئی میں تیرے باپ ابرہام، اضحاق تے یعقوب دا خُدا آں۔ ایہہ سُندیاں اوہنے اپنا مُنہ لُکایا کیوں جے او خُدا اُتے نگاہ کرن توں ڈردا سی۔ خُدا نے اوہنوں آکھیا پئی میں اپنیاں لوکاں دے دُکھ نوں ویکھیا اے جیہڑا اوہناں دے اُتے مصر دے وچ ہُندا پیا اے۔ تے میں اوہناں دی مزدوری نوں ویکھیا تے اوہناں دی فریاد سُنی اے۔ تے میں ہیٹھاں آیاں آں تاں پئی میں اوہناں نوں چھڈاواں تے اوہناں اوس مُلک دے وچ لے جاواں جتھے دُودھ تے شہد وگدا اے۔تے خدا اوہنوں آکھدا اے پئی میں ایس وڈے کم دے لئی تینوں چُنیا اے۔ تے موسی خُدا نوں پچھدا اے پئی جے او مینوں ایہہ آکھن پئی تینوں ساڈے کول کنے گھلیا اے تے میں اوہناں نوں کیہ جواب دیواں؟ خُدا نے اوہنوں آکھیا پئی تُو اوہناں نوں آکھیں پئی میں جو ہاں سو ہاں نے مینوں تُہاڈے کول گھلیا اے۔

فرعون موسی دے محل وچ جاندا اے تے اوہنوں آکھدا اے پئی عبرانیاں دے خُدا نے مینوں تیرے کول گھلیا اے تے او آکھدا اے پئی میریاں لوکاں نوں جاون دے۔ پر فرعون نے اوہدی گل نوں سُندیاں ہوئیاں رد کر دِتا تے عبرانیاں نوں نہ گھلیا جہدی وجہ توں خُدا نے اوہناں ساریاں دے اُتے دس آفتاں گھلیاں سن۔ پر اہم گل ایہہ ہے پئی اوتھے ای رہندیاں ہوئیاں عبرانیاں دے اُتے ایہناں آفتاں دا کوئی اثر نہیں ہویا سی، او بالکل ای محفوظ رہے سن پر مصریاں دا سارا کُجھ برباد ہوگیا سی۔ خُدا نے مصریاں دے اُتے کیوں دس آفتاں گھلیاں سن؟

اصل وچ اوس ویلے مصری لوک دس دیوتیاں دی پُوجا کردے ہُندے سن۔ تے ایہناں دس آفتاں وچوں ہر اِک آفت اِک دیوتا دی شکست دا اِک نشان سی۔ ایویں خُدا نے اوہناں دے اُتے ایس گل نوں ثابت کیتا پئی اوہناں دے دیوتے صرف بُت نے تے صرف خُدا ای کلا خُدا تے ایس ساری کائنات دا مالک اے۔ایہدے باہجوں او بنی اسرائیل نوں مُلک مصر دے وچوں گھلن نوں راضہ ہوگئے تے اوہناں نے اوہناں نوں جاون دِتا سی۔

ایویں موسی اوہناں نوں لے کے مصر دے مُلک دے وچوں باہر نکلیا سی۔اوہناں نوں قریباً ۴۰۰ وریاں تیکر مصر دے وچ اوہناں دی غُلامی کرنا پئی سی۔

بنی اسرائیل ۱۴۴۶ ورے مسیح توں پہلاں بہار دے موسم دے وچ مصر وچوں نکلے سن۔ اسرائیلی جشن دے علاقے وچوں مشرق دے ول نوں سفر کردیاں ہوئیاں بحرِ قُلزم ول نوں آئے سن۔ تے گرمیاں دے موسم وچ او کوہ سینا دے میدان وچ پہنچ گئے سن۔ اوس ویلے خُدا نے بنی اسرائیل دے نال اپنے اوس عہد نوں فیر بنھیا سی جہنوں اوہنے ابرہام، اضحاق تے یعقوب دے نال بنھیا۔ اوہنے اوہناں دے نال وعدہ کیتا سی پئی جے تُسی میری گل نوں منو گے تے میریاں حُکماں دے اُتے چلو گے تے ساریاں قوماں دے وچوں تُسی میری خاص ملکیت ٹھہرو گے۔ کیوں جے ساری زمین میری اے تے تُسی میرے لئی پاک قوم ہوؤ گے۔ خُدا نے اسرائیلی قوم نوں باقاعدہ طور تے اپنے پُتر تے اپنیاں دِھیاں بناوندیاں ہوئیاں اوہناں نوں پاک کیتا سی۔ ایتھے خُدا اوہناں توں ایہہ توقع کردا سی پئی او اپنی پُرانی انسانیت نوں چھڈ دیا ہوئیاں

اِک نوی زندگی بسر کرن تے اوہنے نال نال چلن۔ تے خُدا نے اوہناں نوں آکھیا پئی سُن اے اسرائیل تُو اپنے سارے دل، اپنی ساری جان، اپنی ساری طاقت تے اپنی ساری عقل دے نال خُداوند اپنے خُدا دے نال محبت رکھ۔

اصل وچ ایہہ سارا سفر چالی دناں دا سی پر خُدا نے اوہناں نوں چالی وریاں تیکر بیابان دے وچ رکھیا سی۔ کیوں جے خُدا اوہناں نوں اپنی قُدرت وکھانا چاہندا سی تے اوہناں نوں سِکھاونا چاہندا سی پئی میں ای خُدا آں۔ خُدا نے اوہناں نوں اپنی قُدرت دے نال رجایا سی پر فیر وی خُدا دیاں نعمتاں دا شُکر نہیں کردے سن سگوں او موسی دے اُتے بُڑبڑاندے سن۔

جدوں او کوہ سینا دے کول پہنچے تے موسی پہاڑ دے اُتے گیا تے خُدا نے اوہنوں دس حُکم دِتے سن۔ خُدا نے آکھیا پئی تُسی ویکھیا اے پئی میں مصریاں دے نال کیہ کیتا اے تے تُہانوں گویا عُقاب دیاں پراں اُتے بِٹھا اپنے کول لے آیا آں۔ ایس لئی ہُن تُسی میری گل نوں منو۔ ایویں خُدا نے موسی نوں کوہ سینا دے اُتے اپنی شریعت دِتی سی۔ اوہنے اوہناں نوں سالانہ عیداں تے خیمہ اجتماع بناون دے بارے ہدایت دِتی سی۔ جدوں موسی پہاڑ دے اُتے گیا تے بنی اسرائیل نے فیر خُدا نوں ناراض کرن والا کم کیتا سی۔ اوہناں نے ہارون نوں آکھیا پئی تُو ساڈے لئی اِک وچھا بنا دے تاں پئی او ساڈے اگے اگے ٹُرے تے اسی اوہنوں پُوجیے۔پئی او ای سانوں مصر دے وچوں کڈھ لیایا اے تے او ای ساڈا خُدا اے۔ اوہناں نے ہارون نوں اپنیاں سونے دیاں شیواں دِتیاں تے اوہنے اوہناں دے لئی اِک وچھا بنا دِتا۔ قوم

اسرائیل نے اوہدے اگے اپنیاں قُربانیاں پیش کیتیاں تے فیر کھیڈن لگ پئے۔ خُدا نوں غُصہ آیا تے اوس ای دن اسرائیل دے وچوں تِن ہزار بندے مر گئے۔

خُدا نے چاہیا پئی او اوہناں دے وچ مُستقل سکونت کرے گا۔اوہنے موسی نوں پہاڑ دے اُتے خیمہ اجتماع نوں بناون دے لئی نقشہ دِتا۔ جیویں اسرائیل قوم سفر کردی سی او خیمہ وی اوہناں دے نال نال ای رہندا سی۔ جتھے او پڑاوٗ کردے سن او خیمہ نوں اوتھے نسب کردےندے سن۔خُدا اوہناں دے نال دن نوں بدل دے ستون دے وچ تے رات نوں اگ دے ستون دے وچوں ہو کے رہندا سی۔ایویں او اوہناں دے نال نال ہر ویلے رہندا سی۔ تے جدوں موسی نوں خُدا نے اپنے کول سد لیا تے اوہنے اوہدے خادم نون دے پُتر یشوع نوں چُنیا پئی او اوہدی قوم دی گلہ بانی کرے۔

خُدا نے اوہنوں آکھیا پئی شریعت دی ایہہ کتاب تیرے مُنہ توں نہ ہٹے سگوں تینوں دن تے رات ایہدا ای دھیان رہوئے تاں پئی جتھے وی تُو جاویں تینوں خُوب کامیابی حاصل ہوئے۔

۷۲۲ توں ۵۸۶ ورے مسیح توں پہلاں دے دور دے وچ خُدا اپنیاں نبیاں نوں اپنی قوم دے کول گھلدا رہیا سی تاں پئی اوہدے لوکی اوہناں دیاں گلاں نوں منن تے اپنیاں حیاتیاں نوں خُدا دی مرضی دے مُطابق لنگاون۔ یسعیاہ تے یرمیاہ وی اوس ای ویلے دیاں نبیاں دے وچ شامل نے۔ اسی یسعیاہ دی کتاب نوں اپنیاں کرسمس دیاں خُوشیاں وچ بہت ورتدے آں

کیوں اوہدے وچ مسیح خُداوند دے بارے وچ بہت ساریاں پیشن گوئیاں پائیاں جاندیاں نے۔ میں کئی واری ایس سارے دور دے اُتے بہت ای دھیان کردا آں۔

۷۲۲ مسیح توں پہلاں دے وچ اسور نے شمالی سلطنت نوں فتح کیتا تے ۵۸۶ دے وچ بابل نے یہوادہ دی سلطنت دیاں لوکاں نوں وی اسیر بنا لیا سی۔ ۷۲۲ مسیح توں پہلاں تیکر اسور اسرائیل دی شمالی سلطنت نوں فتح کر کے سُپر پاور بن گیا سی۔ اوہناں نے ہیکل دے سارے ظروف چُک تے اوہناں نوں بابل نوں لے گئے سن۔

ایویں یہودی ۶۰۵ توں لے کے ۵۸۲ تیکر بابل دے قبضے دے وچ ٹُر گئے سن۔ ایہہ او ای تھاں سی جتھے تقریباً ۱۴ صدیاں پہلاں خُدا ابرہام نوں لے کے آیا سی۔ تقریباً ۵۰۷ میل دا سفر اوہناں نے سنگلاں تے ہتھکڑیاں دے نال طے کیتا سی۔ بابل اپنیاں اسیراں دے نال بہت ای پیہڑا سلوک کردا ہُندا سی۔ او اوہناں دے نکاں دے وچ آنکڑے پا کے اوہناں دیاں پیراں دے وچ زنجیراں پا دیندا سی تے اوہناں دیاں ہتھاں نوں ہتھکڑیاں لگا کے اوہناں نوں سپاہی پھڑ لیندے ہُندے سن۔ تے او سپاہی آپ گھوڑیاں اُتے بیٹھے ہُندے سن۔ دانی ایل، حننیاہ، میسایل تے عزراہ ورگے شہزادے ایویں دی ای ذلت بھری حالت دے وچوں ای لنگے سن۔ تے پاک کلام بیان کردہ اے پئی حزقی ایل وی ایویں ای بابل وچ پہنچیا سی۔عاموس ۲ باب دی ۴ آیت دے مُطابق بابل دے وچ اوہناں نوں کئی تھاواں تے آباد کیتا گیا سی۔ بھاویں جے او

اسیر سن پر کُجھ وریاں دے باہجوں اوہناں نوں اینی آزادی حاصل ہوگئی سی پئی او اپنی مرضی دے مُطابق اپنی حیاتی بسر کر سکن۔

تے ایویں وی آکھیا جاندا اے پئی نبوکد نضر نے بعد وچ اوہناں دے نال کُجھ نرم روئیہ اختیار کر لیا سی۔ ایہہ آکھیا جاندا اے پئی اوہناں نوں ضرور ایویں دیاں تھاواں تے وسایا جاندا سی جِتھے اوہناں نوں کھیتی باڑی دے لئی کافی زمین دِتی جاندی سی تے ایہدے نال نال اوہناں نوں اوتھے گھر وی دِتے جاندے سن۔ اوہناں دے وچوں کئیاں نوں بابل دی حکومت دے وچ چنگا مُقام وی حاصل سی۔ نبوکدنضر نے اوہناں دے وچوں کُجھ دانشوراں نوں اپنی سلطنت دے وچ کم کرن دے لئی چُنیا ہویا سی۔ دانی ایل نوں اوس مُلک دے وچ حکمت رکھن والیاں دے وچ اُچا مُقام حاصل سی۔

بادشاہ نے اوہناں دے نال گل بات کیتی تے اوہناں دے وچوں دانی ایل، حننیاہ، میسایل تے عزریاہ دے وانگر اوہنوں کوئی خرد مند نظر نہ آیا سی۔ ایس لئی او بادشاہ دے حضور کھلوتے رہن لگے سن۔ تے ہر طرح دی دانشمندی تے خردمندی دے بارے وچ جو کُجھ بادشاہ اوہناں نوں پُچھدا ہُندا سی اوہناں نوں بابل دیاں ساریاں فالگیراں تے نجومیاں توں دس درجہ بہتر پایا سی۔

نبوکد نضر دی غیر موجودگی دے وچ عبوری عرصہ دے وچ دانی ایل بابل دا حُکمران ہُندا سی۔ نبوکد نضر دے باہجوں اوہدے پُتر اویل مردُوک نے یہویا کین نوں اسیری دے وچ ای سرفراز کیتا سی۔ تے اوہنوں ساری عُمر شاہ بابل دے ولوں وظیفہ مِلدا رہندا سی۔

بابل دیاں کھنڈراں دے وچوں اِک عمارت ملی اے جہدے وچ چودہ کمرے پائے جاندے سن تے جتھوں ۳۰۰ دے قریب تختیاں مِلیاں سن جہناں دے اُتے لِکھیا ہویا سی پئی دوجیاں مُلکاں توں اسیر ہو کے آون والیاں لوکاں نوں بابل دے شاہی خاندان ددے ولوں وظیفہ مِلدا ہُندا سی۔ ایہدے علاوہ یہودی تجارت، کاشتکاری تے دوجیاں کاروباراں دے وچ نمایاں حیثیت رکھدے ہُندے سن۔ یہودی اسیراں نے روحانی تے دینی لحاظ دے نال وی اپنے آپ نوں جیوندے رکھن دی کوشش کیتی سی۔ بھاویں جے بابل بُت پرست مُلک سی پر تاں وی اوہناں نے اپنے آپ نوں جیوندے خُدا دی پرستش توں غافل نہیں کیتا سی۔ دانی ایل سُلیمان دی کیتی ہوئی دُعا دے مُطابق اپنی جان دی پرواہ کیتے بغیر ہیکل دے ول نوں مُنہ کر کے دُعا منگدا ہُندا سی۔ دانی ایل دے کول کُجھ مُقدس صحیفے وی پائے جاندے سن۔ تے اپنی اسیری دے وچ اویرمیاہ دی نبوت دے اُتے وی غور کردا ہُندا سی۔ حزقی ایل آسانی دے نال اسیراں تیکر خُدا دا کلام پُہنچا سکدا سی۔

تے خُدا نے اوہنوں نبی ہون دے لئی بابل دی اسیری وچ ای سد لیا سی۔ اپنی مذہبی سماجی تے تعلیمی حیاتی نوں جاری رکھن دے لئی یہودیاں نے اوتھے عبادتخانے قائم کر لئے سن۔ یروشلیم

تے ہیکل دی تباہی دے باہجوں اوہناں دے لئی کوئی مرکزی تھاں نہیں پائی جاندی سی جتھے او خُدا دی عبادت کرسکدے۔ ایس لئی اوہناں نے اسیری دے دوران ای نِکے نِکے عبادتخانے قائم کر لئے سن۔ ایس دوران او اپنیاں گھراں دے وچ وی خُدا دی پرستش کردے ہُندے سن۔ عبادتخانے دا ہونا ہر اوس شہر یا بستی دے وچ ضروری ہُندا سی جتھے دس یا ایہدے توں بہتے یہودی پائے جاندے سن۔ تے ایہنوں بناون دے لئی او کوئی اُچی تھاں نوں چُنندے سن تاں پئی عباتخانہ عام عمارتاں توں اُچا نظر آوئے۔ پر جے ایہہ عمارت اُچی نہیں ہُندی سی تے او ایہدے اُتے اِک اُچا جہیا کھمبا لگا دیندے سن تاں پئی عباتخانہ عام عمارتاں توں اُچا نظر آوئے۔ تے جے عبادتخانے دی چھت عام گھراں توں نیوی ہُندی تے ایہنوں عذاب لیاون والا عبادتخانہ خیال کیتا جاندا سی۔

اسیری دے دور وچ ایہہ عبادتخانے تِناں مقصداں دے لئی ورتے جاندے سن۔

پہلا مقصد عبادت: ہیکل دی بربادی دی وجہ توں یہودی کسے مرکزی مُقام تے قُربانی نہیں کرسکدے سن۔ اوہناں نے اپنی دینی حیاتی نوں قائم رکھن دے لئی اپنی عبادت اپنیاں ایہناں عبادتخانیاں دے وچ کرن ول نوں اپنی توجہ لگائی سی۔سب دے دن عورتاں اِک وکھرے حصے دے وچ بیٹھدیاں سن پر اوہناں نوں عبادت دے وچ راہنمائی کرن دی اجازت نہیں ہُندی سی۔

اِک بالغ بندہ یروشلیم ول نوں مُنہ کر کے ایہہ دُعا کرسکدا سی۔ اوہناں دیاں دُعاواں دی تعداد اٹھارہ سی۔ ایہناں دے وچوں پہلی دُعا ایہہ ہے: خُداوند ساڈے خُدا ساڈے باپ دادا ابرہام، اضحاق تے یعقوب دے خُدا تُو مُبارک ایں۔ عظیم ، قادر تے مُہیب خُدا ، خُدا تعالیٰ جیہڑا رحم تے مہربانی کردا ایں۔ جیہڑا ساریاں شیواں دا خالق اے۔ جیہڑا ساڈے بُزرگاں دے نیک کماں نوں یاد رکھدا ایں۔ اپنے ناں دی خاطر تے اپنی محبت دے سببوں اوہناں دیاں بچیاں دیاں بچیاں نوں مُنجی دیوئے گا۔ اے بادشاہ مددگار مُنجی تے سپر، اے خُداوند ابرہام دی سپر تُو مُبارک ایں۔

ایہدے علاوہ ہیکل دی بحالی تے یروشلیم دی تعمیر تے داؤد دی بادشاہی دے قیام دے لئی مُسلسل دُعاواں کیتیاں جاندیاں سن۔

توریت دی تلاوت تے ترجمہ: دُعا دے بعد توریت دی کتاب دے وچوں عبرانی زبان دے وچوں تلاوت کیتی جاندی سی۔ ہر آیت دی تلاوت دے بعد ارامی زبان دے وچ ایہدا ترجمہ کیتا جاندا سی۔

خُطبہ: پاک نوشتیاں دی تلاوت دے بعد سُنن والیاں دی روحانی ترقی دے لئی پاک کلام دے وچوں درس دِتا جاندا سی(لوقا 4:16-29)۔

برکت دے کلمے: عبادت دے اخیر دے وچ کوئی کاہن یا ہارون دی نسل دے وچوں کوئی مرد برکت دیاں کلمیاں دے نال جماعت نوں برخاست کردا سی۔

دینی تعلیم و تربیت: اسیری دے دوران تے یروشلیم دی بحالی دے بعد وی عبادت خانیاں دے وچ عبادت دے علاوہ دینی تعلیم و تربیت دے لئی ایہناں عبادتخانیاں نوں ورتیا جاندا رہیا سی۔ کُڑیاں دی دینی تعلیم دے ول نوں بہتا دھیان نہیں دِتا جاندا سی۔ پر ہر اِک یہودی بچے دے لئی ایہہ بہت ای ضروری سی پئی اوہنوں پنجاں وریاں دی عُمر دے وچ عبادت خانے وچ داخل کروایا جائے۔ بارہ برس دی عُمر تیکر ہر یہودی مُنڈے نوں شریعت دی تعلیم توں فارغ ہون تے ابنِ شریعت دی سند دِتی جاندی سی۔ ایس عُمر دے وچ اوہنوں ایس قابل خیال کیتا جاندا سی پئی او دُعائیہ چادر نوں اپنے اُتے لے سکے۔ تے ایویں او دینی تعلیم دے بارے بحث وی کرسکدا سی۔

جدوں یسوع مسیح بارہ وریاں دا سی تے او اپنے دستور دے مُطابق یروشلیم نوں گیا سی۔ اوہنوں اپنی عُمر دے ایس حصے دے وچ یہودی اُستاداں دے وچ بیٹھن تے اوہناں دے نال گل بات کرن دی اجازت سی۔

ایویں اسیری دے دوران وی ایہناں عبادتخانیاں دے وچ پاک نوشتیاں نوں سِکھن سِکھاون دا عمل جاری سی۔

شہری زندگی دا نظام: تعلیم دے نال نال ایہہ عبادتخانے شہری زندگی دے نظام نوں چلاون دا کم وی کردے سن۔ سیاسی طور تے ایہہ عبادت خانے ہر مُلک دے قانون دے ہیٹھاں ہُندے سن۔ پر ایہناں دا انتظام صرف یہودی بُزرگ ای چلاوندے ہُندے سن۔ ایہناں عبادتخانیاں

دے وچ صرف او ای حکُومت کردے ہُندے سن۔اوس ویلے دیاں سماجی مُعاملیاں نوں وی اوتھے ای حل کیتا جاندا سی۔

فارس دا دور:بابل دی سلطنت دا اخیری بادشاہ بیلشضر سی۔ ہُن بابل دی عظیم سلطنت مُک جاون والی سی۔ جدوں فارس دیاں فوجاں نے بابل دے اُتے حملہ کیتا تے بابل دی عوام، کاہناں تے سپاہیاں نے اوہناں دا مُقابلہ کرن دی بجائے اوہناں دے نال تُعاون کیتا سی۔ جدوں فارس دی فوج بابل دے آسے پاسے موجود کھائی دے وچوں پانی نوں خُشک کرکے شہر دے اندر داخل ہوگئی تے رات دے ہنیرے دے وچ بابل دیاں شہریاں نے دروازیاں نوں کھول دِتا سی تے ایویں فارسی فوجاں نے بغیر لڑائی دے بابل نوں حاصل کرلیا سی۔ اوس ویلے بیلشضر بادشاہ اپنیاں بیویاں تے اپنیاں لونڈیاں دے نال رل کے ہیکل دیاں پاک برتناں دے وچ شراب پیندا پیا سی۔ تے ایویں فارسیاں نے آسانی دے نال بیلشضر نوں قتل کر دِتا سی۔ ایویں سن ۵۳۹ دے وچ فارس دے بادشاہ نے بابل نوں شکست دِتی سی تے او ایویں ای یہوداہ دیاں اسیراں دے اُتے وی حکمران رہیا سی تے ایہہ اسیری برقرار رہی سی۔

اسور تے بابل دے باہجوں فارس نے وی پُرانے عہد نامے دی تاریخ دے وچ اہم کردار ادا کیتا اے۔ فارس دی سلطنت تیجی وڈی عالمگیر سلطنت بن گئی سی۔ایہہ ای او دور سی جدوں دانی ایل نوں شیراں دی ماند دے وچ سُٹیا گیا سی۔ ایس ویلے ای یہودیاں نوں اسیری توں واپس یروشلیم جاون دی اجازت مل گئی سی۔ مادیاں تے فارسیاں دے آئین جیہڑے تبدیل نہیں

کیتے جاسکدے سن او ایس ای دور دے وچ وجود وچ آئے سن۔ ایس لئی فارس دے دور دا مُطالعہ بائبل دیاں طالب علماں دے لئی بہت ای ضروری اے۔

نبوکد نضر دے مرن دے نال ای بابل دا زوال شروع ہو گیا سی۔ بابل دی کمزوری توں فائدہ چکدیاں ہوئیاں مادیاں نے شام وچ بابل دیاں علاقیاں دے وچ مُداخلت کرنا شروع کر دِتی سی۔ فارس ۵۳۶ ق م توں لے کے ۳۳۱ ق م یعنی تقریباً دو صدیاں تیکر دُنیا دی سب توں وڈی سلطنت دے طور تے قائم رہیا سی۔ تے ایویں فارن یعنی ایران ساری دُنیا اُتے حکومت کرن لگیا سی۔ فارسی بادشاہواں دی سب توں وڈی حکمتِ عملی ایہہ سی پئی اوہناں قوماں نوں جہناں نوں اسوریاں تے بابلیاں نے اسیر کیتا سی اوہناں نوں واپس اوہناں دیاں مُلکاں وچ گھلیا جاوئے تاں پئی او اوتھے آباد ہون۔

شاہِ فارس خورس:

ایہہ فارسیاں دا پہلا بادشاہ سی۔ ایہہ وی او فارس خورس سی جہدے بارے دے وچ یسعیاہ نبی نے پیشن گوئی کیتی سی پئی او یروشلیم دی بحالی دا وسیلہ بنے گا۔اوہدے مُطابق خُدا آکھدا اے پئی او میرا ایالی اے۔ او خُدا دا مسح کیتا ہویا اے تے او یہودیاں نوں بابل دی اسیری توں رہائی دیوئے گا۔ ایویں او خُدا دے منصوبے دا آلہ کار سی۔ خورس نے ۵۳۹ ق م دے وچ بابل نوں حاصل کر کے ہیکل نوں فیر بناون دا حکم دِتا سی۔

تے شاہِ فارس خورس دی سلطنت دے پہلے سال ایس لئی پئی خُدا دا کلام جیہڑا یرمیاہ بنی دی زبانی آیا سی پُورا ہوئے۔ خُداوند نے شاہِ فارس خورس دے دل نوں اُبھاریا تے اوہنے اپنی ساری مملکت دے وچ ایس مضمون دا فرمان لِکھیا پئی شاہِ فارس خورس ایویں آکھدا اے پئی خُداوند خُدا اَسمان دے خُدا نے زمین دیاں ساریاں مملکتاں مینوں دِتیاں نے۔ تے مینوں تاکید کیتی اے پئی میں یروشلیم دے وچ جیہڑا یہودیہ دے وچ اے اوہدے لئی اِک مسکن بناواں گا۔ ایس لئی تُہاڈے وچوں جیہڑا وی اوہدی ساری قوم وچوں ہوئے خُداوند اوہدا خُدا اوہدے نال ہوئ تے او روانہ ہوجاوئے۔(۲تواریخ ۳۶باب دی ۲۳ آیت)

تے فیر اباب دی ۳ آیت وچ لِکھیا ہویا اے:ایس لئی تُہاڈے وچوں جیہڑا وی اوس قوم دے وچوں ہوئے اوہدا خُدا اوہدے نال ہوئے تے او یروشلیم دے وچ جیہڑا یہودیہ دے وچ اے جاوئے تے خُداوند اسرائیل دے خُدا دا گھر جیہڑا یروشلیم دے وچ ہے بناوئے۔

شاہِ فارس خورس نے ہیکل دے او سارے برتن جیہڑے نبوکدنضر یروشلیم وچوں چکوا کے بابل لے آیا سی او مندراں دے وچوں کڈھوا کے یہودیاں نوں دِتے تے ہیکل نوں بناون دے لئی نقدی تے سامان اوہناں نوں مُہیا کیتا سی۔

سن ۵۳۷ دے وچ شاہِ فارس خورس نے حُکم دِتا سی پئی یہودی اپنے مُلک نوں ٹُر جاون، اپنی ہیکل نوں بناون تے اپنی شریعت دے مُطابق اپنے خُدا دے حضور وچ قُربانیاں گُزرانن، یروشلیم تے ہیکل نوں بحال کرن۔

خورس دے فرمان دے مُطابق ۵۰ ہزار یہودی واپس آ گئے، اوس ویلے اوہناں دی قیادت زُربابل نے کیتی سی۔ یہودیاں نے زُربابل ناظم تے سردار کاہن دی قیادت دے وچ ہیکل نوں فیر بناونا شروع کیتا سی۔ پر کاہناں تے لاویاں دے آبائی خانداناں دیاں سرداراں دے وچوں بہت سارے بُڈھے لوک جنہاں نے پہلے گھر نوں ویکھیا سی اوس ویلے جدوں ایس گھر دی بُنیاد اوہناں دیاں اکھیاں دے اگے رکھی گئی تے او اُچی اُچی رون لگ پئے تے بہتیرے خُوشی دے مارے زور شور دے نال للکارن لگے۔ پر سامریاں نے ایس کم دی مُخالفت کیتی۔ او یہودیاں دے نال رل کے ہیکل بناونا چاہندے سن پر یہودیاں نے اوہناں نوں اجازت نہ دِتی۔یہودی اوہناں نوں مخلوط قوم تے مخلوط نسل خیال کردیاں ہوئیاں اپنے وچ شامل نہیں کرنا چاہندے سن۔ ایویں تقریباً ۱۶ وریاں تیکر ہیکل دی تعمیر دا کم رُکیا رہیا سی۔ تے ایس ای دوران وچ واپس آون والیاں یہودیاں نے اپنے اپنے گھر بنا لئے سن۔ پر اوہناں دیاں حیاتیاں دے وچ سکون نہیں پایا جاندا سی لوکی بے دل ہو چُکے سن۔ ایہناں دناں دے وچ خُدا نے حجی تے زکریا نبی نوں بھیجیا سی تے ایہناں دی نبوت دے نال ہیکل دی تعمیر دا رُکیا ہویا کم فیر شروع ہو گیا سی۔ ایویں ۵۱۵ ق م تیکر ایہہ ہیکل نوں بناون دا کم مُک گیا سی۔

پہلی ہیکل نوں سُلیمان نے تعمیر کروایا سی۔ تے یہوداہ دیاں اسیراں وچوں جنہاں لوکاں نے پہلی ہیکل دی شان و شوکت نوں ویکھیا سی تے جدوں دوجی واری ایہہ ہیکل بنائی گئی تے او ایہنوں ویکھ کے زار زار رون لگے سن۔ دوجی ہیکل نوں زر بابل دے ناں توں جانیا جاندا اے۔

پر اسی ایہہ نہیں جاندے آں پئی لوکی کیوں رون لگے سن۔ پر ایہہ اسی آکھ سکدے آں پئی سُلیمان دی ہیکل اپنی شان و شوکت دے لحاظ نال بہت ای خوبصورت سی۔ ایویں اسیری دے بعد بنی اسرائیل وعدہ کیتی ہوئی سرزمین وچ واپس آگئے سن۔

ایہہ دوجی ہیکل تقریباً ٦ صدیاں تیکر قائم رہی سی۔ پہلی صدی مسیح وچ ہیرودیس نے ایس ہیکل نوں ہور وہڈا کرنا شروع کر دِتا سی تاں پئی کسے نہ کسے طرح او یہودیاں دی شاباش حاصل کرسکے۔ ہیکل دی مرکزی عمارت دے نال نال کُجھ ہور نِکیاں نِکیاں عمارتاں وی بنا دِتیاں گئیاں سن۔ ایس نسبت دے نال ایہنوں ہیرودیس دی ہیکل وی آکھیا جاندا اے۔ تے کُجھ لوکی ایہنوں تیجی ہیکل وی آکھدے سن۔

فارس دے دور دے اہم اثرات: شاہِ فارس خورس دے حُکم دے نال یروشلیم وچ واپس آون والے بقیہ دی قیادت نوں اِک یہودی ناظم دے سپُرد کر دِتا گیا سی۔ ہولی ہولی ناظم دا مُقام جاندا رہیا تے اوہدی تھاں تے سیاسی قوت ساری سردار کاہن دے کول آگئی سی۔ سردار کاہن یروشلیم توں اختیار سنبھالدا سی جیہڑا شام دے ناظم دے سامنے جوابدہ ہُندا سی۔ سردار کاہن دا عُہدہ ہر اِک یہودی دی خواہش بن گیا سی۔ ایس لئی یہودیاں دے وچ سیاسی دوڑ شروع ہوگئی سی۔ یہودی ایس عُہدے نوں حاصل کرن دے لئی اپنیاں ای بھائیاں نوں قتل کردیندے سن تے بہت ساری دولت خرچ کرن تے تیار ہوجاندے سن۔

نبیاں نے برگشتہ اسرائیل دے لئی تے اسیری دے باہجوں خُدا دی مرضی نوں یروشلیم واپس آون والے بقیہ دے اُتے ظاہر کیتا۔ پر شاہِ فارس خورس دے ایس دور دے وچ نبوت دے آواز بند ہوگئی سی تے اوہناں دِناں وچ خُدا دے ولوں کوئی نبی نہیں آیا سی۔ خُدا نے اپنیاں مُکاشفیاں تے الہاماں دی رائیں انساناں دے اُتے اپنیاں راہواں نوں بند کردِتا سی۔ ایویں ملاکی توں لے کے یوحنا تیکر کوئی نبوت ویکھن یا سُنن نوں نہیں مِلدی اے۔

یہودی پہلاں دی نسبت خُدا دی شریعت اُتے بہتا دھیان دیون لگ پئے سن۔فقہیاں دا فرقہ اوس دور دے وچ پاک کلام دے قلمی نسخے تیار کرن تے اوہناں دی تفسیر کرن وچ مہارت حاصل کردا گیا۔ عبرانی بولی صرف عبادت دے دوران ای بولی جاندی سی۔ عام استعمال دے وچ ارامی بولی جاون لگی سی۔ایہہ او زبان سی جیہڑی یہودی بابل توں اپنے نال لیائے سن۔ ایہہ عبرانی زبان دے نال بہت رلدی مِلدی سی۔

ایس ای دور سے وچ یہودی بُزرگاں دی مجلس وی قائم ہوئی سی۔ جیہڑی مُقامی مُعاملیاں نوں حل کرن دے لئی آپس دے وچ مشورے کردی ہُندی سی۔ ایہہ ای جماعت ہولی ہولی یہودیاں دی صدرِ عدالت بن گئی سی۔

۳۳۷ ق م دے وچ جدوں سکندر ۱۹ وریاں دا ہویا تے اوہدے باپ نے اِک مکدونی عورت قلوپطرہ دے نال ویاہ کرلیا سی۔ ۳۳۶ ق م دے وچ اِک ویاہ دی تقریب دے وچ فلپ دے اپنے ای یاراں نے اوہنوں قتل کر دِتا سی۔او ایس ویاہ دے ویلے تے ہتھیار بنھے بغیر ای چِٹے

کپڑے پا کے گھُمدا پیا سی۔ایس دوران اوہدے اِک یار نے اوہنوں چھُرے مار مار کے مار دِتا سی۔ قاتل دے فرار ہون توں پہلاں ای اوتھے اِک گھوڑا کھلوتا ہویا سی پر جیویں ای گھوڑا نسیا اوس گھوڑے دا پیر اِک بیل دے وچ پھس گیا تے قاتل ڈِگ گیا۔ تے اوہدے مگر نسن والیاں نے اوہنوں اوس ای ویلے پھڑ لیا تے اوہنوں قتل کردِتا سی۔

سکندرِ اعظم ۳۳۶ ق م وچ ۲۰ ورے دی عُمر دے وچ اپنے باپ دی تھاں تے بادشاہ بنیا سی۔ اوہدے باپ فلپ دی پہلی بیوی اولمپیاس فلپ دے قتل دے باہجوں واپس آگئی سی کیوں جے ہُن اوہدا پُتر ای کلا وارث سی۔کُجھ چِر دے باہجوں قلوپطرہ دے بچے نوں اوہدی ماں دی گود دے وچ ای قتل کر دِتا گیا سی۔

سکندر نے جدوں تخت سنبھالیا تے اوہدیاں عادتاں تے اوہدیاں طور طریقیاں اُتے تِن لوکاں دا ڈاہڈا اثر سی۔اپنی ماں دی وجہ توں سکندر وی ساری عُمر جادوگری اُتے اعتماد رکھدا سی۔ اپنے باپ فلپ دی وجہ توں بہترین فوجی حکمتِ عملی اوہدے وچ پائی جاندی سی۔ ۳۴۳ ق م دے وچ ارسطو اوہدا اُستاد مُقرر ہویا سی جہنے اوہنوں یونانی حُسن، فلسفہ تے تہذیب و تمدن نوں ساری دُنیا دے وچ پھیلاون دے لئی اُبھاریا سی۔

سکندر دی چھوٹی عُمر دے وچ ای اوہدے باپ دے ماتحت بادشاہیاں نے اوہدے توں نجات حاصل کرن دی کوشش کیتی پر اوہناں دا خیال غلط ثابت ہویا سی۔ کرنتھس دے وچ آ کے اوہنے اپنے آپ نوں ریاستاں دا سردار منوا لیا سی۔ فارسی اجے تیکر یونانیاں نوں کوئی اہمیت

نہیں دیندے سن۔ پر جدوں ۳۳۳ ق م دے وچ فارس دے اخیری بادشاہ دارا سوم دا سامنا سکندر دے نال ہویا تے اوہنے ایس گل نوں جان لیا پئی سنکدر کوئی معمولی بادشاہ نہیں اے۔ایس جنگ دے وچ سنکدر نے دارا دے خاندان دیاں کُجھ لوکاں نوں پھڑ لیا سی۔ تے ایہدے علاوہ سکندر نے فارسیاں دیاں فوجاں دا بہت سارا مال وی لُٹ لیا سی۔ دارا نے کم از کم دو واری سکندر توں اپنے خاندان نوں واپس لین دے لئی درخواست کیتی سی۔ تے ایہدے بدلے اوہنے اوہنوں اپنی سلطنت دا کُجھ حصہ تے اپنی بیٹی دا رشتہ وی دیون دی پیش کش کیتی سی۔ پر ایس ویلے او بڑے جنون وچ سی ایس لئی اوہنے دارا دے ول کوئی دھیان نہیں دِتا سی۔ اِک جنگ دے وچ دارا نوں شکست ہوئی تے او میدان چھڈ کے نس گیا سی۔ سکندر نوں یقین ہو گیا پئی او یورپ دے بعد ایشیا نوں وی حاصل کر لیوئے گا۔ جدوں سکندر دیاں سپاہیاں نے دمشق نوں حاصل کر لیا تے اوہناں نے اوہناں دا سارا مال لُٹ لیا سی تے شام دے باقی علاقے جیہڑے فارس دے ماتحت سن او سکندر دے ماتحت ہوگئے سن۔ دارا نے بابل توں سکندر نوں خط لکھیا پئی او سکندر دے نال چنگے تعلُقات چاہندا اے۔ اوہنے خط دے وچ لِکھیا پئی او دارا دی ملکہ تے اوہداں بیٹیاں نوں وی واپس گھل دیوئے جیہڑیاں جنگ وچوں نس جاون دی وجہ توں سکندر دی قید دے وچ سن۔ پر سکندر نے اوہناں دے عزت دے وچ کسے وی قسم دا فرق نہیں آون دِتا سی۔

بابل دے وچ کُجھ چِر رہن دے باہجوں ۲۰ دِناں دی مُسافت طے کرن دے باہجوں سوسن شہر دے وچ پہنچیا سی۔ ایہہ او تھاں سی جتھے فارسی سردیاں دے وچ بادشاہ قیام کردے سن۔ ایہنوں سکندر دے اِک سپہ سالار نے پہلاں ای لے لیا سی۔ اوہنے دیوتیاں دے لئی قُربانیاں چڑھائیاں تے اوتھے فارسی عمارتاں نوں ویکھ کے حیران ہوگیا سی۔

ایہناں ساریاں علاقیاں نوں فتح کرن دے باہجوں سکندر مشرقی علاقیاں دے ول نوں وہدن لگیا جیہڑے ہندوستان تیکر فارسی سلطنت دا حصہ سن۔ اپنے سارے لشکر دے نال افغانستان دے ول نوں وہدیا تے موجودہ قندھار تیکر آیا سی۔ کُجھ چِر اوتھے رہن دے باہجوں او وادیِ سوات دی رائیں پشاور تے فیر اٹک پہنچیا سی۔ دریائے سندھ نوں پار کرکے او ٹیکسلا پہنچیا سی تے ۳۲۶ دے وچ اوہنے راجہ پورس نوں شکست دِتی سی۔ سکندر دے حکم تے واپس بابل جاون دیاں تیاریاں شروع ہوگئیاں سن۔ لشکر نے لاہور دے قریب راوی نوں پار کیتا سی تے وزیر آباد توں کُجھ اگے چناب نوں پار کرکے دریائے سندھ دا راہ لیا سی۔

سکندر نے فارس دی ساری زمین تے اوہدی ساری رعایا نوں اپنے قبضے دے وچ لے لیا سی۔ سکندر دے کول اِک زبردست فوج سی تے او اِک ڈاہڈا لیڈر سی۔ لوکی اوہدی بہادری دی بہت قدر کردے سن پر آکھیا جاندا اے پئی او شراب بہت پیندا سی۔ سکندرِ اعظم نوں جانن دے لئی دانی ایل دا صیحفہ ساڈی مدد کردا اے۔

ہور اگے وہدن دے لئی اسی دانی ایل دی کتاب دے وچوں پڑھاں گے۔ دانی بابل دیاں جادوگراں دا ذکر وی کردا اے تے ایہہ وی پئی اوہناں دے کول ستاریاں دا علم وی پایا جاندا سی۔یسعیاہ نبی وی بابل دے بارے دے وچ ایہناں ساریاں گلاں دے بارے وچ بیان کردا اے۔

اسی جاندے آں پئی یوناہ انبیا اصغر دے وچوں سی۔ اوہنوں خُدا نے گھلیا سی پئی او نینوہ جاوئے تے اوہناں وچ مُنادی کرے پئی ۴۰ دِناں دے باہجوں نینوہ تباہ کر دِتا جاوئے گا۔ نینوہ دا سفر صرف تِن دناں تے تِن راتاں دا سی پر اسی ویکھدے آں پئی یوناہ اوتھے جاون دی بجائے ترسیس ول نوں ٹُر پیا سی۔ تے جدوں سمندر دے وچ طوفان آیا تے اوہنے آکھیا پئی مینوں سمندر دے وچ سُٹ دیوؤ۔ او اوتھے نہیں جانا چاہندا سی کیوں جے او چاہندا سی پئی ایہہ شہر برباد ہوجاوئے۔ کیوں جے اوتھے اسوری لوک وسدے سن تے یوناہ نوں اوہناں توں سخت نفرت سی۔ کیوں جے او غیر قوم سن، پر جدوں ایہہ خبر نینوہ دے بادشاہ تیکر پہنچی تے بادشاہ تے اوہدی ساری رعایا نے توبہ کیتی تے روزہ رکھیا سی۔ بادشاہ تخت توں اُتریا تے شاہی لباس اُرتاریا تے ٹاٹ پا کے ہیٹھاں بیٹھ گیا سی۔ایویں بادشاہ دے نال نال اوتھوں دی عوام تے جانوراں نے وی روزہ رکھیا سی۔ ایہہ شہر جیہڑا چالی دِناں باہجوں برباد کیتا جاون والا سی خُدا نے اوہناں دی نکساری اُتے دھیان کیتا تے اوہناں نوں برباد نہیں کیتا سی۔

جدوں سکندرِ اعظم نے فارس نوں فتح کیتا سی تے اوس ویلے بابل سُپر پاور سی۔ او یہوادہ دیاں دانشوراں نوں اسیر کر کے اپنے نال لے گیا سی جہناں دے وچ دانی ایل وی شامل سی۔اوہدے نال نال بنی یہوداہ دے وچوں حننیاہ، میساہ ایل تے عزراہ وی شامل سن۔دانی ایل نوں بادشاہ دے محل دے وچ رہن دے لئی چُنیا گیا سی۔ دانی ایل خُدا دے ولوں رویا ویکھن والا بندہ سی تے خُدا آون والے ویلے دیاں منصوبیاں نوں اوہدے اُتے پہلاں ای ظاہر کردا سی۔ دانی ایل نے یرمیاہ دی کتاب نوں پڑھیا ہویا سی۔ ایہہ کتاب بابل دی اسیری توں پہلاں دی کتاب اے تے ایہہ جلاوطنی توں پہلاں دے حالات نوں بیان کردی اے۔ یرمیاہ نے ایس کتاب دے وچ ایس اسیری دے بارے وچ نبوت کیتی سی۔خُدا نے اپنی شریعت دے وچ حکم دِتا سی پئی ہر ستویں سال دے وچ زمین خُداوند دے لئی چھڈی جاوئے تے اوہدے وچ فصل کاشت نہ کیتی جاوئے۔پر اسی جادے آں پئی بنی اسرائیل نے خُدا دے حکم دی خلاف ورزی کیتی سی۔ایس گل نوں دانی ایل دے اُتے ظاہر کیتا گیا سی۔ اوہنے ایہہ جانن دی کوشش کیتی سی پئی ایس اسیری نوں کِنا عرصہ لگے گا؟ ایہہ اسیری دا دور ستر وریاں دا سی۔ُدا نے دانی ایل نوں دسیا سی پی یروشلیم دی بربادی تے ستر سال لہنگن گے۔ دانی ایل دے اُتے ایہہ ظاہر کیتا گیا سی پئی ایہہ اسیری کِدوں تے کِنے عرصے دے باہجوں ختم ہوئے گی۔

دانی ایل سکندرِ اعظم دی سلطنت دے بارے دے وچ رویا ویکھی سی

دانی ایل دی کتاب دے وچ ایویں لِکھیا ہویا اے:

بیلشضر بادشاہ دی سلطنت دے تیجے سال دے وچ مینوں دانی ایل نوں اِک رویا نظر آئی یعنی میری پہلی رویا دے باہجوں۔ تے میں عالمِ رویا دے وچ ویکھیا پئی میں قصرِ سوسن دے وچ آں جیہرا صوبہ عیلام دے وچ اے۔ فیر میں عالمِ رویا دے وچ ای ویکھیا پئی دریا دے کول اِک مینڈھا کھلوتا اے جہدے دو سِنگے نے دونویں ای سِنگ اُچے سن۔ پر اِک دوجے توں وڈا سی تے وڈا دوجے توں باہجوں نکلیا سی۔ میں اوس مینڈھے نوں ویکھیا پئی مغرب و شمال و جنوب دے ول نوں سِنگ ماردا اے۔ ایتھوں تیکر پئی نہ کوئی جانور اوہدے اگے کھلوتا رہ سکدا اے تے نہ کوئی اوہدے توں چھڈا سکیا اے۔ پر او جو چاہندا سی او کردا سی۔ ایتھوں تیکر پئی او بہت ای وڈا ہوگیا۔ تے میں ایہہ سوچدا ای پیا سی پئی اِک بکرا مغرب دے ولوں ساری زمین اُتے ایویں پھریا پئی زمین نوں وی نہیں چھوُیا۔ تے اوس بکرے دیاں دونواں اکھیاں دے وچکار اِک عجیب سِنگ سی۔ تے او اوس دو سِنگاں والے مینڈھے دے کول جہنوں میں دریا دے کنڈے کھلوتا ویکھیا سی آیا۔ تے اوہدا غضب اوہدے اُتے بھڑکیا تے اوہنے مینڈھے نوں ماریا تے اوہدے دونویں ای سِنگ توڑ دِتے تے مینڈھے دے وچ اوہدے مُقابلے دے تاب نہ رہی سی۔ ایویں اوہنے اوہنوں زمین اُتے سُٹ لیا تے اوہنوں لتاڑیا تے کوئی نہیں سی جیہڑا اوس مینڈھے نوں اوہدے توں چھڈاوندا۔ تے او بکرا نہایت بُزرگ ہویا۔ تے جدوں او بہت ای زور آور ہویا تے اوہدا وڈا سِنگ ٹُٹ گیا سی تے اوہدی تھاں تے چار عجیب سِنگ اَسمان دیاں چاراں ہواواں دے ول نوں نکلے۔

خُدا دا فرشتہ جبرائیل ایہدی تشریح کردا اے۔ جیہڑا میندڑھا تُو ویکھیا اے اوہدے دونویں سِنگ مادی تے فارس دے بادشاہ نے تے او جسیم بکرا یونان دا بادشاہ اے۔ تے اوہدیاں اکھیاں دے وچکار سِنگ پہلا بادشاہ اے تے اوہدے ٹُٹ جاون دے باہجوں جیہڑے ہور چار نکلے نے او چار سلطنتاں نے جیہڑیاں اوہدی تھاں تے قائم ہوئیاں سن۔ پر اوہناں دا اقتدار اوہدی طرح دا نہیں ہوئے گا۔

ایس رویا دے وچ دونواں سِنگاں توں مُراد مادی تے فارسی حکومتاں نے۔ تے ایہہ جسیم بکرا یونان دا بادشاہ سکندرِ اعظم اے جہنے میندڑھے دے دونویں سِنگ توڑ دِتے یعنی مادی تے فارس نوں شکست دِتی سی۔ایویں سکندر مادی تے فارس نوں شکست دیندا ہویا بھارت تیکر آیا سی۔ اوہدے مرن دے باہجوں ایہہ بادشاہی چار جرنیلاں دے وچ ونڈی گئی سی۔ پر ایہناں چاراں دے وچوں کوئی وی سکندر دی طرح طاقت ور نہیں سی۔

سکندرِ اعظم مشرقِ وسطی دیاں مُلکاں نوں ہراوندا ہویا آوندا پیا سی تے اصل وچ اوہدا مقصد اسرائیل تیکر پہنچنا سی۔

یوسیفس پہلی صدی دا یہودی تاریخ دان سی۔اوہنے اوس ویلے دی یہودی تاریخ تے اوہناں دے جنگ دے حالات و واقعات لِکھے سن۔

ایہہ یہودی مورخ یوسیفس بیان کردا اے پئی غزہ نوں حاصل کرن دے باہجوں سکندر یروشلیم نوں گیا تے اوتھے اوہنوں سردار کاہن دے نال مُلاقات کیتی سی۔ تے سردار کاہن نے اوہدے

بارے دے وچ دانی ایل دی رائیں کیتی جاون والی پیشن گوئی اوہنوں وکھالی سی۔ سکندر نے سردار کاہن دی ہدایت دے مُطابق قُربانی چرھائی سی۔ جدوں او یروشلیم دے وچ داخل ہویا سی تے یہودیاں نے اوہدے خلاف کسے وی قسم دی مُزاحمت نہیں کیتی سی۔ سردار کاہن نے لوکاں نون مخصوص کیتا پئی اوہدے نال رل کے قُربانی چرھاون تے خُدا دے حضور وچ دُعا کرن۔جیہڑا ساریاں دا مُحافظ اے تے ساریاں نوں ہر آون والی مُصیبت توں بچاوندا اے۔ خُدا خواب دے وچ سردار کاہن نوں وکھالی دِتا سی تے اوہنے اوہنوں آکھیا سی پئی جیہڑا بادشاہ قُربانی کرن نوں آوندا پیا اے اے اوہدے لئی شہر دیاں بُوہیاں نوں کھول دینا۔ تے کاہناں دی جماعت اوہدا استقبال کرے، اوہدے توں نہ ڈرنا، او تُہاڈے نال رحم نال پیش آوئے گا۔

جدوں سردار کاہن خواب توں جاگیا تے او بہت خُوش سی۔ اوہنے ساریاں نوں دسیا پئی خُدا نے اوہنوں کیہ دسیا اے۔ایویں او سارے بادشاہ نوں اُڈیکن لگ پئے سن۔ جدوں اوہناں نوں پتہ لگیا پئی بادشاہ شہر دے نیرے آگیا اے تے سردار کاہن آپ شہریاں تے کاہناں نوں اپنے نال لے کے اوہدے استقبال نوں گیا سی۔ایہہ پُر امن جلوس سی بالکُل دوجیاں قوماں توں الگ تھلگ۔ جدوں سکندرِ اعظم نے ایس جلوس نوں اپنے ول نوں آوندیاں ہوئیاں ویکھیا پئی ایہہ جلوس چِٹے کپڑیہاں دے وچ مُلبوس اے تے سردار کاہن نے وی قرمزی چوغہ یعنی کہانت دا لباس پایا ہویا اے تے سر اُتے عمامہ پایا ہویا اے جہدے اُتے خُدا دا ناں لِکھیا ہویا اے۔تے سکندر اعظم نے سردار کاہن نوں سلام کیتا۔ ساریاں یہودیاں نے وی سکندر دے سلام دے

جواب وچ اوہنوں سلام کیتا۔ اسور دا بادشاہ اسی گل تے بہت ای حیران ہویا سی پئی سکندر نے ایہہ کیہ کیتا اے؟ تے اوہنے اوہنوں آکھیا پئی تُو کیوں یہودیاں دی اینی عزت کیتی اے؟ تُو کیوں سردار کاہن دے اگے جھکیا ایں؟ سکندر نے اوہنوں جواب دِتا پئی میں سردار کاہن دی نہیں سگوں میں تے خُدا دی عزت کیتی اے۔ کیوں جے جدوں میں مکدونیہ دے وچ سی تے خُدا نے مینوں خواب دے وچ ایہہ آکھیا سی پئی میں ایویں ای کراں۔ایویں کردیاں ہوئیاں میں شاہِ فارس نوں فتح کر لیواں گا۔ جدوں میں ایتھے آیا تے میں سردار کاہن نوں ایویں ای پایا جیویں میں اوہنوں خواب دے وچ ویکھیا سی۔ او آکھدا اے پئی میرا ایمان اے پئی مینوں خُدا نے ای ایہہ فوج دِتی اے تے ہُن میں فارس نوں شکست دیواں گا۔ ایویں کاہن سکندر دے نال چلے تے او شہر دے وچ داخل ہویا تے او خُدا دی ہیکل دے وچ گیا تے جیویں سردار کاہن نے اوہنوں ہدایت دِتی سی اوویں ای اوہنے قُربانی گُزرانی۔ تے جدوں اوہنوں دانی ایل دی کتاب دی ایہہ پیشن گوئی وکھائی گئی پئی او ای ایہہ بادشاہ اے جہنوں خُدا نے قوت دِتی اے پئی او فارس نوں ہراوئے تے اوہنے اسی گل نوں منیا تے او بہت ای خُوش ہویا سی۔

اوہنے جلوس دیاں ساریاں لوکاں نوں اپنے کولوں رُخصت کیتا پر اگلے ای دن اوہنے اوہناں ساریاں نوں فیر سد لیا تے پچھیا پئی میں تہاڈے لئی کیہ کر سکدا آں؟ تے اوہناں نے اوہنوں آکھیا پئی او اپنے باپ دادا دی شریعت اُتے عمل کرنا جاری رکھنا چاہندے نے۔ سکندر نے

اوہناں دی ایس خواہش نوں پُورا کیتا تے اوہناں نوں آکھیا پئی تُہاڈے وچوں جے کوئی میری فوج دے وچ وی شامل ہونا چاہوئے تے او آزادی دے نال اپنی شریعت دے اُتے عمل کردیاں ہوئیاں ایس فوج دے وچ شامل ہوسکدا اے۔تے لِکھیا ہویا اے پئی بہت سارے لوکی اوہدی فوج دے وچ شامل ہوگئے سن۔

ایتھے یہودیاں نوں سکندرِ اعظم دے ولوں کافی مدد ملی سی۔اسی ایہہ آکھ سکدے آں پئی ایہہ سارا خُدا دا فضل سی پئی اوہنے سکندر دے دل وچ ایہہ پایا سی پئی او اوہناں دے نال ایویں پیش آوئے۔

سکندر جیہڑی وی قوم نوں فتح کردا ہُندا سی اوہناں دے دیوتیاں نال عقیدت دے نال پیش آوندا سی۔او اوہناں دے نال احترام دے نال پیش آوندا سی۔ اوہدے اُستاد ارسطو نےوی اوہنوں ایہہ ای دسن دی کوشش کیتی سی پئی او وی دیوتیاں دا فرزند اے۔ یونانی رویت دے مُطابق قدیم دیوتا زیوس دی روح نے سکندر دی شکل دے وچ جنم لیا سی۔ ایویں دے احساسات نے سکندر دے دل دے وچ دوجیاں دیوتیاں تے مذہباں دے بارے دے وچ رواداری دے جذبات پیدا کر دِتے سن۔

یروشلیم توں ہو کے جدوں او مصر نوں واپس گیا سی تے او سکندریہ شہر نوں آباد کرن دا حکُم دے کے او تِناں ہفتیاں دی مُسافت طے کرکے او امون دیوتا دے مندر دے وچ پہنچیا سی تاں پئی او اوہدے توں اپنیاں آون والیاں فتوحات دے بارے دے وچ راہنمائی حاصل کرسکے۔

او کلا ای پاک مُقام دے وچ داخل ہویا سی تے مندر دے مصری سردار کاہن نے اوہنوں جی آیاں نوں آکھیا سی تے اوہنوں امنون دا فرزند آکھیا سی۔

پر ایہناں گلاں دا سکندر دے ذہن دے اُتے منفی اثر ہونا شروع ہوگیا سی۔ اوہنے ایہہ حکُم جاری کر دِتا سی پئی سرکاری طور تے اوہدے اگے حاضر ہون والے اوہدے اگے جھکیا کرن تے اوہدیاں پیراں نوں چُمن۔ اوہنے ایہہ وی حکُم دِتا سی پئی اوہنوں یونانی شہراں دیاں دیوتیاں دے وچ شُمار کیتا جاوئے تے ہر اِک ریاست دے لوک اوہدے اگے ہدیے لے کے آون۔ایویں دے حکُماں دے نال اصل دے نال سکندر ایہہ چاہندا سی پئی او ایویں ساریاں شہراں دے اُتے اپنا اختیار تے اپنا قبضہ رکھ سکدا اے۔ کیوں جے او دیوتا سمجھ کے اوہدے ہر اِک حکُم دی تے اوہدی مرضی دی تابعداری کردے۔

سکندر نے اپنیاں قریبی ساتھیاں توں وی ایویں دی ای تعظیم تے عزت دا تقاضا کیتا سی۔پر اوہناں نوں سکندر دی ایہہ گل چنگی نہیں لگی سی۔اوہدے ایس حکُم دی خلاف ورزی کرن دی وجہ توں اوہنے اپنیاں کُجھ قریبی ساتھیاں نوں مار وی دِتا سی۔

سکندر نے یونانی ثقافت، فلسفہ تے زبان نوں دُنیا بھر دے وچ پھیلایا سی تے ایویں ای اوہنے بہت سارے نویں شہراں نوں وی آباد کیتا سی۔ ایہناں شہراں دے وچ او اپنے کُجھ یونانی سپاہیاں نوں چھڈ جاندا سی جیہڑے اوتھے دیاں مُقامی عورتاں دے نال ویاہ کرلیندے سن۔ ایویں یونانی زبان تے اوہناں دی تہذیب مشرق دے وچ پھیلن لگ پئے سن۔ اوہنے ہر اِک

شہر دے وچ کھیڈ دے میدان تے یونانی تعلیم و تربیت دے لئی درسگاہاں تعمیر کروایاں سن۔کئی لوکاں نے یونانی طور طریقہ اپنا لیا سی تے اوہناں نوں یونانی مائل آکھیا جاون لگیا سی۔

سکندرِاعظم دے مرن دے باہجوں اوہدی ساری بادشاہی چار سلطنتاں دے وچ تقسیم ہوگئی سی۔ایہناں دے وچوں:

۳۰۱ ق م دے وچ مصر دے اُتے بطلیموس خاندان دی حکومت قائم ہوئی سی

۱۹۸ ق م دے وچ بابل دے اُتے سلوکس خاندان دی حُکمرانی قائم ہوئی سی

سکندر دے مرن دے باہجوں فلسطین اوہدیاں دو جرنیلاں بطلیموس اول تے سلوکس اول تے بعد دے وچ ایہناں دونواں خانداناں دے وچ جنگ دا میدان بنیا رہیا سی۔

۱۷۶ توں ۱۶۶ ق م دے وچ انطاکس چہارم اپیی فینیس دیاں ایذارسانیاں دا دور شروع ہُندا اے۔

تے اوہناں دے وچوں اِک نِکا سِنگ نکلیا جیہڑا جنوب تے مشرق تے جلال مُلک دے ول نوں بے انتہا وہد گیا تے او وہد کے اجرامِ فلک تیکر پہنچ گیا تے اوہنے کُجھ اجرامِ فلک تے تاریاں نوں زمین اُتے سُٹیا تے اوہناں نوں لتاڑیا۔ سگوں اوہنے اجرامِ فلک دے فرمانروا تیکر اپنے آپ نوں اُچا کیتا تے اوہدی دائمی قُربانی نوں کھو لیا تے اوہدے مقدس نوں سُٹ دِتا سی۔

مسوپتامیہ تے شام دے اُتے بطلیموس اول دی حُکمرانی دا آغاز ہویا تے فیر ۱۷۵ ق م دے وچ انطاکس مسوپتامیہ تے شام اُتے بطلیموس اول دی حُکمرانی دا آغاز ہویا سی۔ تے فیر انطاکس چہارم

نے ایہدے اُتے قبضہ کر لیا سی۔ او اپنے آپ نوں انطاکس خُدا دا آشکار آکھدا سی۔ اوہنوں اپنی فینئس آکھیا جاندا سی پر بہت سارے لوکی اوہنوں اپنی مینئس آکھدے سن جہدا مطلب اے پاگل۔اوہنے فلسطین نوں شکست دِتی تے اوہدا مقصد یروشلیم تیکر پہنچنا سی تے ایویں او خُدا دے مقدس تیکر پہنچیا تے اوہنے خُدا دے مذہبے نوں ناپاک کیتا۔

سکندرِ اعظم نے یہودیاں دے اُتے کسے وی قسم دی پابندی عائد نہیں کیتی سی سگوں اوہنے اوہناں نوں آکھیا سی پئی تُسی اپنی شریعت دے مُطابق اپنیاں قُربانیاں نوں گُزرانو۔

خُدا نے ہر روز صُبح تے شام نوں آتشین قُربانی نوں گُزرانن دا حُکم دِتا سی۔ جہدے وچ دو سال دے برے نوں ذبح کیتا جاندا سی۔ پر انطاکس اپنی فینئس نے خُدا دے مذبح نوں ناپاک کیتا سی تے اوہدے اُتے سور نوں قُربان کیتا سی۔ یاد رکھو پئی ایہنوں یہودیاں دے وچ حرام جانور خیال کیتا جاندا اے۔ تے ایہدے توں وی پیہڑا پاپ اوہنے ایہہ کیتا سی پئی اوہنے زیوس دویوتا دا بُت بنا کے اوہنوں ہیکل دے وچ نسب کیتا سی۔اوہنے ختنہ کروانا تے سبت نوں منن توں وی منع کر دِتا سی۔ اوہنے یسوع مسیح دے اختیار نوں براہ راست چیلنج کیتا سی تے اوہنے موسوی شریعت دی روایات نوں بدل دِتا سی۔ایویں ۱۶۷ ق م دے وچ یہودیاں نوں بہت ای پیہڑی مذہبی حالت دا ساہمنا رہیا سی۔

بھاویں جے انطاکس نے زبردستی لوکاں نوں اپنا مذہب تبدیل کرن تے مجبور کیتا سی پر فیر وی ایہنوں ڈکن دے لئی مکابی تحریک نے جنم لیا سی۔

یہودی خُدا پرست تے شریعت دے عالم سن ، مکابی تحریک نے سلوکس حکمرانی نوں رد کردِتا سی۔ تے داوٗد تے سُلیمان بادشاہ دے زمانے دی طرح غیر قوماں دی پیروی نہ کیتی سی۔

اوس ویلے فریسی صدوقی تے اسینی یہودیاں دے تِن وہڈے فرقے سن۔ایہناں تِناں فرقیاں دے حامی لوک خُدا دی راستبازی نوں اُڈیکدے پئے سن۔ او خیال کردے سن پئی خُدا داوٗد دے تخت نوں فیر توں قائم کرے گا۔ تے ایویں ابنِ داوٗد یعنی مسیحا آوئے گا تے او دُنیا نوں فتح کر کے سانوں ایہناں توں مُکتی دِواوئے گا۔

فریسی ساریاں توں بہتے بااثر سن، ایہہ سب توں بہتا کٹر فرقہ سی تے ایہہ رویات اُتے چلدے سن۔ صدوقی مُردیاں دی قیامت تے فرشتیاں دے وجود توں منکر سن۔

سانوں نویں عہد نامے دے وچ دوجیاں یہودی فرقیاں دی نسبت فریسیاں دا ذکر بہتا مِلدا اے۔ ایہناں دا ذکر اکثر فقیہاں دے نال کیتا جاندا اے۔ لفظ فریسی دا مطلب اے وکھ کیتا ہویا یا اوہ جہنوں وکھ کر دِتا جاندا اے۔

ہُن سوال ایہہ پیدا ہُندا اے پئی ایہناں نوں وکھ کیتا گیا اے یاں ایہہ آپ ای وکھ ہوئے سن۔ اوہناں نوں لوکی فریسی آکھدے سن یاں او آپ اپنے آپ نوں فریسی آکھدے سن۔

ایہدے بارے دے وچ تِن خیال پیش کیتے جاندے نے:

پہلی گل: فریسی لوکی شاید ایس لئی وکھ کیتے ہوئے خیال کیتے جاندے سن کیوں جے او ہر اِک ناپاک شے توں جیہڑی شریعت دے اعتبار دے نال ناپاک ہُندی سی اپنے آپ نوں وکھ رکھدے سن۔

دوجی گل: فریسی فرقے دے نال تعلُق رکھن والے اپنے آپ نوں ایویں دیاں لوکاں توں وی وکھ رکھدے سن جیہڑے رسوماتی تے شرعی اعتبار دے نال پاک نہیں ہُندے سن۔ او ایویں دیاں لوکاں دیاں گھراں دے وچ جانا یا اوہناں نوں اپنیاں گھراں دے وچ لیانا پسند نہیں کردے سن۔

تیجی گل: اوہناں دی ایہہ علیحدگی سیاسی نوعیت دی ہُندی سی۔

فریسی فرقہ دے عقیدے:

او کسے گُناہگار توں کوئی وی شے نہیں لیندے سن کیوں جے او خیال کردے سن پئی طہارت دے مُطابق اوہناں شیواں نوں ناپاک ہتھاں نے چھُویا ہویا اے۔

فریسی کسے گُنہگار دے گھر وچ کھانا کھاون دے لئی نہیں جاندے سن تاں پئی ناپاک نہ ہوجاون۔

فریسی فرشتیاں، روحاں، روح دی لافانیت، بدن دے جیوندے کیتے جاون، دُعا، سبت تے دہ یکی اُتے گہرا ایمان رکھدے سن۔

تے صدوقیاں دے بارے دے وچ وی کُجھ گلاں نے جہناں دے اُتے اسی دھیان کراں گے۔

صدوقی اِک سیاسی گروہ سی جیہڑا یہودیہ دے وچ رہن والیاں یونانیاں توں نمودار ہویا سی۔

ایہہ اِخ مذہبی جماعت سی تے انجیلاں دے وچ بیان کیتے گئے فقیہ اصل وچ صدوقی فقیہ سن۔

ایہہ دیہاتی طبقے دی اِک اعلیٰ جماعت سی جیہڑی شہری فریسیاں دی مُخالفت کردی سی۔

او سرکاری مُلازم سن۔

صدوقی فرقے دے عقیدے:

ایہہ لوکی کیوں جے اعلیٰ طبقے دے نال تعلُق رکھدے سن تے ایہناں دے حکومت دے نال چنگے تعلُق سن۔ ایس لئی او عوام توں وکھ ای رہندے سن۔ پر تاں وی سردار کاہن، ہیکل تے صدرِ عدالت اُتے ایہناں دا ای قبضہ ہُندا سی۔

ایہہ صدوقی فرقہ صرف پیدائش توں استشنا نوں ای تسلیم کردا سی۔

فقیہ تے فرِیسیاں دی نسبت او بزُرگاں دی روایات اُتے بالکُل وی یقین نہیں رکھدے سن۔

سگوں اوہناں دے نیرے ایہہ صرف انسانی گلاں ای سن جہناں نوں فقیہاں فریسیاں نے پاک نوشتیاں دے مُقابلے وچ لیا کھڑا کیتا اے۔

او بدن دے جی اُٹھن ، روح دے لافانی ہون، تے روحاں تے فرشتیاں دے اُتے ایمان نہیں رکھدے سن۔

دوجے لوکی اوہناں دے وچ شامل نہیں ہوسکدے سن تے نہ ای او فریسیاں دی طرح دوجیاں نوں اپنا مُرید بناوندے سن۔ او صرف اپنے فرقے نوں ای قائم تے بحال رکھدے سن۔

او سزا، اجر تے تقدیر اُتے اعتقاد رکھدے سن۔ اوہناں دے مُطابق انسان جو کُجھ وی ہُندا اے او اپنی ای مرضی دے نال بنندا اے۔

بھاویں جے ایہہ فرقہ اپنیاں عقیدیاں دی وجہ توں فقہیاں فریسیاں توں وکھرا سی پر تاں وی مسیح خُداوند یسوع دی مُخالفت دے وچ اوہناں دے نال برابر دا شریک سی۔

یہودیاں دے وچ تیجا وڈا فرقہ اسینی فرقہ سی جہدے بارے وچ اسی ایہہ جاندے آں پئی ایہدا ذکر دوجیاں فرقیاں دی طرح بائبل دے وچ نہیں پایا جاندا اے۔ پر تاریخ توں ایہہ پتہ لگدا اے پئی پہلی صدی مسیح توں پہلاں تے پہلی صدی مسیح دے باہجوں ایہہ فرقہ اپنا وجود رکھدا سی۔

ایہناں دا ذکر سب توں پہلاں یہودی مورخ یوسیفس نے مکابیاں دے دور دے حوالے دے نال کیتا سی۔

لفظ اسینی عبرانی زبان دے وچوں نکلیا اے جہدا لفظی معنی پاکدامن اے۔ لوکی رضاکارانہ طور تے ایہدے وچ شامل ہُندے سن۔ایہناں لوکاں نوں تِن سالاں دے لئی بھرتی کیتا جاندا سی تے اوس ویلے ایہناں نوں تِن نشان دِتے جاندے سن۔

پہلا نشان چِٹا لباس دِتا جاندا سی جیہڑا پاکدامنی دے ول نوں اشارہ کردا اے۔ ایویں او ہر ویلے چِٹا لباس پائی رکھدے سن۔

دوجا نشان اوہناں دا پیش بند ہُندا سی۔لباس دے اُتے سامنے بنھن دے لئی اوہناں نوں پیش بندے دِتا جاندا سی جیہڑا ناپاکی توں بچن دی علامت ہُندا سی۔

تیجا نشان اوہناں نوں اِک کُدال دِتی جاندی سی۔ ایس کُدال نوں پاپ تے ناپاکی نوں دفن کرن دے دے لئی اِک نشان دے طور تے ورتیا جاندا سی۔

اسینی لوک پاکیزہ زندگی بسر کردے سن۔ او دیہاتاں دے وچ وسدے سن تے او کھیتی باڑی دے وچ بڑی محنت کردے ہُندے سن۔ او طہارت دے پابند ہُندے سن تے اخلاقی تے مذہبی سوالاں دا ڈُھنگا مُطالعہ کردے ہُندے سن۔ اوہناں دیاں جائیداداں اجتماعی ہُندیاں سن۔ او جانوراں دیاں قُربانیاں توں گُریز کردے سن تے کِسے نوں اپنا غُلام نہیں بناوندے سن۔ او بُڈھیاں تے معزور لوکاں دے لئی کھانا مُہیا کردے سن تے فوجی تے تجارتی مُعاملیاں دے وچ حصہ نہیں لیندے سن۔ او سُورج نکلن دے نال اپنے دن دا آغاز کردے سن تے دوپہر دے کھانے وچ سارے اکٹھے شامل ہُندے سن۔کھانے توں پہلاں تے بعد وچ شُکر گُزاری دی دُعا کرنا اوہناں دا معمول ہُندا سی۔ او کھانا کھاون توں پہلاں غُسل کردے سن تے جے کِسے ناپاک شے نوں ہتھ لگ جاندا سی تے او فیر وی نہاوندے سن۔او خُدا دے باہجوں موسیٰ نوں سب توں بہتا پاک خیال کردے سن۔

ملاکی توں لے کے یسوع مسیح تیکر تقریباً چار سو وریاں دا عرصہ اے۔ ایس سارے عرصے دے وچ خُدا دے ولوں کوئی وی نبی برپا نہیں ہویا سی۔ یہودیاں دے وچ ایمانداراں دے لئی

یونانی تے ارامی زبان دے وچ ہور وی بہت سارا ادب وجود دے وچ آگیا سی۔ایہدے وچوں اِک پُرانے عہد نامے دا اپاکُرفل ادب اے۔ ایہدے وچوں کُجھ رومن کیتھولک ترجمے دے وچ وی پایا جاندا اے۔

ایہہ اپاکرفا یونانی زبان دا لفظ اے جہدے لغوی معنی نے لُکیا ہویا، پُوشیدہ یاں نظراں توں چھُپیا ہویا۔

کتاباں دے ایس مجموعے نوں اپاکرفا ایس لئی آکھیا جاندا اے کیوں ۲۔ایسدرس دے وچ بیان کیتا جاندا اے پئی خُدا نے عزری نوں حُکم دِتا سی پئی او ایویں دیاں کتاباں نوں دوبارہ لِکھے جہناں نوں تلف کر دِتا گیا سی۔ اوہنے کُل ۹۴ کتاباں لِکھیاں سن جہناں دے وچوں ۴۲ عبرانی پُرانے عہد نامے دے وچ سن تے باقیاں نوں پُوشیدہ رکھن دے لئی آکھیا گیا سی۔ایس نسبت دے نال ایہناں نوں اپاکرفا آکھیا جاندا اے۔

ایہناں کتاباں دے ناں:

(1) ا۔ ایسدرس (2) ۲ ۔ ایسدرس (3) طوبیاہ (4) یہودیت (5) آستر دی کتاب دا اضافی حصہ (6) حکمت (سلیمان کی حکمت) (7) یشوع بن سیراخ (یا کلیسیا دی کتاب)

(8) بارُوک (9) یرمیاہ دا خط (10)تِن مقدس فرزنداں دا گیت

(11) تذکرہ سوسن (12) بیل اور اژدھا (13) منسی دی دُعا

(14) ا۔ مکابین (15) ۲۔ مکابین

ایہناں ۱۵ کتاباں دے وچوں ۱۳ رومن کیتھولک ترجمے دے وچ پائیاں جاندیاں نے۔ پر یہودیاں نے ایہناں نوں کدی وی الہامی نہیں منیا سی تے او آکھدے سن پئی ایہہ کدی وی بائبل مُقدس دی فہرست دا حصہ نہیں بن سکدیاں نے۔ او ایس ادب نوں تاریخی طور تے اہمیت دیندے نے تے قدر دی نگاہ دے نال ویکھدے نے۔

وادیِ قُمران یا بحیرہِ مُردار دے طُومار:

موجودہ صدی دے وچ کُجھ چمڑے دے بنے ہوئے طُومار دریافت ہوئے نے۔ جہناں دا تعلُق پُرانے عہد نامے دے کُجھ عبرانی نُسخیاں تے کُجھ یونانی کتاباں دے نال ہے۔ایس نسبت دے نال ایہناں طوماراں نوں بحیرہِ مُردار دے طُومار آکھیا گیا اے۔ایہناں نوں کُجھ غاراں دے وچوں حاصل کیتا گیا اے جیہڑے اوس وادی دے وچ پائے جاندے نے جیہڑی بحیرہ مُردار دے شمال مغرب تے یروشلیم دے وچکار واقع ہے۔ اوتھوں دے وسن والے ایہنوں وادیِ قُمران وی آکھدے نے۔

۶۳ ق م دے وچ رومی سلطنت نے فلسطین نوں اپنے قبضے وچ لے لیا سی۔

۷۰ مسیح دے وچ اِک رومی جرنیل طیطس نے فیر حملہ کیتا تے ہیکل نوں تباہ وہ برباد کر دِتا سی۔ ہُن یہودیاں دے کول اِک ہور وجہ نے جنم لے لیا سی پئی اوہناں نوں اِک مسیحا دی لوڑ سی۔

رومی سلطنت نے زندگی دے نوئے نظریات تے فنِ تعمیر اُتے بہت زور دِتا سی۔ جے کوئی رومی فوج دے وچ شامل ہُندا سی تے شہنشاہ اوہنوں روپیہ پیسہ تے اختیار دیندا سی۔

ہیرودیس اعظم تے انطپطر: انطپطر ۴۳ ق م تیکر رومی سلطنت دے لئی کم کردا رہیا سی او اخیری حصمونی دور دے وچ اقتدار دے اُتے قابض ہونا چاہندا سی پر ۳۷ ق م دے وچ انطپطر اول دا پُتر ہیرودیسِ اعظم روم دی مدد دے نال اقتدار اُتے قابض ہوگیا تے اخیری حصمونی حکمران انتی گونس نوں قتل کر دِتا سی۔ ہیرودیس ادومی بندہ سی تے اوہنے یروشلیم دے وچ اِک حصمونی شہزادی دے نال ویاہ کیتا ہویا سی۔اوہنے اپنی پہلی بیوی، بچیاں تے سس نوں قتل کروا دِتا سی۔ یہودی اوہنوں چنگا نہیں جاندے سن تے اوہدے توں نفرت کردے سن۔ گلیل دا ناظم ہون دی وجہ توں اوہنے کئی وطن پرستاں نوں بغاوت دے الزام دے وچ قتل کروا دِتا سی۔ اوہنے ۳۳ ورے حکومت کیتی سی تے ہیکل سمیت کئی عمارتاں نوں تعمیر کروایا سی۔ اوہدے اخیری دور دے وچ ای خُداوند یسوع مسیح بیت الحم دے وچ پیدا ہوئے سن۔

۳۰ ق م تیکر قیصر اوگُوستس بلا شرکتِ غیرے روم دا قیصر بن چُکیا سی۔ اوہدے دور دے وچ ای مُقدسہ مریم تے مُقدس یوسف اسم نویسی دے لئی بیت الحم گئے سن۔ یسوع مسیح دی

پیدائش ۶ م وچ ہوئی سی تے قیصر جولیس دی حکومت دے وچ یسوع مسیح نوں مصلوب کیتا گیا سی۔

ہیرودیس دے بارے اسی ایہہ وی پڑھدے آں پئی اوہنے یسوع مسیح نوں قتل کرواون دی نیت دے نال بیت الحم دے دو دو سال دیاں بچیاں نوں قتل کروا دِتا سی۔ یہودیہ دا علاقہ اوہدے اختیار وچ سی تے او بہت ای پیھڑے کردار دا بندہ سی۔ اوہنے اپنی وصیت دے وچ اپنی سلطنت نوں اپنیاں تِناں پُتراں دے وچ تقسیم کیتا سی۔یہودیہ تے سامریہ ارخلاؤس نوں مِلے سن تے گلیل تے پریہ انتپاس نوں تے شمال مشرقی علاہ فلپس نوں مِلے سن۔

گلیل دا حاکم ہیرودیس انتپاس بہت چنگا حاکم سی۔ اوہدے ای دور سے وچ یسوع مسیح نے گلیل دے وچ معجزے تے مُنادی کیتی سی۔ اوہدا عملی کردار وی چنگا سی پر یہودی ہیرودیس توں نفرت کردے سن۔ او وی اپنے باپ دی طرح عمارتاں بناون دا بڑا شوقین سی تے اوہنے وی ہیکل دیاں کُجھ عمارتاں نوں تعمیر کروایا سی۔ اوہدے سببوں یہودیاں نوں چنگا روزگار ملیا ہویا سی۔

دانی ایل تے کئی دوجے نبیاں دیاں کیتیاں ہوئیاں پیشن گوئیاں دے مُطابق یہودی مسیحا دی آمد نوں اُڈیکدے پئے سن۔

پر خُداوند آپ تُہانوں اِک نشان بخشے گا پئی ویکھو اِک کنواری حاملہ ہوئے گی تے پُترجمے گی۔تے اوہدا ناں عمانوایل رکھے گی۔

ہُن انسانی تاریخ دے وچ اِک حیران کردیون والا واقعہ ہون والا سی۔ خُدا دا پُتر انسان بنن والا سی۔ جیویں پئی پاک کلام دے وچ لِکھیا ہویا اے پئی جدوں ویلا پُورا ہو گیا تے خُدا نے اپنے پُتر نوں گھلیا جیہڑا عورت توں پیدا ہویا تے شریعت دے ماتحت پیدا ہویا تاں پئی شریعت دیاں ماتحتاں نوں مُل لے کے چھڈائے، ایہدے وچ کوئی شک نہیں اے پئی خُدا اپنے وعدے نوں پُورا کردا اے۔ جدوں کنواری مریم نے ایس بیش قیمت نوں جنم دِتا تے فرشتیاں نے ایس حقیقت دا چرواہیاں دے اُتے اظہار کیتا۔ پئی اَج داؤد دے شہر دے وچ تُہاڈے لئی اِک مُنجی پیدا ہویا اے یعنی مسیح خُداوند۔

بھاویں جے ہر رومی بادشاہ دی تبدیلی دے ویلے یہودی ایہہ خیال کردے سن پئی ہوسکدا اے ایہہ ای ساڈا مسیحا اے۔ یہودی تاریخ دان وی ایس گل دی شہادت دیندے نے پئی یہودی مسیحا دے آون دے لئی اُڈیکدے پئے سن۔ کیوں جے او خیال کردے سن پئی مسیحا اوہناں نوں دوجیاں قوماں توں آزاد کروائے گا۔ اوہناں دی اکثریت ایس گل دے اُتے ایمان رکھدی سی پئی ایہہ ای او ویلا اے جدوں مسیحا آوئے گا تے یہوداہ دے گھرانے توں اپنی بادشاہی دا آغاز کرے گا۔ ایس حیران کُن نبوت دا بیان سارے ای یہودی پڑھدے سن پئی او انسانی شکل دے وچ آوئے گا۔

بہت سارے لوک مسیح دی آمد دے بارے دے وچ پُرانے خیالاں دے مالک سن۔ او سوچدے سن پئی مسیحا ضرور یہودیہ دے وچ ہوئے گا تے او یہودیہ دے وچ اپنا تخت لگاوئے گا۔ ایویں

او ایہہ خیال کردے سن پئی او کوئی رومی حکمران ہوئے گا۔ پر جدوں رومی قیصر توں اوہناں دی توقع پُوری نہیں ہُندی سی تے او بغاوت کردیندے سن۔

ہر یہودی مسیحا نوں اُڈیکدا پیا سی پر او سیاسی مسیح دے انتظار وچ سن۔ اوہناں دے وچوں کوئی وی معجزات کرن والے مسیح نوں نہیں اُڈیکدا پیا سی۔ ایہہ اصل وچ اوہناں دے لئی انقلاب دا ویلا سی۔ اسی ویکھدے آں پئی جدوں مسیحا آیا تے اوہنے معجزے کیتے تے آکھیا پئی میرے پچھے آؤ۔ رومی سلطنت دے وچ معجزے ہون لگے تے مسیحا دی آمد دے خواب پُورے ہون لگے سن۔

پاک کلام ایویں بیان کردا اے پئی او ناصرت دے وچ آیا جتھے اوہنے پرورش پائی سی تے اپنے دستور دے مُطابق عبادتخانے وچ گیا تے پڑھن نوں کھلوتا۔ تے یسعیاہ بنی دی کتاب اوہنوں دِتی گئی تے کتاب نوں کھول کے اوہنے او مُقام کڈھیا جتھے لِکھیا ہویا اے پئی خُداوند دا روح میرے اُتے ہے ایس لئی پئی اوہنے مینوں غریبیاں نوں خُوشخبری دیون نوں مسح کیتا اے۔اوہنے مینوں گ لیا اے پئی قیدیاں نوں رہائی تے اندھیاں نوں بینائی پاون دی خبر سُناواں پکُلیاں ہوئیاں نوں آزاد کراں تے خُداوند دے سالِ مقبول دی مُنادی۔ فیر او کتاب بند کرکے خادم نوں واپس دے کے بیٹھ گیا تے جنے عبادانے وچ بیٹھے ہوئے سن اوہناں دیاں اکھیاں اوہدے اُتے لگیاں ہوئیاں سن۔ تے او اوہناں نوں آکھن لگا پئی اَج ایہہ نوشتہ پُورا ہویا اے۔

جنے اوتھے سن او سارے حیران ہوئے تے اِک دوجے نوں آکھن لگے پئی کیہ ایہہ یوسف دا پُتر نہیں اے؟ جنے وی لوک اوہدی سُندے سن حیران ضرور ہُندے سن پر او اوہدیاں گلاں دے اُتے دھیان نہیں دیندے سن۔

یوسیفس بیان کردا اے پئی ہر یہودی اپنے مسیحا دی تلاش وچ سی جہدے بارے دے وچ اوہناں پاک صحیفیاں دے وچ ذکر پایا جاندا اے۔ اوہناں دی سرزمین دے وچوں اِک بندہ دُنیا دا بادشاہ بن کے اُبھرے گا جیہڑا اوہناں دی نسل دے وچوں ہوئے گا تے یہودیہ دے اُتے حکمرانی کرے گا۔

یسوع مسیح دی مصلوبیت دے بعد پہلی صدی مسیح دے وچ یہودیت توں مسیحیت دے وچ داخل ہون والے مسیحی یہودیاں دیاں عبادتکاںیاں دے وچ جا کے عبادت کرن لگ پئے سن۔ رسول یسوع مسیح دی گواہی دیون لگے یہودی اوہناں اُتے تشدد کردے سن پر مسیحی خُوشی مناوندے سن۔ اخیری یہودیاں نے ستفنس نوں سنگسار کر دِتا تے ایویں ایہہ پہلا مسیحی شہید سی۔ سارے مسیحی یہودیہ تے سامریہ دے وچ کھِلرے گئے سن تے او جتھے وی جاندے سن او اوتھے انجیل دی مُنادی کردے سن۔ فلپُس سامریہ وچ گیا تے اوتھے یسوع مسیح دی خُوشخبری نوں پھیلایا۔ ایہہ بہت ای اہم گل سی کیوں جے یہودی سامریاں توں نفرت کردے سن۔

سامریہ وچ بہت سارے لوکی یسوع مسیح اُتے ایمان لے آئے سن۔ ایس لئی اوہناں نے یروشلیم وچوں پطرس تے یوحنا نوں بُلایا تے اوہناں نے اوہناں دے اُتے ہتھ رکھے تے اوہناں

نے وی پاک روح نوں حاصل کیتا سی۔ اوہناں نے مسیحی طور طریقے دے نال اپنی زندگی بسر کرنا شروع کر دِتی سی جہدا نمونہ سانوں یسوع مسیح دی حیاتی دے وچوں ویکھن نوں مِلدا اے۔ پہلی صدی مسیح دے وچ کلیسیا دا آغاز ہویا سی۔ ایہہ ای اسرائیل دی نجات دا ویلا سی کیوں جے مسیحا آگیا سی۔ تاں پئی او اپنی ایویں دی سلطنت قائم کرے جیہڑی کدی وی برباد نہیں ہوئے گی۔ سارے اسرائیلی ایس گل دے اُتے ایمان رکھدے سن پئی ایویں ای ہوئے گا تے ایہہ گل طے شُدہ سی پئی مسیحا یہوداہ دے قبیلے دے وچوں ای ہوئے گا۔ تے ایہہ سچ اے پئی یسوع مسیح یہوداہ دے قبیلے دے وچوں ای سی۔ کیوں جے ایہدے بارے دے وچ ساڈے کول ایہدا نسب نامہ پایا جاندا اے۔ایویں اسی جاندے آں پئی او داؤد دے گھرانے دے وچوں سی۔ جدوں ہیکل نوں گِرایا گیا سی تے اوس ویلے دا ریکارڈ وی پایا جاندا اے کیوں جے ایہہ کِسی نہ کِسی تھاں تے لِکھیا جاندا رہیا سی۔ ایس لئی اَج جے تُسی وی کسے کاپی دے اُتے لِکھدے پئے او تے خیال رکھنا پئی ایہہ کتے گواچ نہ جاوئے۔ دوجی تے تیجی صدی دے مسیحی یہودی ربئیاں دیاں تحریراں توں ایویں لگدا اے پئی او جاندے سن پئی مسیح جہدا وعدہ کیتا گیا اے او آگیا سی تے اوہدا ویلا لہنگ گیا اے۔

ریو ایہدے بارے دے وچ آکھدا اے پئی نجات دا ویلا لہنگ گیا اے تے ہُن سارے مُعاملے توبہ تے نیک کماں دے اُتے انحصار کردے نے۔

تے آر سموئیل آکھدا اے پئی جہنے نجات دے ویلے نوں نہیں پایا اے اے اوہنے اپنیاں ہڈیاں نوں برباد کرلیا اے۔ کیوں جے او سمجھدے سن پئی نجات اجے تیکر نہیں آئی اے تے اُمید دا ویلا اجے تیکر باقی اے۔ پر ہُن ایہہ فیر نہیں آوئے گی جے اجے وی کوئی ایہدے لئی اُڈیکدا پیا اے تے او کیوں ایویں کردا پیا اے ؟

یسوع مسیح نے اپنی خدمت نوں شروع کردیاں ہوئیاں یردن وچ یوحنا توں بپتسمہ لیا سی۔ ایہدے باہجوں یوحنا نوں جیل وچ بند کر دِتا گیا سی۔ اوہنے جیل دے وچوں اپنیاں شاگرداں دی رائیں ایہہ پچُھیا پئی جیہڑ آون والا سی او تُو ای ایں یاں اسی کسے ہور دی راہ ویکھئیے؟ یسوع نے اوہناں نوں آکھیا پئی تُسی کیہ ویکھدے او؟ جو کُجھ ویکھدے او یوحنا نوں دسو پئی پئی اندھے ویکھدے نے ، لنگڑے چلدے نے، مُردے جیودے کیتے جاندے نے تے غریباں نوں خُوشخبری سُنائی جاندی اے۔ یسوع مسیح عظیم شافی اے۔

اصل وچ یوحنا آپ تے ایس حقیقت توں آگاہ ہوچُکیا سی پئی او ای خُدا دا پُتر یسوع مسیح اے۔ کیوں جے اوہنے دریائے یردن تے اوہنوں بپتسمہ دیندا ہوئیاں ایہہ آواز اسمان توں سُنی سی پئی ایہہ میرا پیارا بیٹا اے ایہدے توں میں خُوش آں۔ تے اوہنے ویکھیا سی پئی روح اوہدے اُتے کبوتر دی وانگر اُتریا سی۔ایس لئی او آکھدا اے پئی میں تے اوہدی جُتی دا تسمہ کھولن دے لائق نہیں آں یعنی اوہنے ایہہ جان لیا سی پئی ایہہ ای مسیح خُداوند اے۔ او اصل وچ اپنیاں شاگرداں نوں ایس گل توں آگاہ کرنا چاہندا سی پئی او وی یسوع مسیح دے پچھے ہو لین۔او

اوہناں نوں ایہہ دسنا چاہندا سی پئی یسوع ای او مُنجی اے جہنوں اسرائیل اُڈیکدا پیا اے۔

کوئی وی بندہ اوہدے وانگر معجزے نہیں کرسکدا سی، یرمیاہ حزقی ایل تے دوجیاں نبیاں دیاں پیشنگوئیاں وی پُوریاں ہوئیاں سن۔

اسی یسوع مسیح دے نسب نامے دے اُتے دھیان کردے آں۔

متی تے لوقا دنوویں ای یسوع مسیح دے نسب نامے دے بارے ذکر کردے نے۔ متی عبرانی طریقے دے نال ایس نسب نامے نوں بیان کردا اے جیویں پئی یسوع مسیح ابنِ داؤد دا نسب نامہ۔ابرہام توں اضحاق پیدا ہویا اضحاق توں یعقوب پیدا ہویا۔

پر لوقا رومی طریقے دے نال ایہنوں بیان کردا اے۔ او یسوع مسیح توں نسب نامے نوں بیان کرنا شروع کردا اے۔ جیویں پئی سمجھا جاندا اے پئی یسوع مسیح یوسف داپُتر دی تے او عیلی دا تے او متات دا۔۔۔

چاراں انجیلاں دے وچوں صرف دو ای نے جیہڑیاں یسوع مسیح دے نسب نامے نوں بیان کردیاں نے۔ مرقس یسوع مسیح دی مُنادی نوں بہتا بیان کردا اے۔ یوحنا دی انجیل بعد وچ لِکھی گئی سی تے ایہہ بیان کردی اے پئی کیویں خُدا دی بادشاہی دُنیا دے وچ آئی۔ ابتدا وچ کلام سی تے کلام خُدا دے نال سی تے کلام ای خُدا سی۔ یوحنا یسوع مسیح دی پیدائش دی کہانی نہیں بیان کردا اے سگوں او یسوع مسیح دی الہیٰ حیثیت دے بارے بہتا بیان کردا اے۔ کلام مُجسم ہویا تے فضل تے سچائی توں معمور ہو کے ساڈے وچ رہیا تے اسی اوہدا ایویں

دا جلال ویکھیا جیویں باپ دے اکلوتے دا جلال۔ ایہناں چاراں انجیلاں دے وچ یسوع مسیح دی زندگی دیاں کئی پہلواں دے بارے سانوں ویکھن نوں مِلدا اے۔ تے ایویں اسی ایہہ جان جاندے آں پئی اصل وچ او کون سی؟

یسوع مسیح دے نسب نامے دے اعتبار دے نال ایہہ خیال کیتا جاندا اے تے پیشن گوئیاں وی ایہہ ای بیان کردیاں نے پئی مسیحا داؤد دی نسل دے وچوں ہوئے گا کیوں جے داؤد دی نسل شاہی خاندان سی۔ اوہدے گھرانے دا تاج کسے ہور دے کول نہیں جاسکدا سی۔ پُرانے عہد نامے دے وچ وی نبیاں نے ایہہ پیشنگوئیاں کیتیاں سن پئی او ابنِ داؤد ہوئے گا۔

یہودیاں دے نزدیک یسوع مسیح دے ابنِ داؤد ہون دی پیشن گوئی بہت زیادہ اہمیت رکھدی سی۔

ایس نسب نامے دے وچ عورتاں دا ذکر کوئی ضروری گل نہیں اے پر متی اپنے انجیلی نسب نامے دے وچ چار عورتاں دا ذکر کردا اے۔ تے ایہناندے وچوں تِن عورتاں غیر قوم دے وچوں نے تے چوتھی وی غیر قوم دے بندے دی بُڈی سی۔ پر اسی ایتھے ویکھدے آں پئی او بہت اہم عورتاں دے بارے گل بات نہیں کردا اے جیوں پئی سارہ، ربقہ، لیاہ تے راخل وغیرہ۔

متی اصل وچ پُرانے عہد نامے دیاں غیر قوم عورتاں دا ذکر کردیاں ہوئیاں ایہہ بیان کرنا چاہندا اے پئی خُدا دی خُوشخبری دے منصوبے دے وچ غیر قوماں وی شامل نے۔اعمال دی

کتاب ایہہ بیان کردی اے پئی یسوع مسیح دے جی اُٹھن دے باہجوں غیر قوم دے وچوں بہت سارے لوکی یسوع مسیح دے اُتے ایمان لے آئے سن تے مسیحی کہلائے سن۔ اوس دور دی دُنیا اخلاقی طور تے بہت ای گِری ہوئی سی۔ بدچلنی، ہم جنس پرستی، طلاق، بچیاں دا قتل جہناں دا لوڑ نہیں سمجھی جاندی سی، ہرطرح دی خُود غرضی تے حسد اوس مُعاشرے دے وچ عام سی۔ پولوس رسول ایس ای لئی اپنیاں خطاں دے وچ مسیحی چال چلن دا خاص طور تے ذکر کردا اے۔

یوسطین شہید ایہدے بارے وچ ایویں لِکھدا اے:

اسی جیہڑے پہلے بدچلنی دے وچ خُوش ہُندے سی ہُن پاکیزگی دے وچ حیاتی گُزاردے آں۔ اسی جیڑے پہلاں جادو کردے سی ہُن خُدا نوں بھلے تے خالق خُدا دے لئی مخصوص کر چُکے آں۔ اسی جیہڑے امیر ہون نوں پسند کردے سی ہُن اپنی ساری دولت اِک مُشترکہ تھیلی دے وچ پاندے آں تے اوہدے وچوں مُحتاجاں نوں دیندے آں۔ اسی جیہڑے اِک دوجے توں نفرت کردے سی تے دوجیاں نوں قتل کردے سی تے اجنبی لوکاں دے نال رل کے نہیں رہ سکدے سی ہُن مسیح دے ظاہر ہون دے نال اِک ای زندگی گُزارن دے طریقے دے وچ شامل ہوگئے آں۔ اسی اپنیاں ویریاں دے لئی دُعا منگدے آں تے جیہڑے ساڈے توں نفرت کردے نے اوہناں نوں جِتن دی کوشش کردے آں۔ مسیح نے سانوں تاکید کیتی اے پئی اسی صبر تے حلیمی دے نال ساریاں لوکاں نوں شرمندگی تے بُریائی توں موڑ لیائیے۔ تے اسی

اوہناں لوکاں دے بارے دے وچ دس سکدے آں جیہڑے ساڈے نال مِلے تے جہناں دے ڈاہڈے روئیے تبدیل ہوگئے سن۔اوہناں دے وچوں کُجھ تے اپنیاں گونڈیاں دی شرافت تے نیکی نوں ویکھ کے بدل گئے تے کُجھ اپنیاں اوہناں ہم سفراں دا حیران کُن صبر ویکھ کے جہناں دے اُتے ناجائز ظُلم کیتا جاندا سی۔ یا اوہناں لوکاں دے آزمائے جاون اُتے غور کردیاں ہوئیاں جیہڑے اوہناں دے نال کسے کاروباری سلسلے وچ شریک سن۔

مسیحیاں دی ایہہ گواہی بہت ای فائدہ مند ثابت ہوئی۔ یہودی غیر قوماں نوں پسند نہیں کردے سن۔ متی روایتی طور پر کُجھ نسب نامیاں نوں شامل نہیں کردا پیا اے۔ او چودہ چودہ پُشتاں دے تِن گروپ بناوندا اے۔ لوقا دی نسبت ایس نسب نامے نوں یاد رکھنا آسان اے کیوں ے متی نے ایہناں نوں زمانیاں تے نسلاں دے اعتبار دے نال تقسیم کیتا اے۔

لوقا دی انجیل دی صفتاں ایہہ ہے نے پئی او کلیسیائی روایات دا ذکر کردا اے۔ او یسوع دی حیاتی دے واقعات دی تفصیل بیان کردا اے۔ جیویں پئی پاک روح مُقدسہ مریم دے بطن دے وچ پایا گیا مریم ناں لکھواون دے لئی بیت الحم پہنچی وغیرہ وغیرہ۔

متی اپنے لِکھے گئے نسب نامے دے وچ تمر، راحب ، روت تے سُلیمان بادشاہ دی ماں بت سبع دا ذکر کردا اے۔ایہناں عورتاں دا ذکر نسب نامے دے وچ ایس لئی شامل کیتا گیا اے کیوں جے خُدا دی نجات دوجیاں قوماں دے لئی وی ہے۔

تمر تے راحب کسبیاں سن، روت موآبی عورت سی تے او وی یہودیاں دے لئی غیر قوم ای سی۔ بت سبع سُلیمان دی ماں سی جیہڑی پہلاں حتی اوریاہ دی بیوی سی۔ غیر قوماں نوں خُدا نے اپنے فضل دے نال اپنیاں لوکاں دے وچ شامل کرلیا سی۔ ہوسکدا اے پئی ایس لئی وی اوہنے ایہناں نوں نسب نامے دے وچ شامل کیتا سی کیوں جے یہودی اپنے آپ اُتے فخر کردے سن تے او غیر قوماں نوں اہمیت نہیں دیندے سن۔

تمر یہوداہ دی بہُو سی تے اوہدے وہڈے پُتر عیر دے مرن دے بعد اوہنوں دوجے پُتر اونان نوں شریعت دا حق ادا کرن نوں دِتا گیا پر اوہنے چالاکی کیتی تے ایہہ حق ادا نہیں کیتا ایس لئی خُدا نے اوہنوں مار دِتا سی۔ ایہدے باہجوں یہوداہ اوہنوں اپنا تیجا پُتر دیون توں کترایا سی پئی کِتے او وی مر نہ جاوئے۔ تمر واپس اپنے ماں باپ کول چلی گئی تے او وی غیر یہودی سی۔ یہودی غیر قوماں دی نسبت اپنے نسب نامے اُتے فخر کردے ہُندے سن۔

گلیل، ناصرت تے بیت الحم:

آؤ اسی نقشے دے وچوں ایہناں علاقیاں دے جغرافیائی حالات نوں ویکھدے آں۔

بحرِ اوقیانوس اسرائیل دی سرزمین دے وچ غزہ دے کولوں دی لہنگدا اے۔ نقشے دے وچ سانوں بحیرہِ مُردار تے گلیل دی جھیل وی ویکھن نوں مِلدی اے۔ یروشلیم دے لوکوں دی دریائے یردن وی لہنگدا اے تے ایہہ بحرہِ مُردار دے وچ جا پیندا اے۔ یسوع مسیح نے اپنی خدمت دا کافی ویلا گلیل دے وچ لہنگایا سی۔ قانائے گلیل، گلیل دا اِک نِکا جِہیا قصبہ اے جِتے

یسوع مسیح نے پانی نوں مے بناون دا معجزہ کیتا سی۔ یسوع مسیح دی خدمت دا مرکز کُفرِ نحوم وی گلیل دے وچ ای واقع ہے۔ گلیل دی جھیل توں ۷ میل دی دُوری تے بحیرہ مُردار پایا جاندا اے۔ یروشلیم گلیل توں ۱۵ میل دے فاصلے تے ہے جدوں پئی بیت الحم یروشلیم توں ۸ میل دی دُوری تے ہے۔ اوس زمانے دے وچ گلیل اِک صوبہ سی۔ یہودیہ دا صوبہ تے اسرائیل دی شمالی سلطنت دا شہر سامریہ وی گلیل دے قریب ای پائے جاندے نے۔ یہودی دیائے یردن نوں پار کرکے سامریہ تے گلیل وچ جاندے سن۔

خُداوند یسوع مسیح ایہناں ساریاں علاقیاں دے وچ پِھردے تے مُنادی کردے رہے سن۔یہودی سامریاں نوں پسند نہیں کردے سن پر اسی ویکھدے آں پئی یوحنا ۴ باب دے مُطابق یسوع مسیح نے سامریہ دے وچ وی مُنادی کیتی سی۔ یسوع مسیح دیاں شاگرداں دے وچوں بہتے گلیلی سن ایس لئی لوکی اوہناں نوں گلیلی آکھدے سن۔

لِکھیا ہویا اے: چھیویں مہینے دے وچ جبرائیل فرشتہ گلیل دے اِک شہر وچ جہدا ناں ناصرت سی اِک کنواری دے کول گھلیا گیا جہدی منگنی داؤد دے گھرانے دے اِک مرد یوسف دے نال ہوئی سی۔ اوس کنواری دا ناں مریم سی۔ یسوع مسیح داؤد دی نسل وچوں سی۔

اوہناں دناں دے وچ رومی شہنشاہ قیصر اوگُوستس دے ولوں ایہہ فرمان جاری ہویا سی پئی ساریاں لوکاں دے ناں لِکھے جاون۔ تے ایویں ہر کوئی اپنے ناں لِکھاون دے لئی اپنے اپنے شہر

گیا سی۔ایس لئی یوسف وی گلیل دے شہر ناصرت توں یہودیہ دے شہر بیت لحم دے وچ ناں لکھواون دے لئی گیا سی۔ بیت لحم داوؤ دا شہر سی تے یوسف وی داؤد دی نسل وچوں سی۔

گلیل نوں شمالی فلسطین وی آکھیا جاندا اے۔ یسوع مسیح نے اپنا بچپن گلیل دے وچ ای گُزاریا سی تے ایتھوں ای اپنی خدمت نوں شروع کیتا سی۔ یسعیاہ ۹ باب دی پہلی آیت دے مُطابق خُدا نے گلیل نوں تاریخی مُقام بخشیا سی۔ پر یروشلیم دے کٹر یہودی گلیل نوں حقارت دے نال ویکھدے سن کیوں جے ایتھے مختلف قوماں رہندیاں سن۔

ناصرت دے وچ یسوع مسیح دا بچپن گُزارنا تے ناصری کہلوانا پیشن گوئیاں دے عین مُطابق سی پئی او ناصری اکھوائے گا۔ یوسف قیصر اوگوستس دے حکم تے ناں لکھاون لئی بیت لحم آیا سی تے اوتھے ای یسوع دی پیدائش ہوئی۔ اوتھے ای یوسف نوں خواب دے وچ ایہہ ہدایت ملی پئی او بچے نوں لے کے گلیل واپس نہ جاوئے سگوں مصر نوں چلا جاوئے کیوں جے بادشاہ اوہنوں قتل کرنا چاہندا سی۔ تے فیر جدوں ہیرودیس اعظم مر گیا تے خواب وچ ای ہدایت پا کے اوہ واپس گلیل وچ آگیا سی۔ یسوع مسیح نے ایتھے پرورش پائی ایس ای لئی او ناصری اکھوایا سی۔ متی بیان کردا اے پئی نبیاں دی رائیں بیان کیتا گیا پئی او ناصری اکھوائے گا۔

پُرانے عہد نامے دے وچ یسعیاہ یسوع مسیح نوں یسی دے تنے دی کونپل تے بارآور شاخ آکھدا اے۔ کونپل ایس گل دا اظہار کردی اے اے پئی او درخت دے وچوں نکلدی اے۔ متی اصل وچ اوہناں نبیاں دے بارے وچ گل کردا اے جہناں نے یسوع مسیح دے بارے دے

وچ پیشنگوئیاں کیتیاں سن۔ یسعیاہ ۵۳ باب توں پتہ لگدا اے پئی اسی اوہنوں رد کیتا اے۔

گلیل دے شمالی علاقے نوں سنبھالن دے لئی رومی گورنر ناصرت دے وچ رہندے ہُندے سن۔ایس ای لئی یہودی ایہناں علاقیاں دے نال کوئی تعلُق رکھنا نہیں چاہندے سن۔ یہودی گلیل دے وچ رہن والیاں نوں رومیاں دے پیروکار تے اوہناں دے ماتحت خیال کردے سن۔ ایس لئی یہودی اپنے آپ نوں گلیلی کہلوانا باعث حقارت خیال کردے سن۔ کیوں جے یسوع دا بچپن اوتھے ای لہنگیا سی ایس لئی او اوہنوں وی نفرت دی نگاہ دے نال ویکھدے سن۔ ایس ای لئی نتن ایل نے آکھیا سی پئی کیہ ناصرت وچوں وی کوئی چنگی شے نکل سکدی اے ؟ایویں ای پُرانے عہد نامے دے وچ ہور وی پیشن گوئیاں پائیاں جاندیاں نے جیہڑیاں یسوع مسیح دے کردار نوں بیان کردیاں نے۔

علمِ آثارِ قدیمہ توں سانوں ایس گل دا پتہ لگدا اے پئی ہور وی بہت سارے لوکی سن جیہڑے یہودیہ دے بیت لحم توں ناصرت دے وچ آ کے آباد ہوئے سن۔ دو تِن وجوہات نے جہناں دے وجہ توں لوکی ناصرت ول نوں رجوع کردے سن۔ اِک تے ایہہ پئی اوتھے وڈیاں عمارتاں سن تے لوکاں نوں کم سوکھیاں ای مِل جاندا سی۔ تے ایہہ وی ہوسکدا اے پئی یوسف دا کوئی عزیز پہلاں اوتھے رہندا ہوئے ایس لئی او وی اوتھے ای آگیا ہوئے۔ شام دے مُلک وچ جاون دے لئی ناصرت دے کولوں دی اِک شاہراہ لہنگدی سی۔ ناصرت توں کُجھ میل دُور صقافت دے

نال بھریا ہویا شہر صفورہ واقع سی۔ پر تاں وی ناصرت نِکا قصبہ ہون دی وجہ توں بہتی شان و شوکت نہیں رکھدا سی۔

پوٹرے یوسف دے اوتھے جاون دی اِک ہور وجہ نوں بیان کردا اے پئی ایہہ اوہدی عارضی رہائش سی کیوں جے اوہدی مُستقل رہائش بیت لحم وچ سی۔

میکاہ ۵ باب دی ۲ آیت دے وچ بیت لحم نوں یسوع مسیح دی جائے پیدائش آکھدا اے۔ کیوں جے یسوع مسیح داؤد دی نسل وچوں سی تے بیت لحم داؤد دا آبائی گھر سی۔ ایہہ ہیرودیس دے دارلخلافہ یروشلیم توں دس میل دے فاصلے تے واقع ہے۔ یہودی اپنے لئی یہوداہ دی سلطنت توں اِک بادشاہ دے آون دے مُنتظر سن۔ او خیال کردے سن پئی ہوسکدا اے پئی ہیرودیس دیاں پُتراں دے وچوں کوئی اوہناں دے لئی مسیحا دا کردار ادا کردے۔ پر کیہ ایویں ہونا ضروری اے؟ یہودی قانون دے مُطابق مسیح دی پیدائش کتھے ہونی چاہیدی سی؟ پر ہیرودیس تے کسے وی طور تے یسوع مسیح نوں یعنی یہودیاں دے بادشاہ نوں منن دے لئی تیار نہیں سی۔ پر پیشن گوئیاں ایہہ ثابت کردیاں نے پئی یسوع مسیح بیت لحم وچ یہوداہ دے قبیلے دے وچوں ہوئے گا تے اپنی قوم اسرائیل دی گلہ بانی کرے گا۔

خُدا نے نحمیاہ دے گورنر ہون دے باہجوں ملاکی نبی نوں گھلیا سی۔ اوہنے ویکھیا پئی کاہن اپنیاں کماں نوں ٹھیک طرح دے نال نہیں کردے پئے نے۔ اوہناں سماجی حالات وی خراب نے تے لوکی پُوری طرح دے نال دل توں خُدا دی عبادت نہیں کردے پئے نے۔ تے لوکی

دہ یکی تے ہدیہ توں اوہنوں ٹھگدے نے۔ ملاکی نے یوحنا بپتسمہ دیون والے تے یسوع مسیح دے بارے وچ پیشن گوئی کیتی۔

یوحنا دے بارے ملاکی دی پیشن گوئی ایویں سی:

تُسی میرے بندے موسی دی شریعت یعنی اوہناں حکماں نوں جیہڑے میں حورب اُتے تمام بنی اسرائیل دے لئی فرمائے یاد رکھو۔ ویکھ خُداوند دے ہولناک دن دے آون توں پہلاں میں ایلیاہ نبی نوں تُہاڈے کول گھلاں گا تے او باپ دا دل پُتر ول نوں تے پُتر دا دل باپ ول نوں مائل کرے گا۔ مُبادہ میں آواں تے امین نوں ملعون کراں۔

آئندہ اسی ویکھاں تے سِکھاں گ پئی مریم تے یوسف دی شادی ہوئی۔ پہلاں تے یوسف مریم نوں اپنے کول لیاون توں ڈریا پر بعد وچ اوہنوں خواب دے وچ ہدایت ملی پئی تُو اوہنوں اپنے کول لیاون توں نہ ڈر کیوں جے او خُدا دی قُدرت دے نال حاملہ اے۔ تے اسی خُداوند یسوع مسیح دے تجسم دے حوالے دے نال سِکھاں گے پئی نور دُنیا دے وچ آیا تے تاریکی نوں پراں کیتا۔ نُور تاریکی دے وچ چمکیا تے تاریکی نے اوہنوں قبول نہ کیتا۔ حقیقی نُور جیہڑا ہر اِک آدمی نوں روشن کردا اے دُنیا وچ آون نوں سی تے دُنیا وچ سی تے دُنیا اوہدے وسیلہ توں پیدا ہوئی تے دُنیا نے اوہنوں نہ پہچانیا۔ او اپنے گھر آیا تے اوہدیاں اپنیاں نے اوہنوں قبول نہ کیتا۔ پر جِنیاں نے اوہنوں قبول کیتا اوہنے اوہناں نوں خُدا دے فرزند بنن دا حق بخشیا یعنی

اوہناں نوں جیہڑے اوہدے ناں اُتے ایمان لیاوندے نے۔ او نہ خُون نہ جسم دے ارادے سگوں خُدا توں پیدا ہوئے۔

اسی اپنی اج دی ساری گل بات نوں ایتھے ای مُکاواں گے تے خُدا دا شُکر ادا کردیاں ہوئیاں اوہدے توں اگے دے سارے حصے دے لئی مدد منگاں گے۔ آؤ اسی دُعا کرئیے:

خُداوند زمین اَسمان دے مالک ساڈے خُدا اسی تیرا شُکر ادا کردے آں ایس کلام دے لئی تے تیرے وہڈے فضل دے لئی پئی تُو ساڈیاں دِلاں دے وچ سکونت کردا ایں تے ساڈی حفاظت کردا ایں۔ تُو ساڈیاں ضرورتاں دا خیال رکھدا ایں، سانوں ہر دُکھ پریشانی تے مُصیبت توں بچاوندا ایں۔ تیرا شُکر ادا کردے آں تیرے سوہنے پُتر ساڈے خُداوند یسوع مسیح دے لئی جہدے وچ اسی نجات حاصل کیتی اے تے اسی اوہدی رائیں تینوں اپنا باپ آکھ سکدے آں۔ اسی ایس وہڈی بخشش دے لئی تیرا شُکر ادا کردے آں۔ ساڈا توکل تے ساڈا کامل بھروسہ تیرے اُتے ہے تے اسی تیرے اُتے ای ایمان رکھدے آں پئی تُو ای سانوں چھڈاویں گا تے سانوں بچاویں گا۔ خُداوند اسی اج دے سارے کلام دے لئی تیرا شُکر کردے آں تے تیرے توں آئندہ دے سارے حصے دے لئی مدد تے راہنمائی منگدے آں۔ بخش پئی اسی تیرے پاک کلام دے وچوں سِکھدیاں ہوئیاں اپنے تے دوجیاں دے لئی برکت دا سبب بن سکئیے۔ اسی ایہہ سارا کُجھ تیرے سوہنے پُتر ساڈے خُداوند یسوع مسیح دا ناں لیندیاں ہوئیاں منگدے آں۔

آمین

بائبل مقدس کا مطالعہ کرنے سے پہلے ہم دُعا کریں۔

''اے خداوند! ہم تیرے پیار کے لئے تیرا شکر کرتے ہیں۔ تیرے تجسم کے لئے تیرا شکریہ ادا کرتے ہیں کہ تُو ہمیں اندھیرے سے نکال کر روشنی میں لایا۔ تیری پاک مرضی اور بے پناہ فضل کے لئے تیرا شکر ہو۔آج کی شام کے لئے تیرا شکر کرتا ہوں کہ تُو نے ہمیں سیکھنے کا موقعہ دیاہے۔تاکہ سب جمع ہوں اور تیرے فضل میں ترقی کریں۔یسوع کے نام میں آمین!''

یہ کافی تفصیل کے ساتھ ہے۔اس کے اندر کچھ نقشہ جات ہیں۔نقشہ کے علاوہ اس میں یسوع مسیح کا نسب نامہ بھی ہے۔یسوع مسیح یوسف اور مقدسہ مریم کی نسل سے تھا۔

بنی اسرائیل کی بابلی جلاوطنی

آئیں ہم پہلے صفحہ سے شروع کریں ۔یہ بنی اسرائیل کی بابل میں جلا وطنی کے بارے میں ہے۔بنی اسرائیل نے بابل میں اسیری کا دکھ برداشت کیا ۔ 586 قبل از مسیح میں بنی اسرائیل جلا وطن میں گئے،یہاں ہمارے پاس ایک سفید بورڈ ہے۔

نقشہ پر درمیان کی لکیر یروشلیم کی ہے۔ اور مارکر کے ساتھ میں اسے نقشہ پر واضح کرتا جاؤں گا۔یہ نقشہ مشرقِ وسطیٰ کی بد ترین صورتِ حال پیش کر رہاہے۔یروشلیم کے ساتھ ساتھ بحرِ اوقیانوس بہتا ہےاس کے ساتھ بنیادی طور پر اسرائیل کی موجودہ مملکت ہے۔اس

کے جنوب میں ملکِ مصر ہے۔ یہاں بالکل سیدھ میں دشتِ عرب اورعراق کا دریائے فرات ہے۔اس کے ساتھ شام اور ترکی ہیں ۔ یہ جدید مشرقِ وسطیٰ کا نقشہ ہے۔

بائبل مقدس کے مطابق بنی اسرائیل کی تاریخ ابرہام سے شروع ہوتی ہے۔

''اور خداوند نے ابرام سے کہا کہ تُو اپنے وطن اور اپنے ناطے داروں کے بیچ سے اور اپنے باپ کے گھر سے نکل کر اُس ملک میں جا جو میں تجھے دکھاؤنگا اور میں تجھے ایک بڑی قوم بناؤں گا اور برکت دوں گا۔ اور تیرا نام سرفراز کروں گا۔ سو تُو باعثِ برکت ہو۔ جو تجھے مبارک کہیں اُن کو میں برکت دوں گا۔اور جو تجھ پر لعنت کرے اُس پر میں لعنت کروں گا اور زمین کے سب قبیلے تیرے وسیلہ سے برکت پائیں گے۔سو ابرام خدا کے کہنے مطابق چل پڑا۔ اور لوط اُس کے ساتھ گیا اور ابرام پچھتر برس کا تھا جب وہ حاران سے روانہ ہوا۔اور ابرام نے اپنی بیوی ساری اور اپنے بھتیجے لوط کو اور سب مال کو جو انہوں نے جمع کیا تھا اور اُن آدمیوں جو جو اُن کو حاران میں مل گئے تھے ساتھ لیا۔اور وہ ملکِ کنعان کو روانہ ہوئے۔اور ملکِ کنعان میں آئے(پیدایش12:1-5)

ابرہام کسدیوں کے اُور سے روانہ ہوا اور پھر اُسے بلاہٹ ہوئی کہ وہاں سے نکل کھڑا ہو،تو اُس نے ایک راستہ اختیار کیا جس پر اکثر لوگ چلا کرتے تھے کیونکہ قومیں آپس میں خوب تجارت کیا کرتی تھیں۔ بابل میں ایسے ظروف دستیاب ہوئے ہیں جنہیں مشرق کی

طرف تو فارس سے اور مغرب کی طرف کریتے سے لائے جاتے تھے۔ لبنان سے دیو دار کی لکڑی لا یا کرتے تھے۔ اور رال سے ملا ہوا عمارتی مصالحہ بحیرہ مُردار سے ۔

اُور کا علاقہ روشنیاں کا شہر تھا۔ اکثر جگھوں پر دو منزلہ مکان تھے ۔ یہاں پر عبادت خانے بھی تھے۔ آثارِ قدیمہ کی معرفت کسدیوں کے اُور سے کُتب خانے اور کُتب خانوں سے لُغت کی کتابیں علمِ ریاضی کی فہرستیں اور طالب علموں کی کاپیاں دریافت ہوئی ہیں۔ اس زمانہ میں ادب اور لٹریچر میں کافی ترقی ہوئی ہے۔

ابرہام سے خدا نے وعدہ کیا کہ میں تجھے ایک بڑی قوم بناؤں گا۔عبرانی قوم کا آغاز ابرہام سے ہوا ۔ یہودی ابرہام کی نسل ہیں۔وحدانیت (monotheism)کے تمام ماننے والے اقرار کرتے ہیں کہ ابرہام سے خدا نے برکت کا وعدہ کیا،۔پیدایش کی کتاب کے مطابق ابرہام کو خدا نے چنا۔تقریباً۲۵۰۰سال ق۔م خدانےاُسے کسدیوں کے اُور (موجودہ عراق) سے بلایا۔خدا نے وعدہ کیا کہ وہ اُسے وعدہ کی ہوئی سرزمین اور ملک میں لے جائے گا۔سو ابرہام اپنی بیوی (ساری)اور بھتیجا لوط اور سب مال کو جو اُس نے جمع کیا تھا ، ساتھ لے کر دشتِ حاران کی طرف چل پڑے۔یہاں اُس کےآباؤ اجداد میں کوئی بھی اس کے ساتھ نہ تھا۔وہ دشتِ حاران میں اپنے بھتیجے لُوط اور بیوی (ساری)کے ساتھ رہااور موعودہ سر زمین کی طر ف اپنے سفر کو جاری رکھا۔

''تب خداوند نے ابرام کو دکھائی دے کر کہا کہ یہی ملک میں تیری نسل کو دوں گا اور اُس نے وہاں خداوند کے لئے جو اُسے دکھائی دیا تھا ایک قربان گاہ بنائی''(پیدایش 7:12)۔خدا نے ابرہام سے وعدہ کیا کہ جس ملک میں وہ چل پھر رہا ہے وہ اُس کی نسل کو دے گا۔ ابرہام کا مطلب ہے ''بہت قوموں کا باپ''۔اسی طرح خدا نے اُس کی بیوی ساری کا نام بدل کر سارہ رکھ دیا۔ابھی تک اُس کے ہاں کوئی اولاد نہ تھی ۔

وقتِ مقررہ پر خدانے ابرہام اور سارہ کو اکلوتا بیٹا اضحاق بخشا ، اس وقت ابرہام کی عمر ۹۹ برس کی تھی۔ خدا نےابرہام کے ساتھ اضحاق کا وعدہ پورا کیِا۔

''پھر خدا وند ممرے کے بلوطوں میں سے اُسے نظر آیا اور وہ دن کو گرمی کے وقت اپنے خیمہ کے دروازے پر بیٹھا تھا،اور اُس نے اپنی آنکھیں اُٹھا کر نظر کی اور کیا دیکھتا ہے کہ تین مرد اُس کے سامنے کھڑے ہیں وہ اُن کو دیکھ کر خیمہ کے دروازے سے اُن کوملنے کو دوڑا اور زمین تک جھکا اور کہنے لگا کہ اے میرے خدا وند اگر مجھ پر آپ نے کرم کی نظر کی ہے تو اپنے خادم کے پاس سے چلے نہ جائیں۔ بلکہ تھوڑا سا پانی لایا جائے اور آپ اپنے پاؤں دھو کر اُس درخت کے نیچے آرام کریں۔ میں کچھ روٹی لاتا ہوں۔ آپ تازہ دم ہو جائیں۔ تب آگے بڑھیں۔کیونکہ آپ اسی لئے اپنے خادم کے پاس آئیں ہیں۔انہوں نے کہا جیسا تُو نے کہا ویسا ہی کر۔ اور ابرہام ڈیرے میں سارہ کے پاس دوڑا گیا اور کہا کہ تین پیمانہ باریک آٹا جلد لے اور اُسے گوندھ کر پھلکے بنا۔ اور ابرہام گلے کی طرف دوڑا اور ایک موٹا تازہ بچھڑا لا کر ایک

جوان کو دیا اور اُس نے جلدی سے اُسے تیار کیا، پھر اُس نے مکھن اور دودھ اور اُس بچھڑے کو جو اُس نے پکوایا تھالے کر اُن کے سامنے رکھااور آپ اُن کے پاس درخت کے نیچے کھڑا رہا۔اور انہوں نے کھایا۔پھر اُنہوں نے پوچھا کہ تیری بیوی ساری کہاں ہے؟ تب اُس نے کہا میں پِھر موسم بہار میں تیرے پاس آؤں گا اور دیکھ تیری بیوی ساری کے بیٹا ہوگا۔۔۔۔''(پیدایش 12:1-10)۔

چنانچہ ابرہام خدا کے وعدہ کو یاد رکھتے ہوئے ملکِ موعودہ کی طرف بڑھتا رہا۔اس دوران اُسے خدا کے ساتھ بہت سے تجربات ہوئے۔لہٰذا خدانے اُسے برکت دی ۔ابرہام سے اضحاق پیدا ہوا ۔

ابرہام نے اپنے نوکر کو حاران بھیجا تاکہ وہ وہاں سے اُس کے بیٹے اضحاق کے لئے بیوی لائے۔ نوکر نے بیتوایل کی بیٹی ربقہ کو چنا اور اُن کے ہاں توام بیٹے یعقوب اور عیسو پیدا ہوئے۔یعقوب اپنے بھائی عیسو کو پہلو ٹھے ہونے کا حق بیچنے پر آمادہ کر لیتا ہےاور پھر جب اضحاق عیسو کو برکت دینا چاہتا ہے تو یعقوب اپنی ماں کی مدد سے برکت حاصل کر لیتا ہے ۔یہ دیکھ کر عیسو بہت غضبناک ہوا اور یعقوب اس غضب سے بچنے کے لئے حاران میں اپنے ماموں لابن کے پاس بھاگ جاتا ہے۔راستے میں اُس نے خواب میں ایک سیڑھی دیکھا جس کے ایک سرا زمین پر اور دوسرا آسمان کے ساتھ تھا ، سو یہاں سے خدا نے اس کی برکت کی تصدیق کر دی۔جو اُس نے ابرہام اور اضحاق سے کیا تھا ۔یعقوب نے ۱۲ سال تک اپنے

ماموں لابن کی خدمت کی اس کے عوض اُس نے دو لڑکیوں لیاہ اور راخل سے شادی کر لی،اور ان کے ساتھ دو لونڈیاں بھی تھیں ، ان سے یعقوب کے ہاں بارہ بیٹے پیدا ہو ئے۔ یہی بارہ بیٹے بارہ قبیلے کہلائے اور بڑھتے بڑھتے قوم اسرائیل بن گئے۔یہ پیشے کے اعتبار سے چرواہے تھے ۔یہ بہت مضبوط اور طاقتور لوگ تھے۔یعقوب حاران سے اپنی بیویوں اور بچوں کو اور بہت سے مال و دولت لے کر واپس ملکِ کنعان میں آیا ۔ اور عیسو نے اُس کا استقبال کیا۔

اور یعقوب ملکِ کنعان میں رہتا تھا۔یعقوب کی نسل کا یہ حال ہے۔ یوسف سترہ برس کی عمر میں اپنے بھائیوں کے ساتھ بھیڑ بکریاں چرا یا کرتا تھا۔اور اپنے بھائیوں کے سب غلط کاموں کی خبر آ کر باپ یعقوب کو دیتا تھا۔ اسرائیل یوسف کو اپنے سب بیٹوں سے زیادہ پیار کرتا تھا۔کیونکہ وہ اُس کے بڑھاپے کا بیٹا تھا۔اُس کے باپ نے اُسے ایک خوبصورت پوشاک بنا کر دی تھی ۔ اور اس کے بھائیوں نے دیکھا کہ اُن کا باپ سب بھائیوں سے زیادہ یوسف کو پیار کرتا ہے۔اور یوسف نے ایک خواب دیکھا کہ کھیت میں کھڑے ہیں، میرا پُولا اٹھا اور کھڑا ہوگیا اور تمہارے پُولوں نے میرے پُولے کو سجدہ کیا۔پھر اُس نے بھائی اُس سے حسد کرنے لگے ۔کیا تُو سچ مچ ہم پر حکومت کرے گا؟

ایک دن یوسف کے بھائیوں نے ایک اسمعیلی قافلہ کے ہاتھوں اُسے بیچ دیا۔ جو مصر کو جا رہا تھا۔ انہوں نے یوسف کو فروخت کر دیا۔ اور ایک بکری کے بچہ لے کر یوسف

کے کپڑے اُس کے خون سے بھگو کر اپنے یعقوب کو کہا کہ یوسف کو کسی درندے نے کھا لیا ہے اور وہ مر چکا۔ یعقوب نے یوسف کے لئے بہت زیادہ دکھ کیا۔ مصر میں یوسف کو ایک مصری افسر فوطیفار نے خرید لیا۔ یوسف نے اپنے آپ کو اس قدر ہوشیار اور عقل مند ثابت کیا کہ آقا نے اُس کے انتظام کا مختار بنا دیا۔ لیکن ایک الزام کے باعث وہ کئی برس قید میں رہا۔

لیکن ایک وقت آیا کہ خدا نے اُسے سرفراز کیا۔ فرعون مصر نے دو خواب دیکھے کہ سات موٹی گائیں چر رہی تھیں، اُن کے بعد دریائے نیل میں سے سات دُبلی پتلی گائیں نکلی اور اُن موٹی گائیوں کو کھا گئیں۔ دوسرا خواب بادشاہ نے یہ دیکھا کہ سات موٹی تازہ بالیاں نکلی اور اُن کے بات سات پوربی ہوا کی ماری ہوئی مُرجھائی ہوئی بالیاں نکلی۔ اور وہ موٹی تازہ بالیوں کو کھا گئیں۔

بادشاہ ان سے بہت زیادہ پریشان تھا اور اُس کے ملک کے جادوگر بھی اُس کی تعبیر اُسے نہ بتا سکے۔ بادشاہ کو بتایا کہ قید خانہ میں ایک عبرانی قیدی یوسف تیرے خواب کی تعبیر بتا سکتے۔ یوسف نے بتایا کہ در اصل یہ دونوں خواب ایک ہی ہیں۔ سات موٹی بالیاں اور سات موٹی گائیں خوشحالی کے سات سال، سات سال تک خوب اناج پیدا ہوگا۔ اور پھر سات سال کال پڑے گا۔ چنانچہ یہ بتانے کا یوسف کو سرفرازی ملی۔ اسے ایک محکمہ کا انچارج بنا دیا گیا۔اُس کی شادی مصر کے مندر کے ایک پجاری کی بیٹی سے کر دی گئی۔ اور بادشاہ کی طرف

اختیار اُسے ملا۔ اُس نے پورے ملک سے اناج جمع کرنا شروع کر دیا۔اس کال نے نہ صرف مصر کو بلکہ ساری دنیا کو اپنے لپیٹ میں لے لیا۔ ہر ملک کے لوگ یوسف کے پاس غلہ خریدنے کے لئے آتے تھے۔ یوسف کے بھائی بھی یوسف کے پاس ملکِ کنعان سے غلہ لینے آئے لیکن وہ یوسف کو نہ پہچان سکے۔ جب انہوں نے اُسے سجدہ کیا تو یوسف کو خواب کی وہ بات یاد د آئی جن کی وجہ سے اُس سے حسد کرنے لگ پڑے تھے۔جب دوسری بار وہ غلہ لینے آئے یوسف نے اپنے آپ کو اُن پر ظاہر کر دیا۔ اُس نے اُن سے کہا کہ وہ اپنے باپ یعقوب اور باقی سب کو بھی لے کر مصر ہی میں آ جائیں۔ لہٰذا یعقوب اور اس کے بارہ بیٹے اور بارہ بیٹوں کی اولاد مصر میں آ کر رہنےلگے۔

مصر میں جشن کا علاقہ کافی زرخیز تھا ۔ اور بنی اسرائیل کے لوگو ں کے پاس بھیڑ بکریاں بکثرت تھیں۔ اور جشن کے علاقے میں کافی گھاس تھی۔ سو فرعون نے اجازت دے دی کہ یوسف اپنے خاندان کے لوگوں کو اُس میں آباد کرے۔یوں سرائیل کے گھرانے کے سب لوگ مصر میں ہجرت کر گئے۔

اب ہم خروج کی کتاب کی کہانی شروع کرتے ہیں۔بنی اسرائیل کنعان چھوڑ کر مصر چلے گئے۔ابھی تک موعودہ ملک میں بسنے کے بہت سے وعدے بنی اسرائیل کو خدا نے نہ بتائے تھے۔سو بنی اسرائیل مصر میں رہنےلگے ۔یوسف اس وقت فرعون کے بعدمصر پر

تیسرے درجہ کا حاکم تھا۔اسلئے یعقوب کے گھرانے کے سب لوگ ہجرت کر کے یوسف کے پاس آ گئے ۔ملکِ مصر کے میدانوں اور پانیوں پر اور رعایا پر فرعون خاص اختیار تھا۔

جشن کا علاقہ بنی اسرائیل کی ملکیت ٹھہرا۔ وہ وہاں بو دوباش کرنےلگے۔تب مصر میں ایک نیا بادشاہ ہوا جو یوسف کو نہیں جانتا تھا۔اُس نے اپنی قوم کے لوگوں سے کہا کہ اسرائیلی ہم سے زیادہ ہیں، کہیں ایسا نہ ہو کہ جب یہ اَور زیادہ ہو جائیں اور جنگ چھڑ جائے اور یہ ہمارے دشمنوں کے ساتھ مل کر ہمارے ساتھ لڑیں ۔فرعون بادشاہ نے اسرئیلیوں پر سختی کی ،انھیں اپنے غلام بنا لیِا اور اُن سے سخت کام کروانے لگا۔بادشاہ فکرمند ہوا کہ کہیں اسرائیلی ہمارے دشمن بابل کے ساتھ نہ مل جائیں۔قریباً ۴۰۰ سال تک وہ مصری غلامی میں رہے۔

''تب مصر میں ایک نیا بادشاہ ہوا جو یوسف کو نہیں جانتا تھااور اُس نے اپنی قوم کے لوگوں سے کہا دیکھو اسرائیلی ہم سے زیادہ اور قوی ہوگئے ہیں۔ سو آؤ ہم اُن کے ساتھ حکمت کے ساتھ پیش آئیں۔ تا کہ نہ ہو کہ جب زیادہ ہو جائیں اور اس وقت جنگ چھڑ جائے۔ تو وہ ہمارے دشمنوں کے ساتھ مل کر ہم سے لڑیں اور ملک سے نکل جائیں۔ اس لئے انھوں نے اُن پر بیگار لینے والے مقرر کئے جو اُن سے سخت کام لے کر ان کو ستائیں سو انھوں نے فرعون کے لئے ذخیرہ کرنے والے شہر پتوم اور رعمسیس بنائے۔ پر انھوں نے جتنا اُن کو ستایا وہ اور پھیلتے گئے۔ اسلئے وہ لوگ بنی اسرائیل کی طرف سے فکر مند ہو گئے۔اور مصریوں نے

بنی اسرائیل سے تشدد کر کے اُن سے کام کروایا۔ اور اُن سے سخت محنت سے گا را اور اینٹیں تیار کروائیں۔ اور کھت میں ہر قسم کی محنت لے کر اُن کی زندگی تلخ کر دی۔ ان کی سب خدمتیں جو وہ اُن سے کرواتے تھے ، سب تشدد کی تھیں'' (خروج 1:8-14)۔

یہ خروج کی کتاب کی کہانی ہے کہ کیسے بنی اسرائیل خدا کے اختیار سے مصر کے خدا یعنی فرعون کے اختیار میں چلے گئے۔فرعون خود کو دیوتاؤں کا فرزند کہتا تھا۔

بنی اسرائیل اپنے لئے منجی کا انتظار کرنےلگے جو اُن کو مصری غلامی سے رہائی دے۔ اُن مصیبتوں سے اُن کو چھڑا ئے۔ لاوی کے گھرانے سے ایک شخص نے لاوی کے گھرانے کی ایک لڑکی سے شادی کی اور اُسکے ہاں بیٹا پیدا ہوا تین مہینے تک تو اُنھوں نے اسے چھپائے رکھا کیونکہ یہودیوں کو حکم تھا کہ وہ اپنے نر بچوں کو پیدا ہوتے ہی دریائے نیل میں بہا دیا کریں۔ لیکن لاوی کے گھرانے کی اس عورت نے ایسا نہ کیا کیونکہ ایک ماں کا دل ہے وہ کیسے اپنے بچے کو اپنے ہاتھو ں سے برباد کر سکتی ہے۔پھر فرعون کے ڈر ایک ٹوکری میں ڈال کر اُسے دریا پر چھوڑ آتی ہے ۔ لیکن خدا کی قدرت دیکھیں ، جسے وہ بادشاہ کے ڈر سے چھوڑ آئی ہے ،خدا نے اُس کی پرورش کا انتظام اُسی ظالم بادشاہ کے گھر میں کر دیا۔ فرعون کی بیٹی جب دریا پر سیر کرنے آئی تو اُس بچے دیکھا اس نے بچے کو اٹھا یا اور لے پالک بیٹا بنا لیا۔ اور اُس کا نام یہ کہہ کر موسیٰ رکھا کہ مَیں نے اُسے پانی سے نکالا۔

موسیٰ بڑا ہوا اور اُس نے اپنے بھائیوں کا دکھ دیکھا۔ چنانچہ ایک جھاڑی میں خدا موسیٰ سے ہمکلام ہوا ، اُس نے نگاہ کی اور کیا دیکھتا ہے کہ ایک جھاڑی میں آگ لگی ہوئی ہے۔ پر وہ جھاڑی بھسم نہیں ہوتی۔تب موسیٰ نے غور کیا کہ یہ جھاڑی کیوں نہیں جل جاتی۔ خدا نے جھاڑی میں سے پکار کر اُسے کہا اے موسیٰ ! اے موسیٰ! اُس نے کہا میں حاضر ہوں۔ اُس نے کہامیں تیرے باپ کا خدا یعنی ابرہام اور اضحاق کا خدا اور یعقوب کا خدا ہوں ۔ اُس نے اپنا منہ چھپایا کیونکہ وہ خدا پر نظرکرنے سے ڈرتا تھا۔ خدا نے اُس سے کہا میں اپنے لوگوں کی تکلیف جو مصر میں ہیں خوب دیکھی ہے۔ اور جو بیگار میں کام کرتے ہیں اُن کی فریاد سنی ہے۔ میں اترا ہوں کہ مصریوں کے ہاتھ سے اُن کو چھڑاؤں اور اُن کو وہاں سے نکال اُس ملک میں لے جاؤں جہاں دودھ اور شہد بہتا ہے ۔ تب موسیٰ نے پوچھا کہ اگر وہ مجھ سے کہیں کہ تمھیں کس نے ہمارے پاس بھیجا ہے تو میں کیا جواب دوں ۔ خدا نے اُس سے کہا کہ تُو اُن سے کہنا کہ مَیں جو ہوں سو مَیں ہوں ، نے مجھے تمہارے پاس بھیجا ہے۔

موسیٰ فرعون کے محل میں گیا۔ اور کہا کہ عبرانیوں کا خدا کہتا ہے کہ میرے لوگوں کو یہاں سے جانے دے۔ لیکن فرعون آمادہ نہ ہوا ۔ پھر خدا نے دس آفات مصر پر نازل کیں ۔ اور عبرانی ان تمام آفتوں سے محفوظ رہیں، یہاں تک کہ مصریوں کا سب کچھ برباد ہو گیا۔ خدا نے دس آفات کیوں مصر پر بھیجی ؟ اُس وقت مصری دس دیوتاؤں کی پرستش کرتے تھے ، در اصل ہر آفت ایک مصری دیوتا کی شکست کا نشان تھی۔ یوں خدا نے ثابت کردیا کہ مصر

کے دیوتے محض بُت ہیں ۔ اور خدا ہی اکیلا خالق اور مالک ہے۔ سو موسیٰ بنی اسرائیل قوم کے لشکر کو لے کے مصر سے روانہ ہوا۔ مصر میں تقریباً ۴۰۰ سال تک یہودی غلامی میں رہے۔

بیابانی آوارگی

۱۴۴۶ ق۔ م کے قریب موسم بہار میں بنی اسرائیل نے مصر سے خروج کیا۔ اسرائیلی جشن کے علاقہ سے مشرق کی طرح سفر کرتے ہوئے بحرِ قلزم کی جانب آئے۔۱۴۴۶ موسم گرما میں بنی اسرائیل کوہ سینا کے میدان میں پہنچ گئے اُس وقت خدا نے ابرہام سے اور اضحاق اور یعقوب سے جو وعدہ کیا تھا ۔اُسے خدا نے بنی اسرائیل قوم کے ساتھ پھر نئے طور پر باندھا۔ اُس نے وعدہ کیا ''کہ اب اگر تم میری بات مانو اور میرے عہد پر چلو تو سب قوموں میں تم ہی میری خاص ملکیت ٹھہرو گے۔ کیونکہ ساری زمین میری ہے۔اور تم میرے لئے کاہنوں کی ایک مملکت اور مقدس قوم ہو گئے ہو(خروج 19:5-6)۔ خدا نے اسرائیل کو باضابطہ طور پر اپنے بیٹے بیٹیاں بنا لیا۔ انہیں نجات دی۔ یہاں خدا اُن سے توقع کرتا ہے کہ وہ اپنی ساری پرانی انسانیت کو اتار دیں اور نئے طور سے خدا کے ساتھ چلیں۔ سُن اے اسرائیل تو اپنے سارے دل اور اپنی ساری جان اور اپنی ساری طاقت اور اپنی ساری عقل کے ساتھ خداوند اپنے خدا سے محبت رکھ۔

در اصل یہ سفر چالیس دن کا تھا لیکن خدا چالیس سال تک انہیں بیابان میں لئے پھرتا رہا۔ کیونکہ خدا نے اپنی قدرت دکھانا اور سکھانا چاہتا تھا کہ میں ہی خدا ہوں۔ لیکن وہ پھر بھی خدا کی نعمتوں کو شکر نہ کرتے تھے بلکہ ہمیشہ موسیٰ پر بڑبڑاتے تھے۔

جب کوہ سینا کے قریب پہنچے تو موسیٰ پہاڑ پر گیا اور خدا نے اُسے دس احکام دئے۔ خدا نے کہا ''تم نے دیکھا کہ میں نے مصریوں سے کیا کِیا اور تم کو گویا عقاب کے پروں پر بٹھا کر اپنے پاس لایا ہوں سو اب تم میری بات مانو''۔خدا نے کوہ سینا پر موسیٰ کو شریعت دی۔ اُس نے سالانہ عیدوں اور خیمہ اجتماع کو بنانے کے بارے میں ہدایات دیں۔ جب موسیٰ پہاڑ پر گیا تو بنی اسرائیل نے پھر خدا کو ناراض کرنے والا کام کِیا انہوں نے ہارون سے کہا کہ ہمارے لئے ایک بچھڑا بنائے جو ہم کو لے آگے آگے چلے وہی ہمارا خدا ہو گا جو ہم کو ملکِ مصر سے نکال کر لایا۔ ہارون نے لوگوں سے سونے کی بالیاں لیں اور اُن کے لئے ایک بچھڑا بنایا۔ انہوں نے اُس کے حضور قربانیاں گزرانیں اور وہ پھر کھیل کود میں لگ گئے ۔ خُدا کو غُصہ آیا اور خدا نے انہیں سزا دی اور اُس روز تین ہزار آدمی مر گئے۔

اب خدا نے چاہا کہ وہ مستقل اُن کے درمیان سکونت کرے گا۔ خدا نے پہاڑ پر موسیٰ کو خیمہ اجتماع کا نقشہ دیا۔ سو موسیٰ نے خیمہ اجتماع تیار کیا۔ جیسے جیسے بنی اسرائیل قوم سفر کرتی وہ خیمہ اجتماع بھی اُن کے ساتھ ہی رہتا۔ جہاں کہیں وہ پڑاؤ کرتے خیمہ اجتماع

بھی وہاں نصب کر دیا جاتا۔خدا دن کو بادل کے ستون میں اور رات کو آگ کے ستون میں ان کے ساتھ ساتھ رہتا تھا۔ موسیٰ کی وفات کے بعد خدا نے یشوع کو چن لیا۔

اس کے آگے کی کہانی یشوع کی کتاب میں درج ہے۔

خدا نے یشوع سے کہا'' شریعت کی یہ کتاب تیرے منہ سے نہ ہٹے بلکہ تجھے دن اور رات اسی کا دھیان ہو۔تا کہ جہاں کہیں تو جائے تجھے خوب کامیابی حاصل ہو''۔

722سے 586 قبل مسیح کے دوران خدااپنے انبیا کو بنی اسرائیل کی نجات کے لئے بطور نجات دہندہ بھیجتا رہا۔ یسعیاہ اور یرمیاہ اسی عہد کے انبیا ہیں۔ یسعیاہ کی کتاب کی بنا پہ ہم کرسمس کی خوشیاں مناتے ہیں کیونکہ اس میں نجات دہندہ یسوع کی پیشن گوئیاں کثرت سے موجود ہیں۔ مَیں اکثر اس زمانہ پر بڑا دھیان کرتا ہوں، اور نہایت اطمینا ن سے ان پر غور کرتا ہوں۔

722ق۔م میں اسورنے شمالی سلطنت کو فتح کیِا اور 586 میں بابل نے یہوداہ کی سلطنت کے لوگوں کو اسیر بنا لیا۔ 722 ق۔م تک اسور اسرائیل کی شمالی سلطنت کو فتح کر کے سپر پاور بنا۔ 586 میں بابل نے یہوداہ کی سلطنت کو فتح کر لیِا۔اور ہیکل کے سب ظروف اور سامان اٹھا کر ملکِ بابل میں لے آیا۔

بابل میں رہنے والے یہودی

یہودی ۶۰۵ ق۔م سے لے کر ۵۸۲ ق۔م تک بابل کے قبضہ میں چلے گئے تھے۔ یہ وہی سرزمین تھی جہاں سے تقریباً چودہ صدیاں پیشتر خدا نے ابرہام کو بُلایا تھا تقریباً ۷۵۰ میل کا سفر یہودیوں نے زنجیروں ، ہتھکڑیوں سمیت پیدل کیاتھا۔ بابل اپنے اسیروں سے بہت ہتک آمیز سلوک کرتا تھا۔اُن کے ناک میں آنکڑے ڈال کر پیروں میں زنجیر ہاتھوں کو پیچھے کی طرف کر کے اُن میں ہتھ کڑیاں ڈا ل کر سپاہی اپنے ہاتھوں میں پکڑ لیتے تھے۔ اور خود کسی چیز پر سوار ہوتے تھے۔ دانی ایل، حننیاہ ، میسا ایل اور عزریاہ جیسے شہزادے اسی طرح ذلت کی حالت سے گزرے ۔یرمیاہ نبی کو بھی اس حالت سے گزرنا پڑا(یرمیاہ40:1-4)۔ اور حزقی ایل بھی ایسے ہی بابل پہنچا (عاموس 2:4) بابل میں انہیں مختلف مقامات پر آباد کیا گیا تھا۔ اگرچہ وہ اسیر تھے لیکن چند سالوں بعد انہیں اتنی آزادی ضرور دی گئی تھی کہ وہ اپنے مخصوص طور طریقوں کے مطابق زندگی گزار سکیں(حزقی ایل 1:8 ؛ 1:14)۔

نبوکد نضر نے بھی شاید بعد میں اُن کے ساتھ نرم رویہ اختیار کیا۔ یقیناً وہ ایسی جگھوں پر آباد تھے جہاں انہیں کھیتی باڑی کرنے کے لئے کافی جگہ ملی تھی۔ اور وہاں ان کو گھر بھی ملے تھے (یرمیاہ 29:5-6)۔اُن میں سے بعض کو بابل کی حکومت میں اہم مقام حاصل تھا۔ نبوکد نضر نے دانشور نوجوانوں کو اپنی سلطنت میں کام کرنے کے لئے چن لیا تھا۔ دانی بابل مُلک کے تمام حکمت رکھنے والوں میں سب سے زیادہ سرفراز کیا گیا ۔

''بادشاہ نے اُن کے ساتھ گفتگو کی اور اُن میں سے دانی ایل اور حننیاہ اور میسا ایل اور عزریاہ کی مانند کوئی نہ تھا اسلئے وہ بادشاہ کے حضور کھڑے رہنے لگے۔اور ہر طرح کی خرد مندی اور دانشوری کے باب میں جو کچھ بادشاہ نے اُن سے پوچھا ان کو تمام فالگیروں اور نجومیوں سے جو اس کے تمام ملک میں تھے دس درجہ بہتر پایا۔''(دانی ایل 1:20-19)۔

نبوکد نضر کی غیر موجودگی میں عبوری عرصہ کے لئے دانی ایل بابل کا حکمران ہوتا تھا۔ نبوکد نضر کے بعد اس کے بیٹے اویل مردُوک نے یہویاکین کو اسیری کے دور میں ہی سرفراز کر دیا۔ اور اسے ساری زندگی شاہِ بابل کی طرف سے وظیفہ ملتا رہا۔

بابل کے کھنڈرات سے چودہ کمروں پر مشتمل ایک عمارت میں سے تین سو کے قریب تختیاں دریافت ہوئیں جن پر لکھا ہوا کہ دوسرے ممالک سے اسیر ہو کر آنے والے شاہی خاندان کو لوگوں کو بادشاہ کی طرف سے وظیفہ ملتا تھا۔ اس کے علاوہ یہودی تجارت، کاشتکاری اور دیگر کاروباروں میں بھی نمایاں حیثیت رکھتے تھے۔ رُوحانی اور دینی لحاظ سے بھی یہودی اسیرو ں نے اپنے آپ کو زندہ رکھنے کی کوشش کی اگرچہ بابل بُت پرست ملک تھا تو بھی دانی ایل اور اس کے ساتھیوں نے خدا کی پرستش کو رَدّ نہ کیا۔ دانی ایل سلیمان کی دُعا کی مطابق (۲۔ تواریخ 6:36-39) یروشلیم کی طرف منہ کر کےاپنی جان کی پرواہ کئے بغیر خدا کے حضور دعا کیا کرتا تھا۔ دانی ایل کے پاس اس کے کچھ مقدس صحیفہ بھی تھے ۔ اور اسیری میں بھی وہ یرمیاہ کی نبوت پر غور کیا کرتا تھا۔ حزقی ایل کاہن آسانی کے ساتھ اسیروں تک خدا کا کلام

پہنچا سکتا تھا۔اور خدا نے اُسے نبی ہونے کے لئے بابل کی اسیری کے دوران ہی بُلا یا۔ اپنی مذہبی ، سماجی اور تعلیمی زندگی کو جاری رکھنے کے لئے یہودیوں نے وہاں عبادت خانے بھی قائم کر لئے۔ یروشلیم اور ہیکل کی بربادی کے بعد یہودیوں کے لئے عبادت کی کوئی مرکزی جگہ موجود نہ تھی۔ چنانچہ اسیری میں انہوں نے چھوٹے چھوٹے عبادت خانے قائم کر لئے۔ اسیر ی کے دوران وہ گھرو ں میں خدا کی عبادت اور پر ستش کر تے تھے۔ عبادت خانہ کا قیام ہر اُس بستی ، گاؤں اور قصبہ میں ضروری تھا جہاں دس سے سے زیادہ یہودی مرد ہیں۔ اور اِس کی تعمیر کے لئے وہ کوئی بلند مقام چنتے تھے تاکہ عبادت خانہ عام عمارتوں سے بلند نظر آئے۔ اور اگر عمارت بلند نہ ہوتی تو اس پر ایک لمبا سا کھمبا لگا دیتے تھے تا کہ عبادت خانہ گھرو ں سے اونچا رہے۔ اور اگر عبادت خانہ کی عمارت گھرو ں سے چھوٹی ہوتی تو اس عبادت خانہ کو قابلِ عذاب سمجھتے تھے۔

<u>اسیری میں عبادت خانے تین بنیادی مقاصد کے لئے استعمال ہوتے تھے۔</u>

(الف) عبادت :

ہیکل کی بربادی کی وجہ سے یہودی لوگ کسی مرکزی مقام پر قربانی نہیں سکتے تھے۔ انہوں نے اپنی دینی زندگی کو زندہ رکھنے کے لئے عبادت خانہ میں عبادت کرنے پر اپنی توجہ لگائی۔ سبت کے دن عبادت خانہ میں خواتین ایک الگ حصہ میں بیٹھتیں۔ لیکن وہ عبادت میں راہنمائی نہیں کر سکتی تھیں۔

- بالغ شخص یروشلیم کی طرف منہ کرکے یہ کلمات ادا کرسکتا تھا۔ ان دُعاؤں کی تعداد اٹھارہ تھیں ان میں سے پہلی دُعا یہ ہے: ''خدا وند ہمارے خدا ہمارے باپ دادا ابرہام ، اضحاق اور یعقوب کے خدا تُو مبارک ہے، عظیم ، قادر اور مُہیب خدا، خدا تعالیٰ جو رحم اور مہربانی کرتا ہے،جو سب چیزوں کا خالق ہے، جو ہمارے بزرگوں کے نیک اعمال یاد رکھتا ہے،اپنے نام کی خاطر اور اپنے محبت کے سبب اُن کے بچوں کے بچوں کو منجی بخشے گا ۔ اے بادشاہ ، مددگار منجی اور سِپر ، اے خداوند ابرہام کی سِپر تُومُبارک ہے۔''

اسکے علاوہ ہیکل کی بحالی اور یروشلیم کی تعمیر اور داؤد کی بادشاہی کے قیام کے لئے مسلسل دُعائیں کی جاتی تھیں۔

- توریت کی تلاوت اور ترجمہ : دُعا کے بعد توریت کی کتاب سے عبرانی زبان میں تلاوت کی جاتی ۔ ہر آیت کی تلاوت کے بعد ارامی زبان میں اس کا ترجمہ کیا جاتا تھا۔
- خطبہ : پاک نوشتوں کی تلاوت کے بعد سننے والوں کی رُوحانی ترقی کے لئے پاک کلام سے درس دیا جاتا تھا (لوقا 4:16-29)۔
- کلماتِ برکت: عبادت کے آخر میں کوئی کاہن یا ہارون کی نسل میں سے کوئی مرد کلماتِ برکت ادا کر کے جماعت کو برخاست کرتا تھا۔

(ب) دینی تعلیم و تربیت:

اسیری کے دوران اور یروشلیم کی بحالی کے بعد بھی عبادت خانوں میں عبادت کے علاوہ دینی تعلیم و تربیت کے لئے عبادت خانے استعمال ہوتے تھے۔ لڑکیوں کی دینی تعلیم پر خاص توجہ نہیں دی جاتی تھی۔ لیکن ہر یہودی لڑکے کے لئے ضروری تھا کہ اسے پانچ برس کی عمر میں مقامی عبادت خانہ میں دینی تعلیم کے لئے داخل کرایا جائے ۔بار ہ برس کی عمر تک ہر یہودی لڑکے کو شریعت کی تعلیم سے فارغ ہونے پر ''ابنِ شریعت''کی سند دی جاتی تھی۔اس عمر میں وہ دعائیہ چادر اوڑھنے کا اہل قرار پاتا تھا۔ وہ دینی تعلیم کے متعلق بحث بھی کر سکتا تھا۔ جب یسوع مسیح بارہ برس کے ہوئے تو عید کے دستور کے موافق یروشلیم کو گئے(لوقا43:3)۔ بارہ برس کی عمر میں یہودی بچے ابنِ شریعت ہونے کی وجہ سے دینی معاملوں پر بات چیت کرسکتے تھے۔ انہیں اُستادوں کے ساتھ بیٹھ کر بات چیت کرنے کی اجازت تھی۔

اسیری کے زمانہ میں ان عبادت خانوں میں پاک نوشتو ں کو سیکھنے سکھانے کا سلسلہ جاری رہا۔

(ج) شہری زندگی کا نظام : تعلیم کے ساتھ ساتھ عبادت خانے شہری زندگی کا نظام چلانے کے لئے بھی استعمال ہوتے تھے۔ سیاسی طور پر یہ عبادت خانے ہر ملک کے آئین کے ماتحت

ہوتے تھے۔ مگر ان کا انتظام صرف یہودی بزرگ ہی چلاتے تھے۔ عبادت خانوں میں وہی حکومت کرتے تھے۔ سماجی معاملات بھی عبادت خانوں میں حل کئے جاتے تھے۔

فارس کا دور

بابل کی سلطنت کا آخری بادشاہ بیلشضر تھا۔ اب بابل کی عظیم سلطنت زوال پذیر ہونے کو تھی۔ جب فارس کی فوجوں نے بابل پر حملہ کیا تو بابل کے عوام اور کاہنوں اور سپاہیوں نے مقابلہ کرنے کی بجائے شاہِ فارس سے تعاون کیا جب فارس کی فوج بابل کے گرد کھائی میں موجود پانی خشک کرکے شہر کے اندر داخل ہو گئی تو رات اندھیرے میں بابل کے شہریوں نے دروازے کھول دئے فارسی فوجوں نے جنگ لڑے بغیر بابل پر قبضہ کر لیا۔اُس وقت بیلشضر بادشاہ اپنے بیویوں اور لونڈیوں سمیت ہیکل کے پاک ظروف میں شراب نوشی کر رہا تھا۔ اس طرح فارسیوں نے آسانی سے بیلشضر کو قتل کر دیا۔اس طرح 539 میں فارس کے بادشاہ نے بابل کو شکست دی۔اور یہوداہ کے اسیروں پر بھی حکمران رہااور اسیری بر قرار رہی۔

اسور اور بابل کے بعد فارس نے بھی پرانے عہد نامہ کی تاریخ میں اہم کام کیا ہے۔ فارس کی سلطنت تیسری بڑی عالمگیر سلطنت بن گئی۔ اسی دور میں دانی ایل شروں کی ماند میں ڈالا گیا۔ اور یہودیوں کو بابل کی اسیری سے واپس یروشلیم جانے کی اجازت مل گئی۔ مادیوں اور فارسیوں کے آئین جو تبدیل نہیں ہوتے تھے اس دور میں وجود میں آئے۔ اسلئے فارس کے دور کا مطالعہ بائبل مقدس کے طالب علموں کے بے حد ضروری ہے۔

نبوکد نضر کی وفات کے بعد بابل کا زوال شروع ہو چکا تھا۔ بابل کی کمزوری سے فائدہ اٹھاتے ہوئے مادیوں نے شام میں بابل کے علاقوں میں مداخلت شروع کر دی۔

فارس 536 ق۔ م سے 331 ق۔ م تک تقریباً دو صدیوں تک دنیا کی سب سے بڑی سلطنت کی طور پر قائم رہا۔ اور فارس(ایران) پوری دنیا پر حکمرانی کرنے لگا۔فارسی بادشاہوں کی سب سے بڑی پالیسی یہ تھی کہ اُن قوموں کو جن کو اسوریوں اور بابلیوں نےاسیر کیا تھا واپس اُن کے وطن میں آباد کریں۔

شاہ فارس خورس

شاہ فارس خورس فارسیوں کا پہلا بادشاہ تھا۔ شاہ فارس جس کے متعلق یسعیاہ نبی نے پیشن گوئی کی کہ وہ یروشلیم کی ہیکل کی بحالی کا وسیلہ بنے گا(یسعیاہ 28:24)۔ اُس کے متعلق خدا کہتا ہے کہ وہ میرا چرواہا ہے۔ اور جو خدا کا ممسوح ہے اور یہودیوں کو بابل کی اسیری سے رہا کرے گا ۔وہ خدا کے منصوبہ کا آلہ کاتھا۔ خورس نے 539 میں بابل کو فتح کر کے ہیکل کا نئے سرے سے تعمیر کرنے کا حکم صادر کیا۔

''اور شاہِ فارس خورس کی سلطنت کے پہلے سال اسلئے کہ خدا وند کا کلام جو یرمیاہ نبی کی زبانی آیا تھا پورا ہو خدا وند نے شاہِ فارس خورس کا دل ابھا را سو اُس نے اپنی ساری مملکت میں اس مضمون کا فرمان لکھا کہ شاہِ فارس خورس یوں فرما تا ہے کہ خدا وند خدا آسمان کے خدا نے زمین کی سب مملکتیں مجھے بخشی ہیں۔اور اُس نے مجھے تاکید کی ہے کہ میں یروشلیم میں جو

یہوداہ میں ہےاُس کے لئے ایک مسکن بناؤں گا پس تمہارے درمیان جو کوئی اُس کی ساری قوم میں سے ہو خداوند اُس کا خدا اس کے ساتھ ہو اور وہ روانہ ہو جائے''(۲۔ تواریخ 23:36)۔

''پس تمہارے درمیان جو کوئی اُس ساری قوم میں سے ہو اُس کا خدا اُس کے ساتھ ہواور وہ یروشلیم کو جو یہوداہ میں ہے جائے اور خداوند اسرائیل کے خدا کا گھرجو یروشلیم میں ہے بنائے(خُدا وہی ہے)''(عزرا 3:1)۔

شاہِ فارس خورس نے ہیکل کے وہ سارے برتن جو نبوکد نضر یروشلیم سے اٹھا کر بابل لے آیا تھا وہ مندروں سے نکلوا کر یہودیوں کو دئے اور ہیکل کی تعمیر کے لئے نقدی اور سامان مہیا کیا۔537 میں شاہِ فارس نے حکم دیا کہ یہودی اپنے وطن واپس لوٹ جائیں،ہیکل تعمیر کریں اور اپنی شریعت کے مطابق اپنے خدا کے حضور قربانیاں گزرانیں۔یروشلیم اور ہیکل کو بحال کریں۔

فرمانِ خورس کے مطابق پچاس ہزار یہودی واپس آ گئے (نحمیاہ 66:7)۔ اُس وقت اُن کی قیادت زُربابل نے کی۔ یہو دیوں نے زُربابل ناظم اور سردار کاہن یشوع بن یہوصدق کی قیادت میں ہیکل کو نئے سرے سے تعمیر کرنا شروع کیا۔ ''لیکن کاہنوں اور لاویوں آبائی خاندانوں کے سرداروں میں سے بہت سے عمر رسیدہ لوگ جنہوں نے پہلے گھر کو دیکھا تھا اُس وقت جب اِس گھر کی بنیاد اُن کی آنکھوں کے سامنے ڈالی گئی تو بڑی آواز سے چلا کر رونےلگے اور

بہتیرے خوشی کے مارے زور زور للکارے‘‘(عزرا 12:3)۔لیکن سامریو ں نے اس کام کی مخالفت کی وہ یہودیوں کے ساتھ مل کر ہیکل تعمیر کرنا چاہتے تھے لیکن یہودیوں نے اُنہیں اجازت نہ دی(عزرا 4:1-3) یہودیوں اُنہیں مخلوط مذہب اور مخلوط نسل سمجھتے ہوئے اپنے آپ میں شامل کرنا پسند نہیں کرتے تھے۔

یوں تقریباً ۱۶ سال تک ہیکل کام رُکا رہا۔ان دنوں میں واپس آنے والے یہودیوں نے اپنے اپنے گھر تعمیر کر لئے تھے(حجی 9,4:1) لیکن ان کی زندگیوں میں کوئی سکون نہ تھا لوگ بے دل ہو چکے تھے ان دنوں خدا نے حجی اور زکریاہ نبی کو بھیجا ان کی نبوت سے ہیکل کی تعمیر کا رُکا ہوا کام پھر سے شروع ہو گیا۔یوں 515 ق۔م تک یہ ہیکل مکمل ہو گئی۔

پہلی ہیکل سلیمان نے تعمیر کروائی تھی۔ اور یہوداہ کے اسیروں میں سے جن لوگوں نے پہلی ہیکل کی شان و شوکت دیکھی تھی ، جب دوسری بار ہیکل تعمیر ہوئی تو دیکھ کر زار زار رونے لگے۔دوسری ہیکل کو زربابل کی ہیکل کے نام سے جانا جاتا ہے۔ ہم یہ نہیں جانتے کہ لوگ کیوں رونے لگے لیکن سلیمان کی ہیکل اپنی شان و شوکت کے لحاظ سے بہت زیادہ خوبصورت تھی۔ یوں اسیری کے بعد بنی اسرائیل موعودہ سرزمین پر واپس آ گئے۔

یہ دوسری ہیکل تقریباً چھ صدیوں تک قائم رہی ۔پہلی صدی مسیحی میں ہیرودیس اعظم نےاس ہیکل کو مزید بڑا کرنا شروع کر دیا۔ تا کہ کسی نہ کسی طرح وہ یہودیوں کی شاباش حاصل کر سکے۔ ہیکل کی مرکزی عمارت کے ساتھ کئی چھوٹی عمارتیں بھی بنا دیں

(متی1:24) ۔ اس نسبت سے اسے ہیرودیس کی ہیکل بھی کہا جاتا تھا۔ اور بعض اسے تیسری ہیکل کہتے ہیں۔

<u>فارس کے دور کے اہم اثرات</u>

- شاہ فارس خورس کے حکم سے یروشلیم واپس آنے والے بقیہ کی قیادت ایک یہودی ناظم یہوداہ کے سپرد کر دی گئی۔ رفتہ رفتہ ناظم کا مقام جاتا رہا۔ اور اس کی جگہ سیاسی طاقت سردار کاہن کے پاس آ گئی۔ سردار کاہن یروشلیم سے انتظام سنبھالتا تھا جو شام کے ناظم کے سامنے جوابدہ ہوتا تھا۔ سردار کاہن کا عہدہ ہر یہودی کی خواہش بن گیاتھا۔ اس کے لئے یہودیوں میں سیاسی دوڑ شروع ہو گئی اور یہودی اس عہدہ کا پانے کے لئے اپنے بھائیوں کو قتل بھی کردیتے تھے اور بہت سا روپیہ خرچ کرنے کو بھی تیار ہو جاتے تھے۔
- نبیوں نے برگشتہ اسرائیل کے لئے اور اسیری کے بعد خدا کی مرضی کو یروشلیم واپس آنے والے بقیہ پر ظاہر کی ۔ لیکن فارس کے اس دور میں نبوت کی آواز بند ہوگئی تھی اور خدا کی طرف سے کوئی نبی برپا نہ ہورہا تھا۔ خدا نے اپنے مکاشفہ اور الہام سے انسانوں پر اپنی راہیں ظاہر کرنا بند کر دیا تھا۔ اس طرح ملاکی سے یوحنا اصطباغی تک نبوت کی کوئی آواز ن سنی گئی۔

- یہودی پہلے کی نسبت خدا کی شریعت پر زیادہ توجہ کرنے لگے اور خاص کر شریعت کی کتاب پر زیادہ غور کرنے لگے۔فقیہوں کا فرقہ اس دور میں کلام پاک قلمی نسخے تیار کرنے اور ان کی تفسیر کرنے میں مہارت حاصل کرنے لگا۔ عبرانی زبان صرف عبادت کے دوران ہی بولی جاتی تھی ۔ روزمرہ اور عام استعمال میں ارامی زبان بولی جانے لگی۔ یہ وہ زبان تھی جو یہودی بابلی اسیری سے واپس اپنے ساتھ لائے تھے۔ یہ عبرانی زبان سے کافی ملتی جُلتی تھی۔
- اس دور میں ''یہودی بزرگوں کی مجلس ''قائم ہوئی جو مقامی معاملات حل کرنے کے لئے آپس میں مشورت کیا کرتی تھی۔ یہی جماعت رفتہ رفتہ یہودیوں کی صدر عدالت بن گئی۔

سکندرِ اعظم

337 ق۔ م میں جب سکندر ۱۹ برس کا تھا تو اُس کےباپ فلپس نے ایک مکدنی عورت قلوپطرہ سے شادی کر لی۔ 336 ق۔م میں ایک شادی کے تقریب کے دوران فلپ کے اپنے ہی دوستوں نے اسے قتل کر دیا۔وہ شادی کے موقع پر غیر مسلح ہو کر سفید لباس پہنے ہوئے گھوم رہاتھا۔ کہ اُس کے ایک محافظ نے چھرے سے اُسے ہلاک کر دیا۔قاتل کے فرار ہونے کے لئے پہلے ہی ایک گھوڑا کھڑا تھا۔جوں گھوڑا دوڑا تو اس کا پاؤں ایک بیل میں پھنس گیا اور قاتل گر پڑا۔ پیچھے بھاگنے والوں نے فوراً اُسے پکڑ لیا۔ اور اُسے قتل کر دیا۔

سکندرِ اعظم 336 ق۔ م میں ۲۰ برس کی عمر میں اپنے باپ کی جگہ بادشاہ بنا۔ فلپ کی پہلی بیوی اولمپیاس فلپ کے قتل کے بعد فوراً واپس آگئی کیونکہ اس کا بیٹا اب اکیلا وارث تھا۔کچھ دیر کے بعد قلوپطرہ کے بچے کو بھی اس کی ماں کی گود میں ہی قتل کر دیا۔

سکندر جب تخت نشین ہوا تو اس کی عادات اور طور طریقوں پر تین لوگوں کا گہرا اثر تھا۔ اپنی ماں کی وجہ سے سکندر بھی ساری عمر جادوگری پر اعتقاد رکھتا تھا۔ اپنے باپ فلپ کیوجہ سے بہترین فوجی حکمتِ عملی اُس میں تھی۔ 343 ق۔ م میں ارسطو اُس کا اُستاد مقرر ہوا تھا جس نےاُسے یونانی حسن، فلسفہ ،زبان اور یونانی تہذیب و تمدن کو دنیا بھر میں پھیلانے کاجذبہ دیا۔

سکندر کی چھوٹی عمر کی وجہ سے اُس کے باپ کے ماتحت بادشاہیوں نے نجات حاصل کرنے کی کوشش کی لیکن اُن کا خیال غلط ثابت ہوا، کرنتھس میں آکر اُس نے اپنے آپ کو ریاستوں کا سردار منوا لیا۔ فارسی ابھی تک یونانیوں کو کوئی خاص اہمیت نہ دیتے تھے۔ لیکن جب 333 میں جب فارس کے آخری حکمران دارا سوم کا سامنے سکندر سے ہواتو اسے معلوم ہوگیا کہ سکندر معمولی بادشاہ نہیں۔ اس جنگ میں سکندر نے دارا کے خاندان کے بعض لوگوں کو گرفتار کر لیا۔ اور سکندر کی فوجوں نے فارسیوں کا بہت سا مال بھی لوٹ لیا۔دارا نے کم از کم دوبار سکندر سے اپنے خاندان کے افراد واپس لینے کی بات کی اور اپنی سلنطت کا کچھ حصہ اور اپنی بیٹی کا رشتہ دینے کی پیش کش کی۔لیکن اس وقت وہ اپنے جنون میں تھا ۔ اسلئے

اُس نے دارا کی طرف کوئی توجہ نہ دی۔ایک جنگ میں دارا کو شکست ہوئی اور میدان چھوڑ کر بھاگ گیا۔سکندر کو یقین ہو گیا کہ وہ یورپ کے بعد ایشیا کو بھی فتح کر لے گا۔ جب سکندر کےسپاہیوں نے دمشق کو فتح کر لیا تو سارا مال لوٹ لیا اور شام کے باقی علاقے جو فارس کے ماتحت تھے سکندر کے ماتحت ہو گئے۔ دارا نے بابل سے سکندر کو خط لکھا کہ وہ سکندر کے ساتھ اچھے تعلقات چاہتا ہے ۔اُس نے خط میں درخواست کی کہ وہ دارا کی ملکہ اور دونوں شہزادیوں کو بھی بابل بھیج دے۔جو جنگ میں بھاگ جانے کے وجہ سے سکندر کی قید میں تھیں۔ لیکن سکندر نے اُن خواتین کی عزت میں کسی قسم کا کوئی فرق نہ آنے دیا۔

بابل میں کچھ دیر قیام کرنے کےبعد بیس دن کی مسافت طے کر کے سوسن شہر پہنچا ، یہاں فارسی بادشاہ سردیوں میں قیام کرتے تھے۔ اسے سکندر کے ایک سپہ سالار نے پہلے ہی فتح کر لیا تھا۔اُس نے دیوتاؤں کے لئے قربانیاں چڑھائیں اور فارسی عمارتوں دیکھ کر حیران ہو گیا۔

ان سب علاقو ں کو فتح کرنے کےبعد سکندر مشرقی علاقوں کی جانب بڑھنے لگا، جو ہندوستان تک فارسی سلطنت کا حصہ تھے۔ اپنے لشکر کے ساتھ وہ افغانستان کی طرف بڑھا اور موجود قندھار میں آیا۔کچھ دیر وہاں قیام کے بعد وادی سوات کے راستہ پشاور اور پھر اٹک تک پہنچا ۔دریائے سندھ کو پار کر کے وہ ٹیکسلا پہنچا 326 میں اُس نے راجہ پورس کو شکست دی۔ سکندر کے حکم پر بابل واپس جانے کی تیاری شروع ہو گئی۔ لشکر نے لاہور کے قریب

راوی کو پار کیا۔ اور وزیر آباد سے کچھ آگے نکل کر چناب عبور کر کے دریائے سندھ کا راستہ لیا۔

سکندر نے فارس کی تمام سرزمین اور رعایا کو قبضہ میں لے لِیا۔سکندرِاعظم کے پاس ایک مضبوط فوج تھی،وہ زبردست لیڈر تھا،وہ نوجوان تھا، لوگ اُس کی بہادری کی قدر کرتے ہیں،وہ شراب بہت پیتا تھا۔سکندرِ اعظم کو جاننے کے لئے دانی ایل نبی کا صحیفہ ہماری رہنمائی کرتا ہے۔

مزید سیکھنے کے لئے ہم دانی نبی کے صحیفہ کی مدد لیں گے۔ کیونکہ ہمارے مطالعہ کا زیادہ حصہ اسی صحیفہ میں موجود ہے۔دانی ایل بابل کے جادوگروں کا بھی ذکر کرتا ہے۔ان جادوگروں کے پاس ستاروں کا بھی علم تھا،یسعیاہ نبی بھی بابل کے متعلق تمام ان باتوں کا ذکر کرتا ہے۔یہاں مَیں کچھ مزید بیان کرنا چاہتا ہوں۔یُوناہ انبیا اصغر میں سے ہے ۔یوناہ کو خدانے بھیجا کہ وہ نینوہ منادی کے لئے جائے کہ۴۰ دن میں نینوہ برباد ہو جا ئے گا۔نینوہ کا سفرتین دن رات کا تھا۔یُوناہ نینوہ کی بجائے ترسیس کو روانہ ہو گیا۔اور سمندر میں طوفان آیا تو یوناہ نے اپنی غلطی تسلیم کی اورکہا کہ مجھے جہاز سے گرا دو۔یوناہ نے وہاں نہ جانا چاہا تاکہ وہ برباد ہو کیونکہ وہاں اسوری لوگ رہتے تھے اور یوناہ کو اُن سے نفرت تھی کیونکہ وہ غیر قوم تھے۔جب یہ خبر بادشاہ تک پہنچی کہ نینوہ بربادہو جائے گاتو بادشاہ سمیت سب رعایا نےروزہ رکھا۔اور نینوہ کے لوگ بیدار ہوئے اور توبہ کی۔بادشاہ تخت سے اٹھا اور شاہی پوشاک اتاری

اور ٹاٹ اوڑھا۔بادشاہ کے ساتھ ہر انسان اور حیوان نے بھی روزہ رکھا۔نینوہ چالیس دن کے بعد برباد کِیا جا نا والا تھا،خدا کتنا اچھا ہے، خدا نے انہیں برباد نہ کِیا۔ نینوہ کی توبہ قبول ہوئی۔

چنانچہ سکندرِ اعظم نے فارس کو فتح کِیا تو اُس وقت بابل سپر پاور تھا تو وہ یہوداہ کے قبیلے کے دانشور لوگوں کو اسیر کر لے ساتھ لا یا تھا جن میں دانی ایل بھی شامل تھا۔اس کے ساتھ بنی یہوداہ میں سے حننیاہ ،میسا ایل اور عزریاہ بھی تھے،دانی ایل کو بادشاہ نے عقل مندی اور دانشوری میں سب سے بہتر پا یا لٰہذا دانی ایل کو بادشاہ کے محل میں رہنے کے لئے چنا گیا۔دانی ایل خدا کی طرف سے رویا دیکھنے والا شخص تھا۔خدا مستقبل کے منصوبہ اُس پر ظاہر کرتا ۔دانی ایل نے یرمیاہ نبی کی کتاب پڑھی تھی ۔یہ کتاب بابل کی اسیری سے پہلے کی ہےاور جلاوطنی سے پہلے کے حالات بتاتی ہے۔یرمیاہ نے اس اسیری کی نبوت کی تھی، خدا نے شریعت میں حکم دیا تھا کہ ہر ساتویں سال زمین خدا وند کے لئے چھوڑ دی جائے اور اُس میں فصل کاشت نہ کی جائے لیکن بنی اسرائیل نے خدا کے سبت کی بے حرمتی کی تھی، دانی ایل پر یہ ظاہر کِیا گیا۔ چنانچہ دانی ایل نے یہ جاننے کی کوشش کی کہ اسیری کتناعرصہ رہے گی؟اسیری کا دَور ستر برس تھا۔ خدا نے دانی ایل کو بتایا کہ یروشلیم کی بربادی پر ستر برس گزریں گے۔ دانی ایل پر ظاہر کِیا گیا کہ یہ اسیری کب اور کتنے عرصہ کے بعد ختم ہو گی۔

دانی ایل نبی نے سکندرِ اعظم کی سلطنت کے بارے میں رویا دیکھی،

''بیلشضر بادشاہ کی سلطنت کے تیسرے سال مجھ دانی ایل کو ایک رویا نظر آئی یعنی میری پہلی رویا کے بعد۔اور میں نے عالمِ رویا میں دیکھا کہ میں قصرِ سوسن میں تھا جو صوبہ عیلام میں ہے۔پھر میں نے عالم رویا میں ہی دیکھا کہ دریا کے پاس ایک مینڈھا کھڑا ہے جس کے دو سینگ ہیں دونوں سینگ اونچے تھے۔لیکن ایک دوسرے سے بڑا تھااور بڑا دوسرے کے بعد نکلا تھامیں نے اُس مینڈھے کو دیکھا کہ مغرب و شمال و جنوب کی طرف سینگ مارتا ہے یہاں تک کہ نہ کوئی جانور اس کے سامنے کھڑ ا رہ سکا اور نہ کوئی اُس سے چھڑا سکا پر وہ جو کچھ چاہتا تھا کرتا تھا،یہاں تک کہ وہ بہت بڑا ہو گیا،اور مَیں سوچ ہی رہا تھا کہ ایک بکرا مغرب کی طرف سے آ کر تمام روئے زمین پر ایسا پھرا کہ زمین کو بھی نہ چھوا اور اُس بکرے کی دونوں آنکھوں کے درمیان ایک عجیب سینگ تھااور وہ اس دو سینگ والے مینڈھے کے پاس جسے میں نے دریا کے کنارے کھڑے دیکھا تھاآیا اور اپنے زور کے قہر سے اُس پر حملہ آور ہوا اور میں نے دیکھا کہ و ہ مینڈھے کے قریب پہنچا اور اس کا غضب اُس پر بھڑکا اور اُس نے مینڈھے کو مارا اور اُس کے دونوں سینگ توڑ ڈالےاور مینڈھے میں اُس کے مقابلے کی تاب نہ تھی۔پس اُس نے اُسے زمین میں پٹک دیااور اُسے لتاڑا اور کوئی نہ تھا کہ مینڈھے کواُس سے چھڑا سکے۔اور وہ بکرا نہایت بزرگ ہوا اور جب وہ نہایت زور آور ہوا تو اس کا بڑا سینگ ٹوٹ گیا اور اس کی جگہ چار عجیب سینگ آسمان کی چاروں ہواؤں کی طرف نکلے''۔

خداوند کا فرشتہ جبرائیل اُس کی تشریح کرتا ہے ''جو مینڈھا تُو نے دیکھا اس کے دونوں سینگ مادی اور فارس کے بادشاہ ہیں اور وہ جسیم بکرا یونان کا بادشاہ ہے اور اس کی آنکھوں کے درمیان کا بڑا سینگ پہلا بادشاہ ہےاور اُس کے ٹوٹ جانے کے بعد اُس کی جگہ جو چار اَور نکلےوہ چار سلطنتیں ہیں جو اُس کی جگہ قائم ہوں لیکن اُن کا اقتدار اُس کا سا نہ ہوگا''۔

رویا میں مینڈھے کے دونوں سینگوں سے مراد مادی اور فارس کی حکومتیں ہیں ۔جسیم بکرا یونان کا بادشاہ یعنی سکندرِ اعظم ہے جس نے مینڈھے کے دونوں سینگ توڑ دئے یعنی مادی اور فارس کو شکست دی۔چنانچہ سکندرِ اعظم مادی اور فارس کی مملکت کو فتح کرتا ہوا انڈیا تک آیا۔سکندرِ اعظم کی وفات کے بعد بادشاہی چار جرنیلوں میں تقسیم ہو گئی۔لیکن ان چارو ں میں سے کوئی بھی سکندرِ اعظم کی مانند طاقتور نہ تھا۔

سکندرِ اعظم مشرقِ وسطیٰ کے ممالک کو فتح کرتا ہواآ رہا تھا۔دراصل اُس کا مقصد اسرائیل تک پہنچنا تھا۔

یوسیفس پہلی صدی مسیحی کا یہودی تاریخ دان تھا۔اُس نے یہودی تاریخ اور ان کے جنگی حالات و واقعات لکھے۔

یہودی مورخ یوسیفس بیان کرتا ہے کہ غزہ فتح کرنےکے بعد سکندر یروشلیم گیا(332ق۔م)۔اور سردار کاہن سے ملاقات کی جس نے اُس کے متعلق دانی ایل کی پیشن گوئی اُسے دکھائی اُس نے سردار کاہن کی ہدایت پر قربانی چڑھائی،جب وہ یروشلیم میں داخل

ہوا تو یہودیوں نے اس کے خلاف کسی قسم کی مزاحمت نہ کی۔سردار کاہن نے لوگوں کو مخصوص کِیا کہ وہ اُس کے ساتھ مل کر خدا کے حضور قربانی کریں اور اُس کے حضور دعا کریں۔جو سب قوموں کا محافظ ہے۔اور آنے والی ہر مصیبت سے بچاتا ہے۔خدا خواب میں سردار کاہن کو دکھائی دیا اور فرمایاکہ جو بادشاہ قربانی کرنے آرہا اس کے کےلئے شہر کے دروازے کھول دینا۔اور کاہنوں کی جماعت اُس کا استقبال کرے، اُس سے خوفزدہ نہ ہونا، وہ تمہارے ساتھ رحم سے پیش آئے گا۔

جب سردار کاہن خواب سے جاگا، وہ بہت زیادہ خوش ہوا۔ اُس نے اپنے خواب سے سب کو آگاہ کیا کہ خدا نے اُسے کیا کہا۔سب بادشاہ کے آنے کا انتظار کرنے لگے۔اور جب اُنہیں معلوم ہوا کہ بادشاہ شہر کے قریب آگیاہے۔تو وہ کاہنوں اور شہریوں کو ساتھ لے کر جلوس کی صورت میں اُس کا استقبال کرنے کھڑا ہو گیا۔یہ پُر امن جلوس تھا۔غیر اقوام طریقوں سے الگ تھلگ تھا۔ جلوس صفہ کے مقام پربادشاہ سے ملا۔جب سکندرِ اعظم نے جلوس کو اپنے طرف آتے دیکھا کہ جلوس سفید کپڑوں سے ملبوس ہے اور سردار کاہن نے بھی قرمزی چوغہ یعنی کہانت کا لباس پہن رکھا ہےاور سر پر عمامہ پہن رکھا تھا۔ جس پر خدا کا نام لکھا ہوا تھا۔بادشاہ نے سردار کاہن کو سلیوٹ کِیا۔سب یہودیوں نے بھی سکندرِ اعظم کے استقبا ل میں اُسے سلیوٹ کِیا۔شاہِ اسور اس پر بے حد حیران ہوا کہ سکندرِ اعظم نے یہ کیا کِیا۔اور کہلا بھیجا کہ تم نے کیوں یہودی سردار کاہن کی اتنی زیادہ عزت دی۔ سکندر نے جواب دیا کہ

مَیں نے سردار کاہن کی نہیں بلکہ خدا کی عزت اور پرستش کی ہے۔کیونکہ میں مکدونیہ میں تھا جب خدا نے مجھے خواب میں آگاہ کیا کہ میں ایسا کروں۔ ایسے کرنے سے میں شاہِ فارس کو فتح کروں گا۔ اور جب میں یہاں آیا تو میں نے سردار کاہن کو ویسا ہی پایا جیسا میں نے خواب میں دیکھا۔ میرا ایمان ہے کہ خدا نے مجھے یہ فوج دی ہے اسی لئے میں شاہِ فارس پر فتح یاب ہوا۔

چنانچہ کاہن سکندرِ اعظم کے ساتھ ہو لئے۔ وہ شہر میں داخل ہوااور ہیکل میں داخل ہوااور جس طرح سے سردار کاہن نے اُسے ہدایات دیں سکندر نے اُسی طریقہ سے خدا کے حضور قربانی گزرانی۔ اور جب اُسے دانی ایل کی کتاب میں درج یہ پیشن گوئی دکھائی کہ سکندر ہی وہ شخص ہے جسے خدا نے قوت دی کہ وہ فارس کو شکست دے گا تو سکندر نے اِس بات کو تسلیم کیا اور وہ بہت زیادہ خوش ہوا۔

سکندرِ اعظم اس پیشن گوئی کو پڑھ کر بہت زیادہ خوش ہوا ۔سو اُس نے جلوس کے سب لوگوں کو اپنے پاس سے رخصت کیا۔ لیکن اگلے دن اُس نے سب کو بُلا لیا،اور پوچھا کہ وہ اُس سے کس بات کی توقع کرتے ہیں؟تو اُنہوں نے کہا کہ بادشاہ اُن کے آباؤاجداد کی شریعت کو خراجِ تحسین پیش کرے،سکندر نے اُن کی خواہش پوری کی۔ اور درخواست کی کہ جب وہ بابل اور مدیان جائے تو وہاں بھی ایسا ہی کرے۔تب بادشاہ نے ان لوگوں کو پیش کش کی اگر تم میں سے کوئی میری فوج کا حصہ بننا چاہے تو وہ اپنے آباؤ اجداد کی شریعت کا پابند رہتے

ہوئے۔اُس کی فوج میں شامل ہو سکتاہے۔ چنانچہ اُن میں سے بہت سے اُس کی فوج میں شامل ہو گئے(یوسیفس ، 339-325 ق۔م)۔

یہاں یہودیوں کو سکندرِ اعظم کی طرف سے کافی مدد ملی۔ہم کہہ سکتے ہیں کہ یہ سب یسوع مسیح کا فضل ہے جس نے سکندر کے دل میں یہ ڈالا۔

<u>سکندر کی مذہبی رواداری</u>

سکندر جس بھی قوم کو فتح کرتا وہاں کے دیوتاؤں کے ساتھ عقیدت سے پیش آتا۔ اور اُن کا احترام کرتا تھا۔ اس کے اُستاد ارسطو نے بھی اسے یہی بتانے کی کوشش کی کہ وہ دیوتاؤں کا فرزند ہے۔ یونانی روایت کے مطابق قدیم دیوتا زیوس کی روح نے سکندر کی صورت میں جنم لیا تھا۔ اس طرح کے احساسات نے سکندر کے دل میں دوسروں دیوتاؤں اور مذاہب کے بارے میں روادری کے جذبات پیدا کردئے تھے۔

یروشلیم سے ہو کر جب وہ واپس مصر گیا تو سکندریہ شہر آباد کرنے کا حکم دے کر خود تین ہفتوں کی صحرائی مسافت طے کر کے امون دیوتا کے مندر میں پہنچا تا کہ اپنی آئندہ فتح کے لئے راہنمائی حاصل کر سکے۔ وہ تن تنہا پاک مکان میں داخل ہو ا۔اور مندر کے مصری سردار کاہن نے اُسے خوش آمدید کہا اور اُسے زیوس۔امون کا فرزند قرار دیا۔

لیکن ان باتوں کا سکندر پر منفی اثر ہونے لگا۔ سکندر نے یہ بھی حکم جاری کردیا کہ سرکاری طور اُسکے سامنے حاضر ہونے والے جھکا کریں۔ اور اُس کے پاؤں چومیں اُس نے اعلان

کیا کہ یونانی شہروں کے دیوتاؤں میں اسے شمار کیا جائےاور ہر ریاست اس کے سامنے ہدئے لائے ۔ایسے احکامات سے دراصل سکندر آسانی سے تمام شہرو ں پر اپنا اختیار اور قبضہ رکھ سکتا تھا۔ کیونکہ وہ دیوتا سمجھ پر اُس کی خواہش اور مرضی کی تابعدار ی کرتے۔

سکندر نے اپنے قریبی ساتھیوں سے بھی اسی طرح عزت اور احترام کا تقاضا کیا۔ لیکن انہیں سکندر کی یہ بات ناگوار گزری ۔اور اس کی تابعداری نہ کرنے پر اُس نے اپنے قریبی ساتھیوں کو بھی ہلاک کر دیا۔

سکندر نے یونانی ثقافت، فلسفہ اور زبان کو دنیا بھر میں پھیلانے میں اہم کردار ادا کیا۔ اُس نے بہت سے نئے شہر آباد کئے، ان شہروں میں وہ اپنے کچھ یونانی سپاہی چھوڑ جاتا اور وہ مقامی عورتو ں سے شادی کرلیتے۔ یوں یونانی زبان اور تہذیب مشرق میں پھیلنے لگی۔ اُس نے ہر شہر میں کھیل کے میدان، اور یونانی تعلیم و تربیت کےلئے درسگاہیں تعمیر کروائیں۔ بعض لوگوں نے یونانی طور طریقہ اپنا لیا اورانہیں یونانی مائل کہا جانے لگا۔

سکندرِ اعظم کی وفات کے بعد اُسکی بادشاہی چار سلطنتوں میں تقسیم ہو گئی تھی۔ ان میں سے

- مصر پر بطلیموس خاندان کی حکمرانی قائم ہوئی۔301ق۔م
- بابل پر سلوکس خاندان کی حکمرانی قائم ہوئی۔198 ق۔م

- سکندرِ اعظم کی وفات کے بعد فلسطین اس کے دو جرنیلوں بطلیموس اول اور سلوکس اول اور بعد میں ان دونوں خاندانوں کے بادشاہوں میں میدان جنگ بنا رہا۔
- انطاکس چہارم اپپی فینس کی ایذا کا دور شروع ہوتا ہے۔167-166 ق۔م

''اور اُن میں سے ایک چھوٹا سا سینگ نکلاجو جنوب اور مشرق اور جلالی ملک کی طرف بے نہایت بڑھ گیااور وہ بڑھ کر اجرامِ فلک تک پہنچا اور اس نے بعض اجرامِ فلک اور ستاروں کو زمین پر گرا دِیااور اُن کو لتاڑا۔بلکہ اُس نے اجرام کے فرمانروا تک اپنے آپ کو بلند کِیااور اُس سے دائمی قربانی کو چھین لِیااور اُس کا مقدس گرا دِیا''

(دانی ایل 8:9-12)۔

مسوپتامیہ اور شام پر بطلیموس اول کی حکمرانی کا آغاز ہوا۔ پھر 175 ق۔م میں انطاکس چہارم نے اس پر قبضہ کر لیا۔وہ اپنے آپ کو'' انطاکس آشکار خدا ''کہتا تھا۔اسے اپپی فینس بھی کہا جاتا تھا۔ تاہم زیادہ تر لوگ اُسے اپپی مینس کہتے یعنی پاگل۔ اُس نے فلسطین کو فتح کِیا اور اُسکا مقصد مقدس سرزمین یعنی یروشلیم تک پہنچنا تھا ،چنانچہ وہ خدا کے مقدِس تک پہنچا اور خدا کے مذبح کو ناپاک کِیا۔

سکندرِ اعظم نے یہودیوں پر کسی قسم کی پابندی عائد نہ کی تھی ۔اُس نے کہا کہ تم شریعت کے دستور مطابق قربانیاں گزرانو۔

خدا نے آتشین قربانی ہر روز صبح اور شام کو گزراننے کے لئے حکم دیا۔ جس میں دو برس کا برہ ذبح کرنے کا حکم دیا گیا لیکن انطاکس اپی فینس نے خدا کے مذبح کو ناپاک کیا اور اُس پر سؤر کی قربانی کی(سؤر یہودیوں کے نزدیک حرام جانور ہے)اوراس سے بھی بدترین گناہ کیا کہ زیوس دیوتا کا بُت بنا کر ہیکل میں نسب کروا دیا۔اُس نے ختنہ کرنا اور سبت کا احترام منع کر دیا۔یوں اُس نے یہودیوں کی تاریخ کو ایک نیا رخ دے دیا۔موسیٰ کی شریعت کی پابندی منع قرار دے دی۔اپی فینس نے یسوع مسیح کے اختیار کو براہِ راست چیلینج کیا۔موسوی شریعت کی روایات کو بدل ڈالا۔167 ق۔م میں یہودیوں کو بد ترین مذہبی حالت میں مبتلا کیا جا رہا تھا۔

- اگرچہ انطاکس نے زبردستی لوگوں سے مذہب تبدیل کروایا،لیکن اسے روکنے کے لئے مکابی تحریک نے جنم لیا(168-164ق۔م)۔

یہودی خدا پرست اورشریعت کےعالم تھے۔مکابی تحریک نے سلوکس حکمرانی کو رِد کیا۔ اور داؤد اور سلیمان بادشاہ کے زمانہ کی مانند غیر اقوام کی پیروی نہ کی۔

- اس وقت فریسی ، صدوقی اور اسینی یہودیو ں کے تین بڑے فرقے تھے۔

تینوں فرقوں کے حامی لوگ خدا کی راستبازی کے منتظر تھے۔وہ سمجھتے کہ خدا داؤد کا تخت پھر سے قائم کرے گا،ابنِ داؤدیعنی مسیحا آئے گا ۔دنیا کو فتح کر کے ہمیں ان سے نجات دلائے گا۔

فریسی سب سے زیادہ با اثر تھے، سب سے زیادہ کٹر فرقہ تھا اور روایات پر چلتے تھے۔ صدوقی مُردوں کی قیامت اور فرشتوں کے وجود کے منکر تھے۔

ا۔ فریسی :

عہد جدید میں دوسرے یہودی فرقوں کی نسبت فریسیوں کا زیادہ ذکر ملتاہے۔ ان کا ذکر اکثر فقیہوں کے ساتھ کیا گیا ہے۔ لفظ فریسی کا مطلب ہے''الگ کرنا''۔ اس طرح فریسی کا مطلب ہے الگ کئے ہوئے۔ یا علیحدہ کئے ہوئے۔ یا وہ جنہیں علیحدہ کیا گیاہو۔ اب سوال پیدا ہوتا ہے کہ انہیں الگ کیا گیا تھا یا وہ خود الگ ہو گئے تھے۔ لوگ انہیں فریسی کہتے تھے ۔یا وہ خود خود کو فریسی کہتے تھے اس کے متعلق تین خیال پیش کئے جاتے ہیں

(۱) فریسی لوگ شاید اس لئے الگ کئے ہوئے لوگ سمجھے جاتے تھے کہ وہ ہر ناپاک چیز سے جو شریعت کے اعتبار سے ناپاک ہواپنے آپ کو الگ رکھتے تھے۔

(۲) فریسی فرقے سے تعلق رکھنے والے اپنے آپ کو ایسے افراد سے بھی الگ رکھتے تھے جورسوماتی اور شرعی اعتبار سے پاک نہیں ہوتے تھے۔ وہ ایسے لوگوں کے گھرو ں میں جانا یا ان کو اپنے گھروں میں بلانا پسند نہیں کرتے تھے۔

(۳) ان کی علیحدگی سیاسی نوعیت کی تھی۔

فریسی فرقہ کے عقائد

- وہ کسی گنہگار سے کوئی چیز نہیں خریدتے تھے۔ کیونکہ اُن کے مطابق طہارت کے اعتبار سے وہ چیزیں ناپاک ہاتھوں نے چھو دی ہیں۔
- فریسی کسی گنہگار کے ہاں کھانا کھانے نہیں جاتے تھے۔ تا کہ ناپاک نہ ہو جائیں۔
- فریسی فرشتوں ، روحوں ، روح کی لافانیت ، بدن کی زندہ کئے جانے، دعا سبت اور دہ یکی پر گہرا ایمان رکھتے تھے۔

۲۔صدوقی :

اس فرقے کی ابتدا کے متعلق چار نظریات ہیں

(۱) صدوقی ایک سیاسی گروہ تھا جو یہودیہ میں رہنے والے یونانیوں سے نمودار ہوئی۔

(۲) یہ ایک مذہبی جماعت تھی اور اناجیل میں موجود فقیہ در اصل صدوقی فقیہ تھے۔

(۳) یہ دیہاتی طبقوں کی ایک اعلیٰ جماعت تھی۔جو شہری فریسیوں کی مخالفت کرتی تھی۔

(۴) وہ سرکاری اہلکار تھے۔

صدوقی فرقہ کے عقائد

صدوقی چونکہ اعلیٰ طبقے سے تعلق رکھتے تھے۔ اور حکومت کے ساتھ ان کے تعلقات تھے۔ اسلئے وہ عوام سے الگ تھلگ رہتے تھے۔ تاہم سردار کاہن ،ہیکل اور صدر عدالت پر ان کا قبضہ تھا۔

(۱) صدوقی فرقہ صرف توریت(پیدایش ۔استثنا) کو ہی تسلیم کرتا تھا۔

(۲) فقیہوں اور فریسیوں کی نسبت وہ بزرگوں کی روایت پر بالکل ایمان نہیں رکھتے تھے۔ بلکہ ان کے نزدیک یہ محض انسانی باتیں تھیں۔ جنہیں فقیہوں فریسیوں نے پاک نوشتوں کے مقابلہ میں لا کھڑا کیاتھا۔

(۳)وہ بدن کے جی اٹھنے، رُوح کے لافانی ہونے ،ارواح اور فرشتوں پر ایمان نہیں رکھتے تھے۔

(۴) دوسرے لوگ ان میں شامل نہیں ہو سکتے تھے اور نہ وہ فریسیوں کی طرح دوسروں کو اپنا مُرید بناتے تھے۔ وہ صرف اپنے فرقے کو ہی قائم اور بحال رکھتے تھے۔

(۵)وہ سزا اور اجر اور تقدیر پر یقین ہیں رکھتے تھے۔بلکہ ان کے نزدیک انسان جو کچھ بنتا ہے اپنی آزادمرضی سے ہی بنتا ہے۔

اگر چہ یہ فرقہ اپنے عقائد کی وجہ سے فقیہوں اور فریسیوں سے مختلف تھا لیکن مسیح خداوند کی مخالفت میں برابر کا شریک تھا۔

۳۔ اسینی فرقہ:

اسینی فرقہ دیگر یہودی فرقوں کی مانند بائبل مقدس میں مذکور نہیں لیکن تاریخ سے پتہ چلتا ہے کہ پہلی صدی قبل مسیح اور پہلی صدی عیسوی میں یہ فرقہ موجود تھا۔ ان کا ذکر سب سے پہلے یہودی مورخ یوسیفس مکابیوں کے دور کے حوالہ سے کیا ہے۔ لفظ اسینی ایسے

عبرانی لفظ سے نکلا ہے جس کا مطلب پاکدامن ہے۔ لوگ رضاکارانہ طور پر اس میں شمولیت اختیار کرتے تھے۔ جنہیں تین سالہ تربیتی عرصہ کے لئے بھرتی کیا جا تا تھا۔ داخلہ کے وقت انہیں تین نشان دئے جاتے تھے۔

1۔سفید لباس :

سفید لباس پاکدامنی کی علامت تھا وہ ہر وقت سفید لباس پہنتے تھے۔

2۔پیش بند :

لباس کے اوپر سامنے والے حصہ پر باندھنے کے لئے انہیں ایک پیش بند دیا جاتا تھا جو ناپاکی سے بچنے کی علامت تھا۔

3۔کُدال :

کُدال کو ناپاکی اور گناہ کو دفنانے کی علامت کے طور پر پیش کیا جاتا تھا۔

اسینی لوگ پاکیزہ زندگی گزارتے تھے وہ دیہاتوں میں رہتے تھے اور زراعت کے پیشے میں بڑی محنت کرتے تھے۔ وہ طہارت کے پابند اور اخلاق اور مذہبی سوالات کا گہرا مطالعہ کرتے تھے۔ ان کی جائیداد اجتماعی ہوتی تھی۔ وہ جانوروں کی قربانیوں سے گریز کرتے اور کسی کو غلام نہیں بناتے تھے۔ وہ بوڑھے اور معذور افراد کے لئے خوراک کا انتظام کرتے اور فوجی اور تجارتی مُعاملات میں حصہ نہیں لیتے تھے۔ وہ سورج نکلنے کے ساتھ ہی اپنے دن کا آغاز کرتے تھے۔ اور دوپہر کو اجتماعی کھانے میں شرکت کرتے۔ کھانے سے پہلے اور بعد میں شکر گزار

ی کی دعا کرنا اُن کا معمول تھا۔ وہ کھانے سے پہلے غسل کرتے اور اگر کسی ناپاک چیز کو چھو جاتے تو پھر بھی غسل کو لازمی سمجھتے تھے۔ خدا کے بعد وہ موسیٰ کو سب سے زیادہ پاک شخص سمجھتے تھے۔

- مقدس تصانیف: عبرانی اپاکرفا، سوڈوگرافا، بحیرہ مُردار کے طومار

ملاکی سے لے کر یسوع مسیح کے آنے تک تقریباً چار سو سال کا عرصہ کا وقفہ ہے۔ اس دوران خدا کی طرف سے کوئی نبی برپا نہیں ہوا۔ یہودیوں میں ایمانداروں کے لئے یونانی اور ارامی زبان میں اور بھی بہت سا ادب وجود میں آ چکا تھا۔ ان میں ایک عہدِ عتیق کا اپاکرفل ادب ہے۔ان میں کچھ رومن کیتھولک ترجمہ میں موجود ہے۔

اپاکرفا عہدِ عتیق

یونانی لفظ اپاکرفاکے لغوی معنی ہیں ''پوشیدہ، چھپا ہوا'' یا 'نظروں سے اوجھل'۔

کُتب کے اس مجموعہ کو اپاکر فا اس لئے کہا جاتا ہے کیونکہ ۲۔ ایسدرس میں بیان ہے کہ عزرا کو خدا نے حکم دیا کہ وہ ایسی کتابوں کو دوبارہ لکھے جنہیں تلف کر دیا گیا تھا۔ اُس نے کل ۹۴ کتابیں لکھیں، جن میں ۲۴ عبرانی عہدِ عتیق میں تھیں اور باقی ۷۰ کو پوشیدہ رکھنے کے لئے کہا گیا۔ اس نسبت سے ان کو اپاکرفا کہا جاتا ہے۔

اپاکرفا کی کُتب کے نام

(1) ا۔ ایسدرس (2) ۲۔ ایسدرس (3) طوبیاہ (4) یہودیت (5) آستر کی کتاب کا اضافی حصہ (6) حکمت (سلیمان کی حکمت) (7) یشوع بن سیراخ (یا کلیسیا کی کتاب)

(8) بارُوک (9) یرمیاہ کا خط (10) تین مقدس فرزندوں کا گیت

(11) تذکرہ سوسن (12) بیل اور اژدھا (13) منسی کی دُعا

(14) ا۔ مکابین (15) ۲۔ مکابین

ان ۱۵ کتب میں سے ۱۳ کتب رومن کیتھولک ترجمہ میں موجود ہیں ۔ تاہم یہودیوں نے اسے کبھی بھی الہامی نہیں مانا۔اور یہ بائبل مقدس کی فہرست کا حصہ نہیں بن سکتا۔وہ اپاکرفا ادب کو تاریخی ادب کی حیثیت دیتے ہیں اور قدر کی نگاہ سے دیکھتے ہیں مثلاً مکابی دور کا سارا حال اپاکرفا کُتب میں ملتا ہے۔ا۔مکابین اور ۲۔مکابین تاریخ میں مکابی تحریک کا تفصیلاً بیان کرتی ہے۔

بحرِہ مُردار کے طُومار یا وادی قُمران کے طومار:

موجودہ صدی میں کچھ چمڑے کے طور دریافت ہوئے تھے جن کا تعلق عہدِ عتیق کے عبرانی نسخوں اور بعض یونانی کُتب سے ہےاس نسبت سے ان طوماروں کو بحیرہ مُردار کے طومار کہتے ہیں ۔انہیں کچُھ غاروں میں سے حاصل کیا گیا ہے۔ یہ غار اُس وادی میں پائے جاتے ہیں جو

بحیرہ مُردار کے شمال مغرب اور یروشلیم کے درمیان واقع ہے۔مقامی باشندے اسے ''وادی قمران'' بھی کہتے ہیں۔

- رومی سلطنت فلسطین کو فتح کرتی ہے (63 ق۔م)

رومی سلطنت نے 63ق۔م مسیح میں پوری دنیا کو اپنے قبضہ میں لے لیا۔ 70 م میں ایک رومی جرنیل طیطس نے پھر ہیکل پر حملہ کیا اور ہیکل کو تباہ کر دیا۔ اب یہودیوں کے پاس پھر سے ایک وجہ نے جنم لیا کہ انہیں ایک مسیحا کی ضرورت تھی۔

رومی سلطنت نے زندگی کے نئے نظریات اورفنِ تعمیر پر بہت زور دیا ۔اگر کوئی رومی فوج میں شامل ہوتا تو شہنشاہ اُسے روپیہ پیسہ اور اختیار دیتا۔

- ہیرودیس اعظم اور انطپطر

انطپطر 43 ق۔م تک رومی سلطنت کے لئے کام کرتا رہاوہ آخری حصمونی ایام میں اقتدار پر قابض ہونا چاہتا تھا۔لیکن 37 ق م میں انطپطر اول کابیٹا ہیرودیس اعظم روم کی مدد سے اقتدار پر قابض ہو گیااور آخری حصمونی حکمران انتی گونس کو قتل کر دیا۔ہیرودیس ادومی شخص تھا اُس نے یروشلیم میں ایک حصمونی شہزادی سے شادی کر لی۔اُس نے اپنی پہلی بیوی بیٹوں اور ساس کو قتل کر وا دیا تھا۔یہودی اُس سے نفرت رکھتے تھے۔گلیل کا ناظم ہونے کی حیثت سے اُس نے بعض وطن پرستوں کو بغاوت کے الزام میں قتل کر وا دیا۔ اُس نے ۳۳

برس حکومت کی اور ہیکل سمیت بہت سی عمارتیں تعمیر کروائیں۔اُسی کے آخری ایام میں خدا وند یسوع مسیح بیت لحم میں پیدا ہوئے۔

۳۰ ق۔م تک قیصراوگوسٹُس بِلا شرکت غیر روم کا قیصر بن چکا تھا۔ اُسی کے ایام میں اسم نویسی کے لئے مقدسہ مریم اور مقدس یوسف بیت لحم گئے تھے(لوقا2:1)۔یسوع مسیح کی پیدائش ۶ م میں ہوئی اور قیصر جولیس کی حکومت میں یسوع مسیح کو مصلوب کیا گیا۔

ہیرودیس کے متعلق اس کہانی کا ذکر بھی ملتاہے کہ اس نے مسیح کو قتل کروانے کی خاطر بیت لحم کے دو دو برس کے لڑکوں کو ہلاک کر وا دیا۔یہودیہ کا علاقہ اسی کے ماتحت تھا۔ہیرودیس بہت بُرے کردار کا شخص تھا۔ ہیرودیس نے اپنی وصیت میں اپنی سلطنت اپنے تینو ں بیٹوں میں تقسیم کی۔ یہودیہ اور سامریہ ارخلاؤس کوملے۔گلیل اور پریہ انتپاس کوملے۔ شمال مشرقی علاقہ فلپس کو ملا۔

گلیل کا حکمران ہیرودیس انتپاس بہت اچھا حکمران تھا۔ اُسی کے دورِ حکومت میں یسوع مسیح نے گلیل میں منادی اور معجزات کئے۔یہودی ہیرودیس سے نفرت کرتے تھے ،اُس کا عملی کردار بھی اچھا تھا۔ اپنے باپ کی طرح عمارتیں تعمیر کرنے کا بڑا شوقین تھا۔اُس نے ہیکل کی عمارتیں بھی تعمیر کروائیں۔یہودیوں کو اُس کے سبب اچھا روزگار ملا تھا۔

دانی ایل اور دوسری کئی انبیا کی پیشن گوئیوں کے مطابق یہودی مسیحا کی آمد کے منتظر تھے۔

''لیکن خداوند آپ تم کو ایک نشان بخشے گا دیکھو ایک کنواری حاملہ ہو گی اور بیٹا پیدا ہوگا اوروہ اُس کا نام عمانوایل رکھے گی''(یسعیاہ 14:7)۔اب تاریخ انسانی میں حیران کن واقعہ رُونما ہونے والا تھا خدا کا بیٹا انسان بننے کو تھا۔ جیسا کہ کلام مقدس میں مرقوم ہے کہ جب وقت پورا ہو گیا تو خدا نے اپنے بیٹے کو بھیجا جو عورت پیدا ہوا اور شریعت کے ماتحت پیدا ہوا تا کہ شریعت کے ماتحتوں کو مول لے کر چھڑا ئے''بلا شبہ خدا اپنے وعدہ کو پورا کرتا ہے۔ جب کنواری مریم نے اس بیش قیمت کو جنم دیا تو فرشتوں نے اس حقیقت کا چرواہوں پر اظہار کیا۔''آج داؤد کے شہر میں تمہارے لئے ایک منجی پیدا ہوا ہے یعنی مسیح خداوند''

اگر چہ ہر رومی شہنشاہ کی تبدیلی کے وقت یہودی یہی خیال کرتے کہ شاید یہی اُن کا مسیحا ہے۔یہودی تاریخ دان بھی اس بات کی شہادت دیتے ہیں کہ یہود ی مسیحا کے آمد کے انتظار میں تھے۔ جو انہیں غیر اقوام کے تسلط سے آزاد کروائے۔ یہودی اکثریت اس بات پر ایمان رکھتی تھی کہ مقدس صحائف کی پیشن گوئیاں سچ ہیں کہ یہی وہ وقت ہے جب مسیحا آئے گا اور یہوداہ کے گھرانے سے بادشاہی کا آغاز کرے گا۔اس حیران کن نبوت کا بیان سب یہودی پڑھتے تھے کہ وہ انسانی شکل میں آئے گا۔

زیادہ تر لوگ یسوع مسیح کی آمد کے بارے میں پرانے خیالات کا شکار تھے۔ کہ مسیحا ضرور یہودیہ میں ہو گا۔وہ یہودہ میں اپنا تخت لگا ئے گا۔ یہ انتخاب ظاہر کرتا ہے کہ وہ کوئی

رومی حکمران ہو گا۔لیکن جب رومی قیصر سے اُن کی توقعات پوری نہ ہوتیں تو وہ بغاوت کر دیتے۔

ہر یہودی مسیحا کا منتظر تھا لیکن وہ سب سیاسی مسیحا کے انتظار میں تھے اُن میں سے کوئی معجزات کرنے والے مسیحا کا منتظر نہ تھا۔جو کہ یسوع مسیح ہے۔یہ اُن کے لئے انقلاب کا وقت تھا۔لیکن جب مسیح یسوع آیا تو اُس نے معجزات کئے۔اُس نے فرمایا میرے پیچھے آؤ۔رومی سلطنت میں معجزات رُونما ہونے لگے۔مسیحا کی آمد سے خواب پورے ہونے لگے۔

''اور وہ ناصرت میں آیا جہاں اُس نے پرورش پائی تھی اور اپنے دستور کے موافق سبت کے دن عبادتخانہ میں گیا اور پڑھنے کو کھڑا ہوا۔ اور یسعیاہ نبی کی کتاب اُس کو دی گئیاور کتاب کھول کر اُس نے وہ مقام نکالا جہاں لکھا تھاکہ خدا کا روح مجھ پر ہےاسلئے کہ اُس نے مجھے غریبوں کو خوشخبری دینے کے لئے مسح کیا۔ اُس نے مجھے بھیجاہے کہ قیدیوں کو رہائی اور اندھوں کو بینائی پانے کی خبر سناؤں کچلے ہوؤں کو آزاد کروں اور خداوند کے سالِ مقبول کی منادی کروں۔ پھر وہ کتاب بند کر کے اور خادم کو واپس دے کر بیٹھ گیا اور جتنے عبادتخانہ میں تھے سب کی آنکھیں اُس پر لگی تھیں۔ وہ اُن سے کہنے لگا کہ آج یہ نوشتہ پورا ہوا''(لوقا4:16-21)۔

جتنے وہاں تھے وہ سب حیران ہوئے اور ایک دوسرے سے کہنے کیا یہ یوسف کا بیٹا نہیں؟ جتنے لوگ اس کی سنتے تھے حیران ضرور ہوتے تھے لیکن اُس کی باتوں پر کبھی غور نہیں کرتے تھے۔

یوسیفس بیان کرتا ہے ''ہر یہودی اپنے مسیحا کی تلاش میں تھا، جس کا ذکر اُن کے مقدس صحائف میں تھا۔ کہ اُن کی سرزمین میں سے ایک شخص دنیا کا بادشاہ بن کر اُبھرے گا، جو اُن کی نسل سے ہو گا اور یہودیہ پر حکمرانی کرے گا''۔

یسوع مسیح کی مصلوبیت کے بعد پہلی صدی مسیحی میں یہودیت سے مسیحیت میں داخل ہونے والے مسیحی یہودیوں کے عبادت خانوں میں جا کر عبادت کرنے لگے۔

رسول یسوع مسیح کی گواہی دینے لگے۔ یہودی اُن پر تشدد کرتے لیکن مسیحی اس بات پر خوشی مانتے تھے۔ بالآخر یہودیو ں نے ستفنس کو سنگسار کیا اور وہ پہلا مسیحی شہید بنا۔ تمام مسیحی یہودیہ اور سامریہ میں پھیل گئے لیکن جہاں کہیں گئے انجیل کی منادی کرتے پھرے(36 م)۔ فلپس سامریہ میں گیا اور وہاں لوگوں میں مسیح کی منادی کی ۔ یہ کتنی اہم بات تھی کیونکہ یہودی سامریوں سے نفرت کرتے تھے۔ سامریہ میں بہت سے لوگ یسوع مسیح پر ایمان لائے۔ سو انہوں نے پطرس اور یوحنا کو یروشلیم سے بلوایا اور انہوں نے سامریوں پر ہاتھ رکھے اور انہیں نے بھی رُوح القدس پایا ۔ یہ مسیحی طرزِ زندگی تھی جس کا نمونہ یسوع مسیح ناصری پیش کیا تھا۔ پہلی صدی مسیح میں کلیسیا کا آغاز ہوا۔ اسرائیل کی

نجات کا وقت ہے ، مسیحا آ گیا ہے۔اور اپنی ایسی سلطنت قائم کرے گا جو کبھی برباد نہ ہو گی۔تمام اسرائیلی یہ ایمان رکھتے تھے کہ ایسا ہی ہو گا یہ بات تہہ شدہ تھی کہ مسیحا یہوداہ کی قبیلے سے ہو گا۔ یہ سچ ہے کہ یسوع مسیح یہوداہ کی نسل سے تھا۔ کیونکہ ہمارے پاس اُس کا نسب نامہ موجود ہے۔ہم جانتے کہ وہ داؤد کے گھرانے سے تھا۔جب ہیکل کو گرایا گیا تو اُس کا بھی سب ریکارڈ اُن کے پاس موجود تھا۔ کیونکہ یہ کسی نہ کسی جگہ درج ہو جاتا ہے۔ اس لئے اگر آپ اپنی کاپی پر لکھ رہے ہیں تو خیال رکھیں کہیں گم نہ ہو جائے۔ دوسری اور تیسری صدی مسیحی کی یہودی ربیوں کی تحریروں سے ظاہر ہوتا ہے کہ وہ جانتے تھے کہ موعودہ مسیح کا وقت آیا تھا لیکن گزر گیا ہے۔

Rav کہتا ہے ''نجات کا وقت گزر گیااور اب تمام معاملات توبہ اور نیک اعمال پر منحصر ہیں''(انتظار کا سارا وقت جاتا رہا)۔

R.Samuel bar Nahmani کہتا ہے ''جس نے نجات کے وقت کو نہ پایا اُس نے اپنی ہڈیوں کو برباد کرلیا''کیونکہ وہ سمجھتے ہیں کہ نجات ابھی آئے گی۔امید کا وقت ابھی باقی ہے۔ اب یہ دوبارہ نہیں آئے گی۔اگر اب بھی کوئی انتظار میں ہے تو وہ کس بات کا منتظر بیٹھا ہے۔

یسوع مسیح نے اپنی خدمت کے آغاز میں یردن پر یوحنا سے بپتسمہ لیا۔اس کے بعد یوحنا کو جیل میں ڈال دیا،اُس نے جیل سے اپنے شاگرد کی معرفت پوچھا کہ آنے والا تُو ہی ہے یا ہم کسی اَور کی راہ دیکھیں۔یسوع نے اُن سے کہا کہ تم کیا دیکھتے ہوئے جوکچھ دیکھتے ہیں

یوحنا کو بتاؤ کہ اندھے دیکھتے ہیں، لنگڑے چلتے ہیں ،مُردے زندہ کئے جاتے ہیں اور غریبوں کو خوشخبری سنائی جاتی ہے۔یسوع مسیح عظیم شافی ہے۔

در اصل یوحنا خود تو حقیقت سے آگاہ ہو چکا تھا کیونکہ دریائے یردن پر بپتسمہ لیتے وقت رُوح کبوتر کی شکل میں یسوع پر نازل ہوا اور آسمان سے یہ آواز آئی کہ یہ میرا پیارا بیٹا ہے اس سے میں خوش ہوں ۔اس وقت سے یوحنا نے اسے کہا میں تو تیری جوتی کا تسمہ بھی کھول کے لائق نہیں ۔ یعنی اُس نے جان لیا تھا کہ مسیح یہی ہے۔ وہ اپنے شاگردوں کو اس بات سے آگاہ کرنا چاہتا تھا کہ وہ یسوع مسیح کے پیچھے ہو لیں ۔یسوع ہی منجی ہے جس کے لئے اسرائیل منتظر ہے ۔

کوئی شخص اُس کی مانند معجزات نہیں کر سکتا تھا۔یرمیاہ اور حزقی ایل کی پیشن گوئیاں بھی پوری ہوئیں۔

<u>یسوع مسیح کا نسب نامہ</u>

متی اور لوقا دونوں ہی یسوع مسیح کے نسب نامہ کا ذکر کرتے ہیں۔متی عبرانی طریقے سے نسب نامہ کا بیان کرتا ہے یعنی یسوع مسیح ابنَ داؤد کا نسب نامہ ۔ ابرہام سے اضحاق پیدا ہوا اضحاق سے یعقوب پیدا ہوا۔

لیکن لوقا Greco-Roman طریقے سے نسب نامہ کا بیان کرتا ہے۔بچے سے نسب نامہ کو بیان کرنا شروع کرتا ہے۔اور جیسا کہ سمجھا جاتا ہے کہ یسوع مسیح یوسف کا بیٹا تھا اور وہ عیلی کا اور وہ متات کا . . . ۔

چار اناجیل میں سے صرف دو یسوع مسیح کا نسب نامہ بیان کرتی ہیں۔ مرقس اصل میں یسوع مسیح کی منادی کا زیادہ بیان کرتا ہے۔ یوحنا کی انجیل بعد میں لکھی گئی۔یہ بیان کرتی ہے کہ کس طرح خدا کی بادشاہی دنیا میں آئی۔ ابتدا میں کلام تھا اور کلام خدا کے ساتھ تھااور کلام خدا تھا۔یوحنا یسوع مسیح کی پیدایش کہانی نہیں بتاتا بلکہ وہ یسوع مسیح کی الٰہی حیثیت کی زیادہ بات کرتا ہے۔کلام مجسم ہوا اور فضل اور سچائی سے معمور ہو کر ہمارے درمیان رہا اور ہم نے اُس کا ایسا جلال دیکھا جیسا باپ کے اکلوتے کا جلال۔چاروں اناجیل میں یسوع مسیح کے زندگی کے مختلف پہلوؤں کا ذکر ملتا ہے جس سے ہم یہ جان لیتے ہیں در حقیقت وہ کون ہے؟

متی اور لوقا یسوع مسیح کی نسب نامہ کا بیان کرتے ہیں۔

یسوع مسیح کے نسب نامہ کے اعتبار یہ سمجھا جاتا تھا اور پیشن گوئیاں بھی یہی کہتی تھیں کہ مسیحا داؤد کی نسل سے ہوگا۔کیونکہ داؤد کی نسل شاہی گھرانہ تھی۔اُس کے گھرانے کا تاج کسی اِور کے پاس نہیں جا سکتا تھا۔پرانے عہد نامہ میں بھی انبیا نے یہ پیشن گوئی کی ہیں کہ وہ ابنِ داؤد ہو گا۔یہودیوں کے نزدیک یسوع مسیح ابنِ داؤد ہونے کی نبوت بہت اہم تھی۔

نسب نامہ میں خواتین کا ذکر کوئی ضروری بات نہیں لیکن متی اپنے انجیلی بیان میں چار خواتین کا ذکر کرتا ہے(متی 1:3,5-6)۔ان میں سے تین خواتین غیر اقوام سے ہیں(پیدایش 38:6 ،یشوع 2:1،روت 1:4)۔جبکہ چوتھی خاتون بھی غیر قوم شخص کی بیوی تھی(2۔سموئیل 11:3)۔حالانکہ متی بہت اہم خواتین کا ذکر نہیں کرتا یعنی سارہ ، ربقہ ، لیاہ اور راخل وغیرہ۔

متی پرانے عہد نامہ کی غیریہودی خواتین کا ذکر کر کے یہ بتاناچاہتے ہیں کہ خدا کی خوشخبری کے منصوبے میں غیر قومیں بھی شامل ہیں۔اعمال کی کتاب ظاہر کرتی ہے کہ مسیح کے جی اٹھنے کے بعد بہت سے غیر اقوام کے لوگ یسوع مسیح پر ایمان لائے اور مسیحی کہلائے۔ابتدائی کلیسیا کی دنیا اخلاقی طورپر بہت ہی گری ہوئی تھی اور بدچلنی ہم جنس پرستی ،طلاق ، ان بچوں کا قتل جن کی ضرورت نہ سمجھی جاتی تھی ۔اور ہر طرح کی خود غرضی اور حسد سماج میں عام تھا۔پولس رسول اسی لئے اپنے خطوط میں مسیحی چال چلن کا خصوصاً ذکر کرتا ہے۔

یوسطین شہید نے یوں لکھا:

''ہم جو پہلے بدچلنی میں خوش ہوتے تھے اب پاکیزہ زندگی گزارتے ہیں ہم جو پہلے جادو کرتے تھے اب خُدا کو بھلے اور خالق خدا کے لئے مخصوص کر چکے ہیں۔ہم جو امیر ہونے کو پسند کرتے تھے۔اب اپنی تمام دولت ایک مشترکہ تھیلی میں ڈالتے ہیں۔اور اُس میں

سے محتاجوں کو دیتے ہیں۔ہم ایک دوسرے سے نفرتے کرتے اور ایک دوسرے کو قتل کر ڈالتے تھے۔اور اجنبی لوگوں کے ساتھ جن کے دستور مختلف تھے اُن سے مل کر نہیں رہ سکتے تھے۔اب مسیح کے ظہور سے ہم ایک ہی طرزِ زندگی میں شامل ہو گئے ہیں۔ہم اپنے دشمنوں کے لئے دُعا کرتے ہیں۔اور جو ہم سے نفرت کرتے ہیں اُن کو ہم جیتنے کی کوشش کرتے ہیں۔مسیح نے ہمیں تاکید کی کہ ہم صبر اور حلیمی سے سب لوگوں کو شرمندگی اور بُرائی سے پھیر دیں۔ اور یہ کہ ہم اُن بہت سے لوگوں کے بارے میں بتا سکتے ہیں جو ہم سے ملے اور جن کے ظلم اور سخت رویے بدل گئے،وہ یاتو اپنے ہمسایوں کی زندگی کی شرافت اور نیکی کو دیکھ کر مغلوب ہوگئے ہیں یا اپنے اُن ہم سفروں کا حیران کُن صبر دیکھ کر ،جن پر ناجائز ظلم کیا جاتا تھا۔یا اُن لوگوں کے آزمائے جانے پر غور کرنے سے ،جو اُنکے ساتھ کسی کاروباری سلسلہ میں شریک تھے۔''

مسیحیوں کی یہ گواہی بہت موثر ثابت ہوئی۔

یہودی غیر قوموں کو پسند نہیں کرتے تھے۔متی روایتی طورپر کچھ نام نسب نامہ میں شامل نہیں کر رہا۔وہ چودہ چودہ پشتوں کے تین گروپ بنا تا ہے۔لوقا کی نسبت اس نسب نامہ کو یاد رکھنا آسان ہے کیونکہ متی نے ان کو زمانوں اور نسلوں کے اعتبار سے گروپوں میں تقسیم کر دیا ہے۔

لوقا کی انجیل کی خصوصیات ہیں کہ وہ کلیسیائی روایات کا ذکر کرتا ہے،یسوع کی زندگی کے واقعات کی تفصیل بتا تا یعنی پاک رُوح مقدسہ مریم کے بطن میں ڈالا گیا مریم اسم نویسی کے لئے بیت لحم پہنچی وغیرہ وغیرہ۔

متی نسب نامہ میں تمر،راحب ،رُوت اور سلیمان بادشاہ کی ماں بت سبع کا ذکر کرتا ہے۔کیوں ان خواتین کا ذکر نسب نامہ میں کِیا گیا ہے۔یہ غیر قوموں پر خدا کے فضل کا اظہار ہے ۔

تمر اور راحب کسبی تھیں(پیدائش 24:38 ،یشوع 1:2)۔رُوت مو آبی عورت تھی۔ وہ بھی یہودیوں کے لئے غیر قوم تھی۔بت سبع سلیمان کی ماں تھی۔یہ پہلے حتی اوریاہ کی بیوی تھی۔غیر قوموں کو خدا نے اپنے فضل سے اپنے لوگوں میں شامل کر لیا۔شاید اس لئے بھی اُس نے ان خواتین کو شامل کِیا کیونکہ یہودی اپنے آپ پر فخر کرتے تھے اور غیر قوموں کو اہمیت نہ دیتے تھے۔

تمر یہوداہ کی بہو تھی۔اُس کے سب سے بڑے بیٹے عیر کی موت کے بعد اُسے دوسرے بیٹے اونان کو شریعت کے مطابق دیور کا حق ادا کرنے کو دیا گیا۔پر اونان نے چالاکی سے یہ حق ادا نہ کِیا اور خدا نے اُسے ہلاک کر دیا۔پھر یہوداہ اپنا تیسرا بیٹا اُسے دینے سے کترایا کہ کہیں وہ بھی ہلاک نہ ہو جائے۔تمر واپس اپنے والدین کے پاس چلی گئی ۔ وہ غیر یہودی تھی۔

یہودی اپنے حسب نسب پر فخر کرتے تھے ۔وہ غیر قوموں کی نسبت خود میں فخر محسوس کرتے تھے۔

گلیل ،ناصرت ،بیت لحم

آئیں ہم نقشہ میں ان علاقوں کے جغرافیائی حالات دیکھیں۔میں بورڈ پر نقشہ بنا نا چاہتا ہوں۔

بحرِ اوقیانوس اسرائیل کی سر زمین میں غزہ کے قریب سے گزرتا ہے۔نقشہ میں ہمیں بحیرہ مردار اور گلیل کی جھیل بھی ملتی ہے۔یروشلیم کے قریب سے دریائے یردن بھی گزرتا ہے اور بحیرہ مُردار میں جا کر گرتا ہے۔یسوع مسیح نے خدمت کا کافی وقت گلیل میں گزارا ۔ قانائے گلیل، گلیل کا ایک چھوٹا سا گاؤں ہے جہاں یسوع مسیح نے پانی کو مَے بنانے کا معجزہ کیا تھا۔گلیل میں یسوع مسیح کی خدمت کا مرکز کفرنحوم بھی گلیل کے صوبہ میں واقع ہے۔گلیل کی جھیل سے ۷ میل کے فاصلے پر بحیرہ مُردار واقع ہے۔ یروشلیم ،گلیل سے ۱۵ میل کے فاصلے پر ہے،بیت لحم یروشلم سے ۸ میل فاصلے پر واقع ہے۔اُس زمانہ میں گلیل ایک صوبہ تھا۔یہودیہ کا صوبہ اور اسرائیل کی شمالی سلطنت کا شہر سامریہ بھی گلیل قریب واقع ہیں۔یہودی دریائے یردن کو پار کر کے گلیل اور سامریہ میں جاتے تھے۔

یسوع ان تمام علاقوں میں پھرتا اور منادی کرتا رہا۔ سامریوں کو یہودیوں پسند نہیں کرتے تھے لیکن یوحنا ۴ باب کے مطابق یسوع نے سامریہ میں بھی منادی کی۔یسوع مسیح کے شاگردوں میں زیادہ تر گلیلی تھے۔لوگ انہیں گلیلی کہتے تھے۔

چھٹے مہینے میں جبرائیل فرشتہ گلیل کے ایک شہر میں جس کا نام ناصرت تھا ایک کنواری کے پاس بھیجا گیاجس کی منگنی داؤد کے گھرانے کے ایک مرد یوسف سے ہوئی تھی۔اُس کنواری کا نام مریم تھا۔وہ داؤد کی نسل سے تھا۔

اُن دنوں رومی سلطنت کے شہنشاہ قیصر اوگوستُس کی طرف سے یہ حکم جاری ہوا کہ ساری دنیا کے لوگوں کے نام لکھے جائیں۔ اور ہر کوئی اپنے آبائی شہر میں اپنے نام درج کرانے گیا۔چنانچہ یوسف بھی مریم کو ساتھ لے کر گلیل کے شہر ناصرت سے یہودیہ کے شہر بیت لحم میں نام لکھوانے گیا۔بیت لحم داؤد کا شہر تھا۔اوریوسف بھی داؤد کے گھرانے اور اولاد سے تھا۔

گلیل کو شمالی فلسطین بھی کہا جاتا تھا۔گلیل میں یسوع نے اپنا بچپن گزارا اور یہاں اپنی خدمت آغاز کیا۔یسعیاہ 1:9 کے مطابق خدانے گلیل کو تاریخی مقام بخشا۔لیکن یروشلیم کے کٹر یہودی گلیل کو حقارت سے دیکھتے تھے کیونکہ یہاں مختلف قومیں آباد تھیں۔

ناصرت میں یسوع مسیح کا بچپن گزارنا اور ناصری کہلانا پیشن گوئی کے مطابق تھا کہ وہ ناصری کہلائے گا۔یوسف قیصر اوگوستس کے حکم پر نام لکھوانے بیت لحم میں آیا اور یسوع کی ولادت ہوئی۔ تو یوسف کو خدا وند کے فرشتے کی ہدایت ملی کہ بچے کو لے کر گلیل واپس نہ

جائے بلکہ مصر کو چلا جائے کیونکہ گورنر اُس بچے کو قتل کرنا چاہتا ہے۔اور جب ہیرودیس اعظم مر گیا تو خواب میں ہدایت پاکر گلیل میں واپس آیا اور یسوع نے یہاں پرورش پائی اسی لئے وہ ناصری کہلایا۔ متی بھی بیان کرتا ہے کہ نبیوں کی معرفت کہا گیا تھا وہ ناصری کہلائے گا(متی 2:23)۔

پرانے عہدنامہ میں یسعیاہ یسوع مسیح کو یسی کے تنے کی کونپل اور بار آور شاخ کہتا ہے۔کونپل اس بات کا اظہار کرتی ہے کہ وہ درخت کے وجود سے نکلی ہے۔ متی دراصل اُن نبیوں کی بات کرتا ہے جنہوں نے یسوع مسیح کے متعلق پیشن گوئیاں کی ہیں۔یسعیاہ 53 باب سے پتہ چلتا ہے کہ ہم نے اُسے رِد کیا۔گلیل کے شمالی علاقہ کو کنٹرول کرنے کے لئے رومی گورنر ناصرت میں رہائش پذیر ہوا کرتے تھے۔اسی لئے یہودی اس علاقہ سے کوئی تعلق نہیں رکھنا چاہتے تھے۔یہودی گلیل میں رہنےوالوں کو رومی گورنر کے پیروکار اور ماتحت سمجھتے تھے،اسی لئے یہودی اپنے آپ کو گلیلی کہلوانا باعث حقارت سمجھتے تھے۔چونکہ یوسف اور مریم بھی گلیل میں رہتے تھے ۔اور یسوع کا بچپن بھی وہاں گزرا تھا اسلئے وہ یسوع کو بھی حقارت کی نگاہ سے دیکھتے تھے۔اسی لئے فلپس نے نتن ایل سے یسوع مسیح کی بابت کہا ''کیا ناصرت سے کوئی اچھی چیز نکل سکتی ہے''(یوحنا1:46)۔اُس نے کہا چل کر دیکھ لے۔اسی طرح پرانے عہدنامہ میں اَور بھی پیشن گوئیاں ہیں جو یسوع مسیح کے کردار کی بابت بیان کرتی ہیں۔ (یسعیاہ 42:1-4)۔

علمِ آثارِ قدیمہ سے یہ بات واضح ہوتی ہے کہ اور بھی بہت سے لوگ یہودیہ کے بیت لحم سے ناصرت میں آباد ہوئے تھے۔دو تین وجوہات ہیں جس کی وجہ سے لوگ ناصرت کی طرف رجوع کرتے تھے ۔وہاں بڑی بڑی عمارتیں تھیں وہاں روزگار ملنا آسان تھا ہے ۔ایک وجہ یہ بھی ہو سکتی ہے کہ یوسف کو ئی عزیز یا رشتہ یہاں رہتا ہو۔ اسی لئے وہ بھی یہاں آ کر آباد ہو گیا تھا(لوقا 4:2)۔ملکِ شام میں جانے کے لئے ناصرت گاؤں کے قریب سے ایک شاہراہ بھی گزرتی تھی۔ناصرت سے چند میلوں کے فاصلے پر ثقافت سے بھر پور شہر صفورہ بھی واقع تھا۔پھر بھی ناصرت چھوٹا قصبہ ہونے کی وجہ سے بہت بڑی شان و شوکت نہیں رکھتا تھا ۔

Pottery یوسف کے وہاں جانے کی ایک اَور وجہ بیان کرتا ہے کہ یہ اُس کی عارضی رہایش تھی کیونکہ اُس کی مستقل رہایش بیت لحم میں ہی تھی۔

میکاہ 2:5 آیت میں بیت لحم کو یسوع مسیح کی جائے پیدا ایش کہتا ہے۔کیونکہ یسوع مسیح داؤد کی نسل سے تھا۔اور بیت لحم داؤد کا آبائی گاؤں تھا۔یہ ہیرودیس کے درالخلافہ یروشلیم سے دس میل کے فاصلے پر تھا۔یہودی اپنے لئے یہوداہ کی سلطنت سے بادشاہ کے آنے کے منتظر تھے۔یہودی خیال کرتے تھے کہ شاید ہیرودیس کے بیٹوں میں سے کوئی اُن کے لئے مسیحا کا کردار ادا کرے۔لیکن کیا ایسا ہونا ضروری ہے۔یہودی قانون کے مطابق مسیح کی پیدا یش کہاں ہونی چاہئے جبکہ ہیرودیس تو مثبت (متی 11:2)یا منفی (متی 16:2) کسی طور پر

یہودیوں کے بادشاہ کو ماننے کو تیار نہیں۔لیکن پیشن گوئیاں یہ ثابت کرتی ہیں یسوع مسیح بیت لحم میں یہودا ہ کے قبیلے سے ہو گا ۔ اوراپنی اُمت اسرائیل کی گلہ بانی کرے گا۔

خدا نے نحمیاہ کے گورنر ہونے کے بعد ملاکی نبی کو بھیجا اُس نے دیکھا کہ کاہن اپنے فرائض پوری طرح انجام نہیں دے رہے ہیں۔ سماجی حالات بھی خراب ہیں لوگ دل سے خدا کی پرستش نہیں کرتے ہیں۔ اور دہ یکی اور ہدیوں میں اُسے ٹھگتے ہیں۔ ملاکی نے یوحنا بپتسمہ دینے والے اور یسوع مسیح کے آنے کی پیشن گوئی کی۔

یوحنا کی بابت ملاکی یہ پیشن گوئی تھی :

''تم میرے بندہ موسیٰ کی شریعت یعنی اُن فرائض و احکام کو جو میں نے حورب پر تمام بنی اسرائیل کے لئے فرمائے یاد رکھو۔ دیکھو خدا وند کے بزرگ اور ہولناک دن کے آنے سے پیشتر میں ایلیا ہ نبی کو تمہارے پاس بھیجوں گا۔ اور وہ باپ کا دل بیٹے کی طرف اور بیٹے کا دل باپ کی طرف مائل کرے گا۔ مبادا میں آؤں اور امین کو ملعون کروں''(ملاکی 6-4:4)۔

آئندہ ہم سیکھیں کہ یوسف اور مریم کی آپس میں شادی ہوئی ۔ شروع میں یوسف مریم کو اپنے ہاں لے آنے سے ڈرا لیکن خواب میں ہدایت ملی کہ تو اُسے اپنے ہاں لے آنے سے نہ ڈر کیونکہ وہ خدا کی قدرت سے حاملہ ہوگی۔ اور یسوع مسیح کے تجسم کے بارے میں

جانیں کہ نور دنیا میں آیا اور تاریکی کو دور کیا ،نور تاریکی میں چمکتا ہے اور تاریکی نے اسے قبول نہ کیا۔

''حقیقی نور جو ہر ایک آدمی کو روشن کرتا ہے دنیا میں آنے کو تھا اور دنیا میں تھا اور دنیا اُس کے وسیلہ سے پیدا ہوئی اور دنیا نے اسے نہ پہچانا ۔وہ اپنے گھر آیا اور اُنھوں نے اُسے قبول نہ کیا لیکن جتنوں نے اسے قبول کیا اس نے انہیں خدا کے فرزند بنن کا حق بخشا یعنی انہیں جو اس کے نام پر ایمان لاتے ہیں۔ وہ نہ خون اور نہ جسم کے ارادے سے بلکہ خدا سے پیدا ہوئے ۔اور کلام مجسم ہوا اور فضل اور سچائی سے معمورہر کر ہمارے درمیان رہا اور ہم نے اُس کا ایسا جلال دیکھا جیسا باپ کے اکلوتے کا جلال ۔یوحنا نے اس کی بات گواہی دی اور پکار کر کہا کہ یہ وہی جس کا ذکر کہ جو میرے بعد آتا ہے وہ مجھ سے مقدم ٹھہرا ۔کیونکہ وہ مجھ سے پہلے تھا۔ کیونکہ اس کی معموری میں سے ہم سب نے پایا۔یعنی فضل پر فضل۔اسلئے کہ شریعت تو موسیٰ کی معرفت دی گئی۔ مگر فضل اور سچائی یسوع مسیح کی معرفت پہچی۔خدا کو کسے نی نہیں دیکھا اکلوتا بیٹا جو باپ کی گود میں ہے اُسی نے ظاہر کیا'' (یوحنا1:9-18)۔

دوسرے دن اُس نے یسوع کو اپنی طرف آتے دیکھ کر کہا دیکھو یہ خدا کا برہ ہے جو دنیا کا گناہ اٹھا لے جاتا ہے۔ یہ وہی ہے جس کی بابت میں نے کہا تھا کہ وہ مجھ سے مقدم ٹھہرا۔ میں اسے پہچانتا نہ تھا لیکن اس لئے بپتسمہ دیتا ہوا آیا کہ وہ اسرائیل پر ظاہر ہو جائے۔ اور یوحنا نے گواہی دی کہ میں نے روح کو کبوتر کی صورت آسمان سے اترتے دیکھا ہے اور وہ

اُس پر ٹھہر گیا۔اور میں تو اسے پہچانتا نہ تھا لیکن جس نے مجھے پانی سے بپتسمہ دینے کو بھیجا اُسی نے مجھ سے کہا کہ جس پر تُو رُوح کو اترتے اور ٹھہرتے دیکھے وہی روح القدس سے بپتسمہ دینے والا ہے۔ چنانچہ میں دیکھا اور گواہی دی کہ یہی خدا کا بیٹا ہے'' (یوحنا1:29-34)۔

آئیں دُعا کریں ۔

اے خدا وند ہم تیرے کلام کے لئے ، تیرے فضل اور تیرے پیار کے لئے تیرا شکر کرتے ہیں۔ تُو ہمارے دلوں میں سکونت کرتا ہے۔ ہماری حفاظت کرتا ہے ۔ ہماری ضرورتوں کا خیال رکھتا ہے۔ پریشانی ، دکھ مصیبت سے بچاتا ہے۔اسلئے ہم اپنی ساری فکر تجھ پر ڈالتے ہیں کیونکہ تمہیں ہماری فکر ہے۔ تو ہمارا خیال رکھتا ہے۔ہم تیرا شکر کرتے ہیں تو ہمارا خداوند اور بادشاہ ہے ۔ ہمارا خالق ااور مالک ہے ۔ ہمارا منجی ہے۔ تو نے ہمیں پیدا کیا اور ہر طرح حکمت اور سرفرازی عطا کرتا ہے۔ ہمیں ہر طرح کے گناہ سے تو ہی چھڑا تا ہے ہمیں شیطان کے بندھن سے تو ہی چھڑا تا ہے۔جب شیطان ہمیں تجھ سے دور کر دیتا ہے تو تُو اپنے فضل اور ہمیں اپنے پاس بُلا لیتا ہے ۔ہم تیرے پاس آتے ہیں کیونکہ ہم اپنی طاقت ، قوت اور عقل سے کچھ نہیں کر سکتے لیکن تیری قوت اور تیرے رُوح سے سب کچھ ممکن ہے ۔ ۔ہم تیرے ساتھ رفاقت رکھ سکتے ہیں ۔تجھ سے ملاقات کر سکتے ہیں۔ خُداوند ہمیں شیطان کی چالوں سے بچائے رکھ ۔ کیونکہ وہ شیر ببر کی طرح دھاڑتا پھرتا ہے کہ تیرے لوگوں کو پھاڑ کھائے ۔ خداوند ہماری آمدورفت میں ہمارا محافظ بن ۔ جب ہم اپنے روزمرہ کے کاموں کے

لئے نکلتے ہیں تو تُو ہی اے خداوند ہمارے ساتھ ہونا، بخش کہ شیطان ہماری روحوں کو برباد نہ کر دے ۔ خدا وند ہماری روحیں تجھ میں محفوظ رہیں تو ہماری روحوں کو نجات دے۔ اور ہمیں ابدی زندگی عطا کر دے۔ کرسمس کے موقع پر بہت سے لوگ تیرے قریب آئیں۔تاکہ خدا کو اُس کے اکلوتے بیٹے یسوع مسیح کو جلال ملے۔ بائبل کے مطالعہ کے لئے تیرا شکر کرتے ہیں تو ہمیں سمجھ عطا فرما ،یسوع مسیح کے نام میں۔آمین!